

3/

C O E L I I

SECUNDI CVRIONIS

DE AMPLITVDINE

BEATI REGNI DEI,

DIALOGI SIVE

LIBRI DVO.

AD SIGISMVNDVM

AVGVSTVM POLO.

NIAE REGEM POTENTIS

simum, & clementissimum.

.1. Theß. 5.

*Spiritum ne extinguite: Prophetias
ne contemnite.*

.3554.

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

STIGISMVND

SIGISMVNDÒ II. AV-
 GVSTO, POLONIAE RE-
 GI POTENTISSIMO, AC SERE-
 nissimo, magno Duci Lituanie, Rusiæ, Vala-
 chie, Prusiæ, Masouie, Samogithie, Pomeræ-
 nie, aliarumq; prouinciarum Principi,
 heredi, & Domino Clementissimo,
 Cælius Secundus Curio S. D.
 PER CHRISTVM
 IESVM.

Eamplitudine be-
 ati regni Dei scrip-
 turus quẽ potius
 inuocem ò REX
 SIGISMVN-
 DE AVGVSTE, quàm te,
 cuius amplitudo & Maiestas tã
 ta est, vt te vnũ Europæi, Asia-
 ticiq; Reges, Tiranni, Dynastæ,
 Duces, gentes, populiq; suspi-
 a ij ciât,

EPISTOLA.

ciant. Te Deus ille pater hominum, & Rex regum CHRISTVS, Regem, Ducem, & pastorem, magnis, amplis, & potentibus populis dedit vt eos regeres, duceres, pasceres: atq; vt in tuo regno & principatu imago quædam sui beati regni sancteq; Reip. eluceret. Id verò assequeris cum multis alijs præclaris virtutibus, & bonis, tū maxime iustitia & religione: quarum altera fortunas, corpora, & dignitatem ciuium & populorum conseruas & contines: altera ad verā salutem, veramq; felicitatem omnes conuocas & adducis. Iustitia in rebus humanis nō modò vt Lucifer, verum
eti

EPISTOLA.

etiam vt luna lucet & splendet.
Religio solis instar rerum coele-
stium amore inflammat, & ex
mortalibus immortales facit. Illa
inter homines æqua distribuit;
hæc Deo Opt. Max. suum cul-
tum, honorē, venerationemq;
tribuit. Illa inter se mortales col-
ligat & nectit, hæc eosdem cum
Deo immortali indissolubili vin-
culo coniungit. Hæc duæ cum
in te sint, conerisq; ad earum lu-
cem tuos adducere normamq;
dirigere, & gubernare, merito
te omnes florem Europæ, firma-
mentū imperij nostri, ornamen-
tum regie maiestatis, existimāt:
merito quoq; nos tibi ò REX
hosce nostros de amplitudine

a iij Re

EPISTOLA.

ciant. Te Deus ille pater hominum, & Rex regum CHRLSTVS, Regem, Ducem, & pastorem, magnis, amplis, & potentibus populis dedit vt eos regeres, duceres, pasceres: atq; vt in tuo regno & principatu imago quædam sui beati regni sancteq; Reip. eluceret. Id verò assequeris cum multis alijs præclaris virtutibus, & bonis, tū maxime iustitia & religione: quarum altera fortunas, corpora, & dignitatem ciuium & populorum conseruas & contines: altera ad verā salutem, veramq; felicitatem omnes conuocas & adducis. Iustitia in rebus humanis nō modò vt Lucifer, verum
cu

EPISTOLA

etiam vt luna lucet & splendet.
Religio solis instar rerum coele
stium amore inflamat, & ex
mortalibus imortales facit. Illa
inter homines æqua distribuit;
hæc Deo Opt. Max. suum cul
tum, honorē, venerationemq;
tribuit. Illa inter se mortales col
ligat & nectit, hæc eosdem cum
Deo imortali indissolubili vin
culo coniungit. Hæ duæ cum
in te sint, conerisq; ad earum lu
cem tuos adducere normamq;
dirigere, & gubernare, meritò
te omnes florem Europæ, firma
mentū imperij nostri, ornamen
tum regie maiestatis, existimāt:
meritò quoq; nos tibi ò REX
hosce nostros de amplitudine

a iij Re

EPISTOLA.

Regni Dei dialogos nuncupa-
mus & consecramus. Multa de
te pro ea quæ nobis est cum ho-
minibus tuis familiaritas & lite-
rarum vsus, audiuius, nōnul-
la legimus ipsi de maioribus tu-
is, quos non minus religionem,
quæ tunc erat, quàm ciuilem ad-
ministrationem, procurasse ac-
cepimus. Ac ne omnes enume-
rem qui ante acceptam **CHRI**
STI fidem, in Lituania impera-
rūt, incipiam à **IAGELO** Ma-
gno Lituānorum Duce abauo
tuo, qui accepta vxore **HEDV**
IGI Hungariæ & Poloniæ Re-
gis vnica filia Regnorum hære-
de, cum vniuersa Lituania se ad
hoc beatum **CHRISTI** domi-
ni

EPISTOLA:

ni regnū fidemq; contulit: effq;
VLADISLAVS nominatus.
Hic scholam Cracouiensem pri-
mus magnis sumptibus consti-
tuit: Theologię interpretes vel
inuito Urbano sexto Pontifice
Romano decreuit: ministros p
totū Regnum suum quā ma-
xima pietate, minima verō su-
perstitione tunc potuit, ecclesi-
is christianis prefecit: Ecclesias
ipsas certis eisc; amplissimis
muneribus & possessionib; or-
navit: vt omittam maxima que
cōtra **CHRISTI** Religionis ho-
stes pro Reip. sue defensione et
securitate bella gessit. Nec dissi-
mili studio tuendę religionis,
VLADISLAVS eius filius

a iij Hun

EPISTOLA.

Regni Dei dialogos nuncupamus & consecramus. Multa de te pro ea quæ nobis est cum hominibus tuis familiaritas & literarum vsus, audiuius, nōnulla legimus ipsi de maioribus tuis, quos non minus religionem, quæ tunc erat, quàm ciuilem administrationem, procurasse accepimus. Ac ne omnes enumerem qui antè acceptam **CHRISTI** fidem, in Lituania imperarunt, incipiam à **IAGELO** Magno Lituanorum Duce abauo tuo, qui accepta vxore **HEDVIGI** Hungariæ & Poloniæ Regis vnica filia Regnorum hærede, cum vniuersa Lituania se ad hoc beatum **CHRISTI** domini

EPISTOLA:

ni regnū fidemq; contulit: estq;
VLADISLAVS nominatus.
Hic scholam Cracouiensem pri-
mus magnis sumptibus consti-
tuit: Theologię interpretes vel
inuito Urbano sexto Pontifice
Romano decreuit: ministros p
totū Regnum suum quā ma-
xima pietate, minima vero su-
perstitione tunc potuit, ecclesi-
is christianis prefecit: Ecclesias
ipsas certis eisc; amplissimis
muneribus & possessionib; or-
navit: vt omittam maxima que
cōtra **CHRISTI** Religionis ho-
stes pro Reip. sue defensione et
securitate bella gessit. Nec dissimili studio tuendę religionis,
VLADISLAVS eius filius

a iij Han

EPISTOLA.

Hungariæ ac Poloniæ Rex fuit,
qui apud Varnam Lacum in
Turcas fortissimè dimicans oc-
cubuit. Idē ardor Cazimirum,
tenuit auū tuum: Idem IOAN-
NEM Albertū, & ALEXAN-
DRVM Poloniæ: nec non
VLADISLAVM alterū pa-
truos, idēq; LVDOVICVM
patrualem, omnes Hungariæ
& Boiemie Reges: quorū LV-
DOVICVS ad Moluzam ab
ijsdem Turcis in acie cæsus est.
Pretereo Fridericum vnum in-
ter primos Ecclesiæ antistites:
atq; alterum Cazimirum patris
tui fratres, quorum hic sanctita-
tis sue signa etiam post mortem
edidit. Quid SIGISMVN-
dum

EPISTOLA.

DVM patrem tuū, quantum
 fuisse dicemus? Qui eam laudē
 iustis bellis pacēq; consecutus
 est, vt **PATER PATRIÆ** op-
 timo iure a suis diceretur: ab ex-
 teris autē illud quod de Saulo
 quōdam ferebatur, de ipso (me-
 liore tamen omine) vsurpatum
 legimus: Par ei nemo vnq; fuit.
 Ab his tu Rex tot & tantis ma-
 ioribus ortus, nequaq; degene-
 ras: Sed omnium cumulas lau-
 dem, vt nō sine diuina quadam
 præsensione te sapiens pater tu-
 us Augustum, cum te **CHRI-**
STO initiaret appellasse videa-
 tur. Sunt enim sacrosancti Re-
 ges, verēq; sacerdotes non mo-
 dō Ægyptiorum more, apud
a v quos

EPISTOLA

quos Regem sine sacerdotio imperare nefas erat, verumetiam vetustissime gentis Ebreorum, ut de Melchisedeco legimus, quem eundem & Regem Salomorum, & Dei summi sacerdotē fuisse sacra testatur historia, cumq; tū iustitiæ, tū pacis regem interpretantur: quin etiā reliquos Ebreorum reges sacerdotes fuisse illa demonstrant, quod ut reliqui sacerdotes et inungerentur, et sacrificia facerēt, hostiasq; mactarent, quæ sacerdotum fuisse non ignoramus. Nunc autem iustiori de causa Sacri Augustiq; sunt, qui Regis Regum CHRISTI vices & imaginem gerant in terris, dum
elec

EPISTOLA.

electi colliguntur, atq; ad vnam
fidem, vnamq; religionem om-
nes conuocantur, vt & ipsi in illa
quæ expectatur ciuitatis Rei q;
pub. christianæ absolutione, re-
gni ac sacerdotij honore dignen-
tur. Hæc autem eò pertinent
Rex, vt intelligant omnes Regi-
am Maiestatem augustiorem es-
se, quam pleriq; existiment. Est
enim regiae potestatis & mune-
ris, non solum vt ciuili iustitia
ciues & populi contineantur,
verum etiam vt sacrosancti Euan-
gelij CHRISTI doctrina erudi-
antur, procurare. Non hoc di-
co, vi homines ad Religionem
esse cogendos, sed copiam sine-
ræ CHRISTI doctrinae omni-
a vi bus

EPISTOLA.

bus faciendam: concionatori-
bus liberam facultatem præben-
dam docēdi, ac de religione cū
aduersarijs omni adhibita mo-
deratione disceptandi, vt nō in-
uiti, sed volētes, edoctiq; & per-
suasi, ad CHRISTVM acce-
dant, inuiti (modo quieti sint)
relinquantur. Inutilis est enim
Deo (vt Lactantius ait) qui de-
uotione & fide caret, quæ nulla
in coactis atq; inuitis esse po-
test. Publicas tamen superstio-
nes tollere, falsos ritus abolere,
humana decreta abrogare, of-
fensiones amoliri, christiana mo-
deratione optimè potes. Hoc
fecit Dauid, hoc Asa, hoc Eze-
chias, hoc Iosias, Israelitarū Re-
ges.

EPISTOLA

ges, Hoc Constantini duo, Quintus & Sextus, hoc Leo Tertius, Nicephorus, Philippicus, Scaturatus, Michael Curopalates, Leo Armeniacus, Michael Traulus, Theophilus aliique nonnulli Imperatores factitarunt: quorum exempla si fueris in abiicienda superstitione instaurandaque vera religione secutus, CHRISTO Dei filio Regique sempiterno, cuius nutu & beneficio regnas, te in eius aduentu probare poteris. Est enim boni, sapientisque Regis munus (quod Platon in Politico suo scribit) semper ita ad suorum salutem respicere, ut ad eorum qui vehuntur navisque salutem respicit guberna-

EPISTOLA.

nator: vt eos tueri valeat, melioresq; ex deterioribus, quoad eius fieri potest, efficiat. Neq; enim ista sapientia, istaq; potentia Regem docet alia consilia audire, aliene auctoritati quęcunq; illa sit, aut potestati parere, quā IESV CHRISTI, per quem vnum Reges regnant, & principes iusta cōstituunt, vt Rex Salomon dicebat. Iā vides CHRISTVM aduentare, Regnum eius indies augeri, Omnes ad hoc contendere, si modò p vos Reges & gubernatores, permittatur. Scio bonam tuę Reipublicę, quę Equestri nobilitate constat, partem, hoc expetere, hoc ipsum poscere & flagitare.

EPISTOLA.

ut tandem humanorum decre-
torum vinculis Evangelium,
imò CHRISTVS ipse exima-
tur, acq; suæ quam nobis peper-
rit libertati, restitatur. Respi-
ce igitur ò REX Auguste mu-
nus tibi assignatum à Deo: res-
pice preces tuorum, audi gemi-
tus piorum, consilijs bonorum
qui circa te non desunt, acquies-
ce. Quamquam quis sapientius
tibi suadere possit te ipso: nun-
quā labēre si te audies, si omnia
gubernes & moderere, ista tua
pietate, ista sapientia: nec te au-
ferent quorundam non ad Dei
gloriam, nec ad tuā tuorumq;
salutem, sed ad suas cupiditates
ambitionem, opes, excogitata

EPISTOLA.

consilia. Explica istam tuā præclaram sapientiam, profer pietatem, diuinę glorię studiū ostende. In quæ tēpora diuina prouidentia incideris, non dubito quin cogites. Hic tu AVGVSTE Rex, aperias oportet, nō patriæ modo tuę amplissimisq; quibus imperas, gentibus, verumetiam vicinis tuis, ostēdas inquam oportet lumen animi, ingenij, consilijq; tui. Rex in Rep. id est, quod primū in cœlo mobile, à quo reliqui orbes incitatur. In quancunq; partem inclinauerit Rex, eū cæteri omnes consequentur. Nam videre licet si quis temporum replicare memoriam velit: qualescun-

EPISTOLA

cumq; summi in Rep. viri fuerit,
tales fuisse Reip. partes quęcum
que mutatio morum in princi-
pibus extiterit, eandē in popu-
lo secutam. Quāmobrem, non
tantum mali est peccare princi-
pes (quāquam est hoc magnū
p se ipsum malum) quātū illud
quod permulti imitatores prin-
cipū existunt. Sed ego tibi Res
non institui leges regnandi de-
scribere, sed tuās potius regias
virtutes diuināq; naturā alijs
patefacere: tecp tua sponte inci-
tatum, ad verę pietatis studium
declarādum, ad collapsam Chri-
sti Rempub. instaurandam, ad
CHRISTI regnum amplifican-
dum ac dilatandum (quod per
tuā

EPISTOLA.

tuam singularem clementiam,
pietatemq; fas esse puto) adhor
tari. Scio te qui Rex sis libenter
de Regno audire sermones: qui
pius & veritatis amans, nullam
auribus tuis orationem suavi
us sonare, quam quæ de regni
CHRISTI amplitudine æter
næq; veritate profertur. Hoc
cū mihi persuasissem, ausus sum
Maiestati tuæ hosce meos de
amplitudine beati regni dei Ser
mones consecrare. Accessit eti
am Magnifici atq; optimi viri
Iohannis Luthomierski (quem
tu Rex ob eius raras eximiasq;
virtutes, magnis & plurimis ho
noribus affecisti) hortatio, qui
cū me hoc tractare ac medita
ri

EPISTOLA.

ri accepisset, qua est erga tuam
Maiestatem obseruatiā & fide,
existimauit nullum esse in terris
Regem, cui hoc opus æque con
ueniret, ac tuæ Regiæ Maiesta
ti, cum propter alia multa, tum
maximè propter singularem quā
dam erga CHRISTVM domi
num pietatem tuam, atq; eius
dem gloriæ desiderium, quod te
incensum esse prædicare nō ces
sat. Habes igitur causas quæ me
vt hos duos nostros, quamuis
paruos, sermones sub Augusta
nominis tui Maiestate emitte
rem; atq; ad te mitterem, impu
lerunt: quos si legere non dedi
gnaberis, inuenies quæ te oblec
tent, atq; vt beneficiorum Dei
cō.

EPISTOLAE

cōmemoratio solet ad amorem
rerum diuinarum, ad quem ne-
mo vnq̃ satis accensus est, acce-
dant. Grādem atq̃ amplam ma-
teriam dialogi suauitate tracta-
uimus, vt ex altero fructus ex al-
tero iucunditas perciperetur.
Breuitas quoq̃ ipsa, atq̃ varie-
tas nō nihil lectionis, si qua sit,
facietatem leuabit. Cum vide-
ris res magnitudine graues, vti-
litate oprabiles, dignitate prae-
stantes, iucunditate suaves, pau-
cis, sed perspicuis, certis, & ne-
cessarijs verbis atq̃ sententijs cō-
tineri, & explicari, quod quidē
idcirco dicimus, non vt propa-
larum more nos, nostraue com-
mendemus, verū potius vt di-

EPISTOLA.

uina beneficia & dona extollamus: atq; ad ea fruenda cūctos inuitemus. Quod si quid nouū fortē videatur, atq; antea auribus tuis inauditum, pro tua sapientia cogitabis, inexhaustos esse rerū diuinarum Thesauros: & esse semper quod pia curiositas cum magno fructu, & Dei gloria peruestiget. Multa scripsit Paulus quæ Petrus non habet: & quædam Petrus quæ Paulus non reliquit, itemq; cæteri. Habent enim singulæ non modò ætates, verum etiam in Dei Ecclesia viri sua peculiaria dona: alij enim datur oratio sapientie, alij scientie, alij fides, alij prodigiorum potestas, alij prophetia;

EPISTOLA

tia, alij spirituum distinctio, alij genera, alij interpretatio linguarum; atq; hec omnia efficit vnus idemq; spiritus, dispersiens priuatim cuiq; vt vult, quẽadmodum diuinus Paulus affirmat. Omitto quod omnium est, ante pedes posita, et peruulgata sumere: recondita vero atq; in intimis doctrinæ recessibus abdita eruere ac proferre, paucorum. Sed de hac re nihil amplius hic dicā SIGISMVNDE Rex, quod in sequenti proemio, atq; adeo in ipsis Dialogis, satis me ijs quæ obijci nobis possent, respondisse arbitror. Quare te hic diutius nō remorabor: tantum orabo vt hæc pauca nunc accipias,

EPISTOLA.

pias, tamq̃ ab homine, qui tuā
Maieſtatem, & nomen, deinde
gentem quoq̃ Polonam (hoc
enim nomine tuos omnes com-
plector) iam multos annos co-
luerit, amauerit, ornauerit. Plu-
ra de te tuoq̃ foelicissimo prin-
cipatu in illo maiore de Repu-
blica Chriſtiana opere, Deo be-
nè fauente, teq̃ annuente po-
tentiffime Rex, perſequemur.
Te Deus Opt. Max. IESV
CHRISTI Pater ſeruet, vt Re-
gnum eius amplifices & tuis po-
ſteris, imperium tuum, discipli-
na, pietateq̃ auctum & pac-
catum tradas.

Baſileæ, Anno Chriſti Serua-
toris. M. D. LIII.

31072193

1. The first part of the book is a preface by the author, in which he explains the purpose of the work and the scope of the inquiry.

Ballou, Anna Christiana
born, M. D. CML.

COELII SECVNDI CV-
RIONIS DE AMPLI-
TVDINE BEATI REGNI
DEI, LIBER PRIMVS.

VM nōnulla in theo-
logiæ arcanis nequa-
quam satis adhuc ex-
plicata sunt, tum per-
difficilis & perobscu-
ra quæstio visa est, de multitudine
aut paucitate beādorū: quæ & ad
consolationem animi pulcherrima
est, & ad cognoscēdum Deum con-
ueniētissima. Difficultatem auget
doctissimorū hominum, tot iam se-
culis præiudicata opinio, paucitatē
asserētium, vt etiam sine ratione, eo-
rum valere autoritas debere, videā-
tur. Obscuritas verò inde existit, tū
quòd ea res in solius Dei sinu, arca-
nisq; recondita, atq; abdita, ab omni
nostra cognitione remota, existime-

A tur:

tur: tum etiā, quòd ex hominū meritis, & benefactis, nihil elici posse videatur, quòd ad maiore copiam Dei electorū asserendam, magnopere iuvare possit. Sed quò difficilior atq; obscurior est, eò erit inuēta & peruestigata iucundior. Quid est enim a nimis terrore peccati & poenarum, afflictis, iucundius, quam certò persuasos esse, tātā esse divinā bonitatem, ut non paucos quosdam perfectos, atq; oībus sanctitatis numeris absolutos, sed & ex reliqua hominum multitudine innumerabiles, luxatos, claudos, & infirmos: ac non mediocres modò, sed plerosq; etiam infra mediocritatē positos, uelit conservare. Et contra, quid ad desperationem aptius, quā Deum acerbissimum atq; importunissimum quendam exactorem fingere, qui præter Enocos, Elias, Esaias, Ioannes, Paulos, Macharios, aut id genus angelica sanctitate, viros, nullos in suum regnum

gnum admittat. Nam ut in corpore, non omnia membra sunt oculus, sed in eo locum etiam habent, aures, nasus, manus, pedes, aliaque ignobiliora: sic in Regni Dei Ecclesiae corpore, cuius caput est CHRISTVS Dominus, varia & diuersa sunt, alia alijs nobiliora membra. Et ut in terrestri ciuitate bene constituta, sunt summi, sunt medijs, sunt infimi: sic in Dei ciuitate illa coelesti, quae in terris paulatim Dei clementia congregatur, & constituitur, non modo Vates, & Apostoli, atque eorum similes, sed etiam e media plebe plerique, atque ex omni ordine, gente, natione, habere locum inuenientur. In Mosaiico quidem tabernaculo: itemque in illo celeberrimo ac religiosissimo Solomonis fano extruendo & exornando, non modo aurum & argentum, & gemmae, sed etiam aes, lapides, ligna, arietina vellera, pellesque caprinae adhibeantur: ut intelligamus in

A ij hoc

tur: tum etiā, quòd ex hominū meritis, & benefactis, nihil elici posse videatur, quòd ad maiore copiam Dei electorū asserendam, magnopere iuuare possit. Sed quò difficilior atq; obscurior est, eò erit inuēta & peruestigata iucundior. Quid est enim animis terrore peccati & poenarum, afflictis, iucundius, quam certò persuasos esse, tātā esse diuinā bonitatem, ut non paucos quosdam perfectos, atq; oībus sanctitatis numeris absolutos, sed & ex reliqua hominum multitudine innumerabiles, luxatos, claudos, & infirmos: ac non mediocres modò, sed plerosq; etiam infra mediocritatē positos, uelit conseruare? Et contra, quid ad desperationem aptius, quā Deum acerbissimum atq; importunissimum quendam exactorem fingere, qui præter Enocos, Elias, Esajas, Ioannes, Paulos, Macharios, aut id genus angelica sanctitate uiros, nullos in suum regnū

gnum admittat: Nam ut in corpore, non omnia membra sunt oculus, sed in eo locum etiam habent, aures, natus, manus, pedes, aliaq; ignobiliora: sic in Regni Dei Ecclesiæ corpore, cuius caput est CHRISTVS Dominus, uaria & diuersa sunt, alia alijs nobiliora membra. Et ut in terrestri ciuitate bene constituta, sunt summi, sunt medij, sunt infimi: sic in Dei ciuitate illa cœlesti, quæ in terris paulatim Dei clementia congregatur, & constituitur, nō modò Vates, & Apostoli, atq; eorum similes, sed etiam è media plebe pleriq; atq; ex omni ordine, gente, natione, habere locum inuenientur. In Mosico quidē tabernaculo: itemq; in illo celeberrimo ac religiosissimo Solomonis fano extruēdo & exornando, non modò aurum & argentum, & gemmæ, sed etiam æs, lapides, ligna, arietina uellera, pellesq; caprinae adhibeantur: ut intelligamus in

A ñ hoc

4 C. J. C. DE AMPLIT. REGNI

hoc coelesti tēplo, cuius illud umbra
 tantum fuit, homines humano iudi-
 cio, non tā expurgatos & coelestes,
 etiam inueniri. Quòd si quis obi-
 ciat, nihil inquinatū aut impurum,
 in illud regnum admitti: itemq; De
 um imperare, sancti simus, uelut ip-
 se sanctus est: is illud quoq; sciat, eū
 qui in cruce latronem igne sui crud-
 atus, sacrificijq; purgauit, sanctūq;
 fecit, sicut eodem die, secum in para-
 diso esset, eodem pacto cū reliquis,
 quos regno destinauit suo, esse fac-
 turum. Neq; enim si Deus iubet si-
 mus perfecti, idcirco nemo, nisi ea
 perfecit, quæ iubet, conseruari po-
 terit. Iubet quod nō possumus, ut
 ex altera parte, magna atq; ampla ei
 us misericordia magis eluceat, obno-
 xiusq; fiat totus orbis Deo: quippe
 cum ex benefactis, aut legis conser-
 uatione, apud Deum, nemo perfec-
 te iustus esse possit. Quamobrem
 de beati Regni Dei amplitudine dis-

Apoc. 21.

Leuit. 19.

Rom. 3.

don

pu

DEI LIBER PRIMVS. 5

putatio nobis instituta est: non minus utilis quàm si de eius misericordia, bonitate, sapiëntia, potentia siue (ut uno uerbo dicam) quàm si de ipsius Dei natura, instituta esset. Sũt enim hæc ita inter sese apta & connera, ut nisi quàm latissimè hoc regnum pateat, atq; ita late, ut nullum præter regnum, nulla multitudo amplior et maior inueniri possit, intelligatur: ne misericordia quidem atq; una cœtera, quæ Dei naturam consequuntur, animo concipi vllomodo possint. Sed nescio quomodo pleriq; malunt, eam sententiam, quam ad amauerunt, pugnaciter defendere, quàm sine pertinacia, quid constanter dicatur, exquirere. Nos autem, etiam si causam meliorem tuemur, nimirum eam, ex qua Dei gloria atq; hominum salus amplificatur, (nam ultra quàm hæc duo integra constant, progredi nolumus) & refellere sine p̄tinacia, & refelli si-

A iij ne

ne iracūdia, parati sumus. Neq̃ em
 hanc quęstionem alio animo dispu-
 tandam hoc lib̃ro scribendi genere
 sumpſimus, quā studio glorię Dei:
 nec ut magnis Doctoribꝫ mea uoce
 præirem, aut cuiq̃ necessitatem af-
 ferrem credendi: sed ut meas cogita-
 tiones eruditis & pijs qui ubiq̃ sunt
 omnibus cognoscendas, Ecclesięq̃
CHRISTI ex diuinis oraculis indi-
 candas proponerem: atq̃ non uni-
 us aut alterius, verum omnium, ſci-
 eri posset audire iudicia. Quod
 si cui fortē aliquos sacrarum literarū
 locos secus quā ipse sentiat, expli-
 casse videbimur, nō statim abiiciet,
 sed cogitabit primū hanc semper
 fuisse in Ecclesia Req̃ publica Chri-
 stiana libertatem, suam cuiq̃ senten-
 tiam, citra aliorum cōtumeliam, pro-
 ferendi. Deinde expendent an ali-
 quid afferatur, contra fidei religio-
 nisq̃ analogiā & normam, hoc est,
 quod non cū summis, & certissimis
 reli

DEI LIBER PRIMVS. 7

religionis Christianæ capitibus, Re-
gniꝫ CHRISTI gloria & maiesta-
te, cōsentiāt. De allegorijs verò, ac
mysticis interpretationibus ni hil di-
cam. Scimus enim omnes, quā sem-
per libere fuerint: modò in ea quā
dixi analogia literarumꝫ consensio
ne sacrarum consistere. Nos cer-
te tentare voluimus possent ne hec,
quasi paradoxa proferri in lucem, ac
veterum scholarū more in vtramꝫ
partem disputari, atꝫ oratione itā
splendescere, vt ex mirabilibꝫ iam
probabilia populariaꝫ viderentur.
Sed quod initio diximꝫ quedam es-
se in Theologiæ arcanis nondum sa-
tis explicata, id fortassis quorūdam
reprehensionem nō effugiet. Affir-
mabunt enim quę veræ salutis sunt,
omnia, non modo diuinis literis, &
oraculis tradita, verū etiam quātum
satis est, cum à veteribus, tum maxi-
mè à nouis scriptoribus, explicata:
vt nihil sit opus noua quardā, & quę

A iij hac

hactenus latuerunt, in apertum lucemq̃ proferre. Primum nihil amplius expectandum esse, sed nobis oīa per diuinos Apostolos & Euangelistas, quæ Deus sciri voluit, & obseruari, literis & monumentis consignata esse nullo modo ambigimus. Illud autem quid sequitur, esse nimirum omnia quæ diuinis literis continentur, iam satis explicata: uix mihi possum persuadere aliquem esse qui credat. Nā si omnia sunt plene declarata, cur tot in eas cōmentarij tot libelli uarios ac multiplices quæstionum nodos explicantes conscribuntur? cur tot disputationes, colloquia, cōcertationesq̃, vel inter primos religionis sapientes, instituntur? Dum enim inquirimus: Dum explicare, annotare, obseruare uolumus: dum obscuris lucem, dubijs fidem, contemptis autoritatem, afferre conamur, argumento est, nondum omnia inuenta, nondum satis explicata

cata esse. Deinde quodnam seculū
 quæ uē ætas, id ipsum dicere nō pos-
 sit, uidelicet omnia abundē esse de-
 clarata. Id enim potuerunt etiam ve-
 teres dicere: atq; ita nihil fuit opus
 quemquā post illos, diuinas literas
 tractare, aut illustrare poterūt et qui
 nos sequentur, item alij in infinitum
 succedentes, ita ut posteriores sem-
 per, sequentibus aliquid in arcanis
 literis inquirēdi, scrutandi, explican-
 di, cōmentandi uiam præcidere vel-
 le uideantur. Nullo autem seculo
 satis explicatam esse diuinarum in-
 plerisq; literarum sententiam, illud
 arguit, quod Paulus statuit in Eccle *.1. Cor. 14.*
 sia semper prophetiam, id est ut oēs
 intelligunt, reconditam quandam,
 & abstrusam quorundam locorum
 enodationem, tamquā præstantis-
 simum spiritus sacri munus, locum
 habere. Item, quod spiritum vetat *.1. Thes. 5.*
 extinguere, aut prophetiam cōtem-
 nere: sed omnia uult explorari, bo-

hactenus latuerunt, in apertum lucemq̃ proferre. Primum nihil amplius expectandum esse, sed nobis oīa per diuinos Apostolos & Euangelistas, quæ Deus sciri voluit, & obseruari, literis & monumentis consignata esse nullo modo ambigimus. Illud autem quid sequitur, esse nimirum omnia quæ diuinis literis continentur, iam satis explicata: uix mihi possum persuadere aliquem esse qui credat. Nā si omnia sunt plenè declarata, cur tot in eas cōmentarij tot libelli uarios ac multiplices questionum nodos explicantes conscribuntur? cur tot disputationes, colloquia, cōcertationesq̃, vel inter primos religionis sapientes, instituantur? Dum enim inquirimus: Dum explicare, annotare, obseruare uolumus: dum obscuris lucem, dubijs fidem, contemptis auctoritatem, afferre conamur, argumento est, nondū omnia inuenta, nondum satis explicata

cata esse. Deinde quodnam seculū
 quæ uē ætas, id ipsum dicere nō pos-
 sit, uidelicet omnia abundē esse de-
 clarata: Id enim potuerunt etiam ve-
 teres dicere: atq; ita nihil fuit opus
 quemquā post illos, diuinas literas
 tractare, aut illustrare poterūt et qui
 nos sequentur, item alij in infinitum
 succedentes, ita ut posteriores sem-
 per, sequentibus aliquid in arcanis
 literis inquirēdi, scrutandi, explican-
 di, cōmentandi uiam præcidere vel-
 le uideantur. Nullo autem seculo
 satis explicatam esse diuinarum in-
 plerisq; literarum sententiam, illud
 arguit, quod Paulus statuit in Ecclē *1. Cor. 14.*
 sia semper prophetiam, id est ut oēs
 intelligunt, reconditam quandam,
 & abstrusam quorundam locorum
 enodationem, tamquā præstantis-
 simum spiritus sacri munus, locum
 habere. Item, quod spiritum vetat *1. Thes. 5.*
 extinguere, aut prophetiam cōtem-
 nere: sed omnia vult explorari, bo-

2. Petr. 5.

num uerò teneri. Petrus denique nō negat obscura quedam in Pauli Epistolis reperiri. Quæ cū ita sint, perspicuum est, nos, quod initio posuimus, quedam esse in mysticis Christianæ religionis monumētis, nondum satis explicata, nō sine ratione posuisse: neq; sacros ita claudendos fontes, oraq; scaturiginum oppilandā, ne cui liceat amplius riuos ad Eden hortū, id est CHRISTI regnum irrigandum inducere. Ac fortassis erunt, qui putent, hanc quæstionem à nobis non fuisse excitandā, quod ea in nimiam mortales securitatē, ex securitate in contemptum, ex contemptu in dissolutum uitæ genus uocari videantur: atq; hoc modo fenestrā ad omne flagitij genus aperiri. Condonandum est eis qui hoc dicūt quod studio bono id dicere uideantur: sed eos tamen errare, ostendendum est, uerum pietatis iter ignorantes. Nā quam enim metus, bonus est magister

DEI LIBER PRIMVS.

ter officij, sed amor & beneficiorum
consideratio. Seruorum est, malo
coactos officium facere, non libero
rū a quibus plus impetrat paternus
amor, quā vllus metus, vllaue in-
commoda extorquere unquā pos-
sint. Itaq; Moses omnibus legibus
descriptis, tanquā iter ostendens
ad earum conseruationem, amoris
& charitatis legem tulit, cum & De-
um supra omnia, & homines æque
ac teipsum amari iussit. CHRIS-
TVS quoq; Dominus, nullam præ-
terea legem tulisse legitur, nisi amo-
ris, in quo & Mosæ leges, & Vatum
omnia præcepta monitaq; cōclusit.
Hinc Paulus, hunc diuinitus inspira-
tum amorem, legis perfectionē no-
minauit. Ioannes item ille tanto pe-
re amatus à Domino, cum Dei uel-
let nobis naturā describere, DEVS
AMOR EST, inquit: ex quo effici
vult, vt qui in amore maneat in Deo
maneat, & vicissim Deus i eo. Cū
igi-

Deut. 5.

Leuit. 19.

Matt. 22.

Rom. 13.

Galat. 5.

1. Ioan. 4.

igitur ad amorē nos lex, Vates, Dominus, Apostoli vocent: amor autē non ex metu (in amore enim metus non est, ut potē quem amor ex animo pellit) sed ex alterius erga nos amore oriatur: amor autem ex magnitudine beneficiorum cognoscatur, fit, vt verū pietatis, & oīs sanctitatis iter, in amoris diuini erga nos cognitione, magnorumq; Dei beneficiorum aestimatione & consideratione positum sit: quibus animus, tum ad redamandum, tum ad obsequendum accēditur. Hanc sanctitatis viam tenuisse Christum Dominum, literæ sacræ testantur. Hinc illud Davidis ad ipsum Dominum:

Psal. 45. Amasti uirtutem, & uitium odisti.

Ebre. 5. Nihil enī aptius, nihil efficacius ad impellendos ad sanctitatē animos, in eaq; retinēdos, quā amor, quāq; illa diuinæ clementiæ & bonitatis diuturna cogitatio. Ea autem non in paucis seruandis, multis ve-

rō condemnādis cernitur: sed in eo,
 quòd cum possit omnes, paucos ta-
 men damnari vult, plures verò con-
 seruari. Cum enim quis tantā Dei
 bonitatem secum cogitat, nisi sit om-
 nino ex eo numero, qui flammis sūt
 æternis destinati, non potest non ex-
 citari ad vitia vitāda, quę nouit tam
 bono & amabili Patri displicere: ad
 virtutis verò, omneq; pietatis studi-
 um sequendum, quæ scit ab eodem
 expeti, & postulari: Deniq; non po-
 test, non assidue niti, & meditari, vt
 Sanctus, purus, innocens, & iustus
 sit, quòd Sanctum, purum, innocen-
 tem & iustum Dominum & Regē,
 & Conservatorem suum esse intelli-
 git. Securitas verò illa, quam obij-
 ciunt, tantum abest, vt hoc iter san-
 ctum impediāt, vt potius caput ad
 benè beatēq; viuendū censenda sit:
 quæ in malorū metu, nulla profua
 esse potest. Neq; enim ego securi-
 tatem intelligo, eam quæ ex qua-
 dam

dam legis diuinæ futurique iudicii
 contempione nascitur, sed vacuita-
 tem ægritudinis, atque animi tranquillitatem ab diuinæ erga humanum genus bonitatis fiducia proficiscens, quā pacem Dominus, & Apostoli
 appellarunt. In huiusmodi securitate, aio vitam beatam esse positam, eamque fontem sanctitatis, atque omnium benefactorum appello. Quid enim vnquam boni, quid præclari, quid homine magno constantique dignum, aut cogitabit, aut meditabit, aut faciet, quod de sua salute perpetuo in dubio sit: qui maiori hominum parti Deum infensum putet? qui de Regno Dei tam angustè sentiat, ut paucis, nescio quibus, aliquo in angulo congregatis, pateat? Illud equidem non est eius gloriam augere, bonitatem extollere, sapientiam admirari, potentiam obstupescere: sed imminuere, deprimere, contemnere, irrideri. Qui verò de eius Regno amplius

plitudine, vt par est, magnificè sentiunt, ñdem piè, sanctè, atq; Dei ipsius naturæ congruenter sentiunt: ñdemq; se eius Regni ciues esse testantur. Quo de Regno beatissimo quæ inter me & Augustinū Martinum Theologum nō minus sanctum, quam doctum, in vtrancq; partem quæ sita & disputata sunt, ea hisce duobus Dialogis & libris cōprehendam. In priore, omnia ferè, quæ obijci posse ex literis sacris videtur, ea aptissimè diluuntur: in posteriore, Regni Dei amplitudo variè, copiose, ac perspicuè demonstratur. Nam cum Papiæ essemus: & ego in ea vrbe humanas liras publicè docerem, ille verò sacris concionibus, & sermonibus, tum publicè, tum priuatim omnes mortales erudit, iunior ad seniore sæpè ventitabam, vt eius excellentis doctrinæ saluberrimos latices haurirem. Itaq; incunte verè cum ad eum paulò ante

tē solis ortum venissē, sic inter nos
institutus est sermo.

COELIVS. Saluus sis Au-
gustine Mainarde, mihi multis
nominibus colende. **MAINAR-**

DVS. Et tu quoq; saluus for-
lixq; veneris Coeli Secunde charissi-
me. Sed quid boni tam manē pon-
tas?

COEL. Desideriū quod-
dam, non, mea quidem sentētia mu-
lum, quod hesternio tuo in me ser-
mone, excitatum est. **MAIN-**

Vtinam desiderio isti tuo, meis uer-
bis excitato, verbis quoq;, & sancto
aliquo sermone, fieri satis queat. Nā
ad facta me satis tardum & debilem
esse vides. Sed tamen si facta deside-
ras, liberē dicito: quod enim à nobis
fieri aut planē nō potest, aut difficul-
ter potest, id ope diuina facile fieri
posse, cōfido. **COEL.** Nihil op-
us est factis ad hanc rem quam opto
quibus si opus esset, ad ea te, diuina

vt ais ope, promptum & expeditum
 esse non dubito: tamen si his tibi ne-
 q̃ places vnquam, neq̃ satisfacis.
 Verum ad id quod cupio, verbis rā-
 tūa opus est: quæ si de purissimo
 sacrorum fonte librorum hausta æte
 (vt solent) fuerint, sitim, quam in
 me cōcitasti, haud dubie restinguet.
 MAIN. Cum mihi quæso, placeat
 qui, si quid meis viribus conor, viti-
 osum sit, necesse est, vt pote à viriosa
 natura, vt nunc est, profectum: si qd
 verò bonum aut laude dignū existit,
 id à Deo, qui solus à Magistro bo-
 nus appellatus est, manare oportet. Matt. 19.
 Ad eum igitur benefactorum laus
 omnis referenda est, à quò, in quò,
 & per quem omne bonum. Dein-
 de, quòd verba satis esse dicis, ad si-
 istam restinguendam, modò e sacro
 sint fonte hausta, ita prorsus est, vt
 narras, nec secus putare debes, hu-
 manis desiderijs satisfieri posse, quā
 verbis, doctrinæq̃ coelesti, ea enim
 B est

est Ambrosia, ea Nectar, ea Nepenthe filiorum Dei, eadem lux veritatis, vita memoria, magistra vite, animorum medicina, Christiani militis armatura. Itaque si hec mihi CHRISTI aqua fuerit, poterit sitis tua ardor, haud secus quam Samaritana sedari, ac plane restingui. Sed iam, si videtur, desiderium istud nobis exponere, nam ardens esse oportet, quod tamane te ad nos venire compulit. COEL. Somnum, ita me Deus amet, ego hac nocte oculis non uidi meis, dum id cogito. Ideo hac hunc ueni, sciens te hoc verno tempore, cum amica aurora cubitu surgere, quod in studia tua quietius incubere queas: quae si interturbo, tibi ipsis tribues, qui hunc mihi scrupulum iniecasti. MAIN. Studia ego mi Coeli esse censeo, omnia officia, aut beneficia quae ab homine in hominem conferuntur, non ea solum quae in libris, & secretis ponuntur locis.

Nam

Nam idcirco studijs atq; disciplinis
operam damus, ut omni ratione &
via, consolando, consilio, re, alios iu-
uare possimus, non vt in his totam
aetate conteramus. COEL. He-
ridum verba faceres de imensa Dei
bonitate et misericordia, qua sola be-
nignus Pater, quos voluit ante or-
bem conditum elegit: atq; interce-
dente CHRISTI spiritu, & sangui-
ne, sancta q; huiusce sanguinis asper-
sione, ad beatam immortalitatem con-
secrauit: dum, inquam; hoc ipsum
tractares argumentum, illud adde-
bas: Regnū Dei Patris, & CHRIS-
TI filij eius, quod misericordia cō-
stitutum ac fundatum est, latius pa-
tere, quā pleriq; hactenus putaue-
runt. Equidem multum cogitavi,
quorsum tu istis verbis spectares.
Et quāuis multa occurrerent, mihi
tamē nihil admodum satisfaciebat.
MAIN. Dic obsecro quid venie-
bat in mentem; COEL. Primū

B ij Ori.

August. de
Civit. Dei.
Libr. 2.
Cap. 19.

Origenis opinio, qua aiunt illum
non homines modò, sed etiam De-
monas malos esse beandos, affirma-
se. Deinde quod nonnulli credunt,
& si non omnes homines, eos saltem
qui CHRISTO aqua initiati esset,
quicq; pane mystico vescerentur, in
vitam eternam abituros. Postremo
illud quoq; cogitabam, num forte
ex eo pronunciatò velles innuere
Beatorum numerum minorem non
esse numero damnatorum, sed poti-
us maiorem. MAIN. Horum,
quid tibi magis arridebat? COEL.
Postremum, nisi sacri libri secus doce-
rent, probabilius certè videretur.
Verum à te, qui nihil inconsultè so-
les dicere, tui dicti rationem expec-
tò: Et an quicquam horum, quae
nobis proposita sunt, fueris sequi-
tus. MAIN. Primò illud, quod
Origeni attributum ais, esse Orige-
nis mihi persuadere non possum, sed
amulorum ut pleraq; alia, còmentis
ut

vt tam illustris nomen scriptoris ob-
 scurarent. quod malum ea tempe-
 state, latissimè patebat, nostraq; pa-
 tet: Equidem eruditissimum virum
 existimo Dei misericordiā magnifi-
 cè, & copiosè extulisse, atq; exagge-
 rasse: ac de Amplitu. beati Regni
 Dei, magna quædam, & vulgò inso-
 lita, protulisse. Quæ cum ab inui-
 dis, maliciosè, ab ignaris verò per-
 peram acciperentur, coeperunt spar-
 gere, Origenem affirmare, non mo-
 dò homines, verum etiam Dæmo-
 nas, ac penè bestias ipsas aliquando
 beandos, atq; ad immortalitatem esse
 transferendos. Sed Origenes à lo-
 Pico Mirandulano, & doctè simul
 & copiosè defensus est. Verum seu
 Origenes, seu quicumq; alius ita sen-
 sit, à CHRISTO veritatis Magi-
 stro, tum ab his, quos ille suæ doctri-
 nae scriptores esse voluit, satis refelli-
 tur. Altera verò sententiā, quæ aqua
 mystica tinctos omnes, panēq; par-

B in tici-

cicipes, beatitudine donat, omnino improbanda est, propterea quod salutem elementis mundi, & signis eternis affingit. Nam quod Paulus de Iudeis dicit, id in christianos belè quadrat: Non is, qui manifestò

Rom. 2. Iudeus sit, Iudeus est: nec ea circumcisio est, quæ manifestò in corpore est. Sed is Iudeus est, qui occultè est, & ea circumcisio est, quæ animi est, spiritalis, non literis, cuius Iudæi laus nō ab hominibus est, sed à Deo. Et

Rom. 9. alibi: Nō enim omnes ab Israele orti sūt Israelitæ: neq; quia sunt Abrahami progenies, ideo sunt filij. Sed ab Isaaco tibi denominabitur progenies: hoc est, non humanitatis filij, n̄ sunt Dei filij: sed promissionis filij, progenies habetur. Hæc enim proportionem ita ad nos transferri debent. Non is, qui manifestò Christianus sit, Christianus est: nec ea quæ palàm fit carnis, lotio est: sed qui in occultò Christianus fuerit, is
Chri.

Christianus est: & Baptismus cordis, Baptismus est, qui spiritu constat, non externo opere, cuius laus non ab hominibus sed à Deo est. Et eodem modo reliqua. Quòd si externis symbolis atq; elemētis ea in-
 esset vis atq; diuinitas, vt quoscunq; attingerent, eos ad beatam vitam consignarent, iam & Hymeneus & Philethus & Alexāder, quorum Paulus ad Timotheum scribens meminit: & Ananias vnā cum vxore Sapphira: atq; is, à quo isti noui Simon Magi cum spiritus sancti donum, tum CHRISTVM ipsum vendere didicerūt, si modo vnq; aut CHRIS-
 TVM habuerunt, aut eius spiritum: & Iulianus Apostata, & Sergius monachus, malus Muhamed magister, & Synagogæ caput, hoc est ANTICHRISTVS ipse, atq; alij similes multi, qui quidē & aqua initiati, simulq; damnati sunt, beati omnino in coelesti regno essent. Ac

.2. Tim. 24.

Act. 5.

Act. 8.

B unj non

Ephes. 1.

non externo aliquo opere ad immortalitatem necessario consignamur: sed spiritu adoptionis & promissionis sanctio, ut Paulus testatur. Tertium verò, quod proposuisti: Numerum scilicet electorum atque beatorum non tam exiguum esse, quam hactenus putauimus; imo potius sanctam Dei & CHRISTI Rēpublicam, coelestem Hierosolimam, ciuitatem Dei, maiorem esse damnata atque execrata Synagoga, mihi nequaquam absurdum videtur. Et reuera id est (ut ingenuè tibi fatear) quod eo sermone innuere volebam quod tamen aperte tunc non dixi, ne forte tuum, aut aliorum animum rei nouitas offenderet. Sed postea quam te eius rei intelligendæ cupidum, & in ipsam quæstionem incidisse, non sine diuino consilio video iam mihi satis videris esse præparatus. Quare de hac re nihil te celabo, nisi tu aliter sentis. COEL.

Imò

Imò pedibus iam in hāc sententiam descendissem, nisi (vt dicebam) cetera scripturæ sanctæ loci diuersum viderentur affirmare. MAIN. Nihil ergo tot veterum Patrum auctoritas, nihil seculorum consensus, nihil rei nouitas magnitudoq; moueret & COEL. Nihil prorsus. Nam primum non tam auctoritas in disputando, quam rationis momēta querenda sunt. Deinde patres ipsi, sibi nullam in re fidem haberi volunt, nisi quatenus eā solidis & clavis diuinarum literarū locis, testibusq; confirmant & hoc honoris solis ijs scripturis, quas canonicas appellant, haberi volunt (vt in Aurelio Augustino legitur) vt sine alio testimonio plena illis fides habeatur: reliquos omnes quantauis eruditione, sanctitateq; polleant, censuræ subiiciunt scripturarum. Deinde multorum seculorum consensus, aut vetus consuetudo, si ratione atq; sacrorum auctorita

Ad Hieron.
Episto. 19.

te librorum careat, quid aliud quàm
 vetus error est? Nouitas autem nul
 la est veritatis, qua nihil antiquius,
 ut potè quę Dei summi sit filia. Quòd
 si qua insit in veritate nouitas, aut
 etiam magnitudo, ea potius me atq[ue]
 alios vehementer allicere, quàm ab
 stertere debet. MAIN. Tu igitur
 Coeli ni horum librorum obstaret
 autoritas, capite & pedibus in hanc
 sententiā ires? COEL. Ita pror
 sus. MAIN. Equidem hoc tuum
 iudicium non possum non probare
 ut potè sanctum & christiano homi
 ne dignum. Sed qui nāq[ue] loci sunt,
 quos tibi obstare putas? COEL.
 Primus est, quòd ex aquis diluuij
 octo tantum animæ seruatae fuerūt.
 Nam si factum illud salutem electo
 rum adumbrabat, exiguum certè nu
 merū electorū esse oportet. Quòd
 & D. Petrus confirmare videtur, cū
 de Archa, seu Naui illa loquens ait,
 in qua pauca, hoc est octo anime in
 aqua

1. Pet. 3.

aqua cōseruatae sunt. Consimili for-
 ma nunc quoq̃ Baptisma nos ser-
 uat. MAIN. Verba Petri si rec-
 te expendātur, nobis eius facti mys-
 terium explicabunt. Primum enim
 Diluuij aquas, Baptismū, ueterisq̃
 hominis interitum adumbrasse di-
 cit. Ergo Noa, CHRISTVM ius-
 tiae praëconem: ARCA seu nauis
 fidem Regni CHRISTI, significa-
 bat. Ac quemadmodum tunc nul-
 li ex aquis emerferunt, praeter eos
 qui Noae fidem habentes, cum eo se-
 arce commiserunt: sic & nunc, nisi
 qui audito tamen prius Euangelio,
 credentes, resipiscunt: seq̃ ad IES-
 VM CHRISTVM Regni coele-
 stis Ecclesiae q̃ suae Nauarchum reci-
 piunt: ac fide quasi arca per medios
 mortis Orci q̃ fluctus ac voragines
 gestantur, nulli prorsus in salutis por-
 tum aeternae, perueniunt. Quod ve-
 rò adiungit Petrus, In qua paucae,
 hoc est octo animae, seruatae fuerunt
 ha-

haud absurde fortassis, ad paucitatem
 Iudeorum qui CHRISTO tum in
 primo eius aduentu fidem habuerunt,
 referri posset. Petrus enim uelut etiam
 Iacobus, aduenis, nimirum Iudeis
 sparsim in Asiae oris peregrinantibus
 scribit: eosque consolatur, ne variis
 malis diuexati despondeant animum,
 aut paucitate credentium, terreantur:
 ostenditque CHRISTI & piorum mala,
 & paucos Iudeorum CHRISTO fidem
 habituros exiguumque numerum ex illo
 excitationis diluio emerfurum (Iudeorum enim
 cladem illam miserandam, diluuii
 nota insigniuit, ut alios omittam, Daniel
 Domini Vates) antea fuisse & oraculis
 praedictum, & figuris praemonstratum.
 Sed ut aqua illius diluuii qui arcae se
 commiserant, eos perdere non potuerit, sic nec
 illas vexationes, vlla suae calamitates,
 ac ne mortem quidem ipsam CHRISTO
 credentibus, quicquam nocit.

turas: quā potius in maiorem glo-
 riam celluras. De qua ludæorum
 paucitate credentium, extat quoq;
 Esaia vaticinium, à D. Paulo ad Ro. *Esa. 20.*
 manos explicatum. Nihil igitur *Rom. 9,*
 Petrus de vniuerso electorū nume-
 ro dicit, nisi vt dixi, de ludæis eius
 temporis intelligatur, ad quos etiā
 illam Epistolam, vt potē circōcisio- *Galat. 2.*
 nis Apostolus, scripsit. COEL-
 Tum hi Mainarde inuolutum atq;
 obscurum Petri locum explicasti, il-
 luminastiq;. Sed quid dicēs ad id,
 quod ex tanta Israelitarum multitu-
 dine, quā Deus eduxerat ex Aegip-
 pro, tam pauci, (duo videlicet tan-
 tum, Caleb & Iosua) in promi-
 sam terram introserunt: quam rem
 significasse volunt paucitatem elec-
 torum in regnum coeleste introeūti-
 um. MAIN. In veteris testamē-
 ti umbris explicandis, primū viden-
 dum est, quid Apostoli senserint.
 Paulus certē eum locum tractans in
 Epi

- Cap. 10. Epistola priorē ad Corinthios, Israelitas, qui in deserto conciderunt in exemplū trahit ultionis diuine, eosq; deterret à peccādo. Et epistola ad Ebr. 3. 4. Ebreos, quo peccatorum omnium radicem ostendat, dicit priores illos, quibus promissa fuerat Cananaeorū terra, quiq; ex Aegypto profugerant propter apostasian, hoc est diffidentiam in terram illam ingressos nō fuisse, quam & requiem appellat: propterea quòd quietū & pacis plenum CHRISTI regnum & Ecclesiam indicabat, in qua securi agimus, freni bona erga nos voluntate Dei per IESVM CHRISTVM. De qua requie meminit Esaias dicens: Ererit Iustitiæ opus pax, & æquitatis opus tranquillitas & securitas æterna, manebitq; meus populus in mansione paccata, sedibusq; tutis, & stationibus quietis. Hæc sunt quæ super loco illo ab Apostolis afferuntur: ubi de paucitate electorum, ne verbum

DEI. LIBER PRIMVS. 71

hum quidē fieri vides. Et quidem temerarium nimis esset, rem velle aliò torquere, quàm vel res ipsa declararet, vel Vates, vel Apostoli intellexerunt. COEL. Habes nē ali- quid ex sacrosanctis oraculis (nam sine his sat scio te nihil tentaturum) quò nobis explices, quid sibi velint duo illi, & cur minores natu, maiori- bus viginti annis exclusis, soli in ter- ram Cananaeā peruenerint? MA- IN. Non dubium est hos duos fu- isse seruatos, vt testes essent eorum, quæ tum in Aegipto, tum in deserto Deus in eius populi gratiam fecerat: tū quòd soli exploratorum fortiter sensissent de expugnatione terre Ca- nanaeorum. Verum si rem paulò altius considerare volumus, quādo- quidem quæ tunc gerebantur, eti- am in tempora Messiaē spectabant, non ineptè fortè dicemus Iosua & Calebū, paucitatem eorum adum- brasse qui in primo CHRISTI ad- uen-

Cap. 10. Epistola priorē ad Corinthios, Israelitas, qui in deserto conciderunt in exemplū trahit ultionis diuine, eosq; deterret à peccādo. Et epistola ad Ebr. 3. 4. Ebreos, quo peccatorum omnium radicem ostendat, dicit priores illos, quibus promissa fuerat Canaan eorū terra, quiq; ex Aegypto profugerant propter apostasian, hoc est diffidentiam in terram illam ingressos nō fuisse, quam & requiem appellat: propterea quod quietū & pacis plenum CHRISTI regnum & Ecclesiam indicabat, in qua securi agimus, freti bona erga nos voluntate Dei per IESVM CHRISTVM. De qua requie meminit Esaias dicens: Et erit Iustitiæ opus pax, & æquitatis opus tranquillitas & securitas æterna, manebitq; meus populus in mansione paccata, sedibusq; tutis, & stationibus quietis. Hæc sunt quæ super loco illo ab Apostolis afferuntur: ubi de paucitate electorum, ne verbum

DEI. LIBER PRIMVS.

hum quidē fieri vides. Et quidem temerarium nimis esset, rem velle aliò torquere, quàm vel res ipsa declararet, vel Vates, vel Apostoli intellexerunt. COEL. Habes ne aliquid ex sacrosanctis oraculis (nam sine his sat scio te nihil tentaturum) quò nobis explices, quid sibi velint duo illi, & cur minores natu, maioribus viginti annis exclusis, soli in terram Cananaeā peruenerint? MA. IN. Non dubium est hos duos fuisse seruatos, vt testes essent eorum, quæ tum in Aegypto, tum in deserto Deus in eius populi gratiam fecerat: tū quòd soli exploratorum fortiter sensissent de expugnatione terre Cananaeorum. Verum si rem paulò altius considerare volumus, quādoquidem quæ tunc gerebantur, etiam in tempora Messiae spectabant, non ineptè fortè dicemus Iosua & Caleb, paucitatem eorum adumbrasse qui in primo CHRISTI aduen-

uētu conspecta Dei in CHRISTO
 maiestate, signisq; & prodigijs, ci-
 dem habuerunt. quod quidem ipsū
 minæ illæ diuinæ, quibus Deus in-
 sanum et ferreū illum populum de-
 testatur, præ se ferre videntur. Om-
 nes homines (inquit) qui maiesta-
 tem viderunt meam: qui prodigia
 quæ ego in Aegypto, ac solitudine
 feci, conspexerunt: qui me iam deci-
 es tentarunt, qui vocem meam non obe-
 dierunt: hi inquam omnes in me
 contumeliosi, terram non aspicient,
 quam ego iureiurando Patribus eo-
 rum promisi. Et paulo post Iosua
 excipit & Calebū, atq; vnā eos
 qui viginti Annis minores erant.
 De qua re Deus per Esaia, quem
 etiam locum in eam sententiam ad
 Romanos citat Paulus, ita conque-
 rebatur: Pando meas manus totum
 diem ad contumacem populum &
 contradicentem. Item Ioannes in
 principio sui Euangelij, Ad suos ve-
 nit,

Num. 14.

Esa. 65.

Rom. 10.

nit & sui eū non acceperunt. CO-
EL. Iam video illis duobus (duo-
bus enim tribusue de re quapiam
constanter testantibus, vt lex habet
firmum est omne testimoniū) Apo-
stolos Domini ac discipulos, fuisse
significatos, qui cū magnarum alia-
rum rerū, & prodigiorum CHRIS-
TI Domini, cum precipue eius re-
iuituentiæ testes essent. Sic ete-
nim ipse Dominus Apostolis: Eri-
tis mihi testes vsq; ad extrema terra-
rum. Sed iam expecto, quid de pos-
teris eorū, qui in deserto ceciderant,
dicturus sis, quos non dubium est
magnum aliquod mysterium conti-
nere. MAIN. Ego quid super
ea re dicerem, omnino nō haberem,
nisi arcanorum magnus ille inter-
pres Paulus, nobis viam aperuisset.
Is enim ad Romanos scibens, aperte
vaticinatur: ramos propter diffiden-
tiam defractus, rursus per fidem in-
ferendos. Quod quid aliud est,
C quā

Cap. II.

quàm posteros eorum, qui in solitudine interiere, in promissam terram intromittēdos esse? Non nē à CHRISTI morte in solitudinem versa Iudæa est? Non nē omnes penē, qui CHRISTVM viderāt, partim bello, partim fame, partim peste occubuerē? At posteri nepotesq; ipsorū, teste Paulo, in promissum CHRISTI regnum recipientur. Ad quod quidem confirmandum, Apostolus Vatum sanctissimorum accommodat prædictiones: quas in hunc modum gentium animos præmunendo, patefecit: Nolo enī vos ignorare fratres hoc arcanum, ne ipsi vobis placeatis: hanc cæcitatem in partem Israelis cecidisse, quoad gētiū intrarit plenitudo: ac tum Israel totus saluus erit. Sic enim memoriæ prodium est: veniet inquit, ex Sion liberator ille, qui à sceleribus Iacob eos vindicet, hocq; illis à me fordux esto: videlicet, me peccata ipsorum

Rom. II.

rum

rum ablaturum . quæ verba paulò
 aliter habent Ebraicè scripta : Sed
 Paulus veterem septuaginta inter-
 pretum translationem secutus esse
 videtur, in qua magis sententiæ ap-
 penduntur, quàm verba numeran-
 tur. Hæc eadem Moses hæc Iere-
 mias, hæc Ezechiel Israelitis etiã
 nunc pollicentur, nimirum Deum
 eos ex gētibz atq; ex omnibus col-
 lectos terris, pura conspersos lym-
 pha, ab omnibus foeditatibus, & vi-
 tijs purgaturum : eisq; cor nouum
 & spiritũ nouum daturũ. COEL.
 Reliqua assentior : sed de liberatore
 illo nō satis assequor, quid, aut Esai-
 as, aut Paulus velint. MAINA.
 Dicam mi Coeli : hunc locum variè
 explicant : sed Pauli verba satis aper-
 ta sunt. Nam cum dicit, veniet, nul-
 li dubium esse potest, quin de futu-
 ro aliquo aduentu loquatur : & cum
 dicit liberator ille, quem alium cen-
 ses, quàm IESVM CHRIS-

15m

C ij tum,

T V M, vnicum atq; perpetuū son-
 pitatorem, conseruatorem, liberato-
 remq;: præsertim cum addat, ex Si-
 one, hoc est ex ipsa Iudæorum gen-
 te, ad quam hoc spectat vaticinium:
 Quòd autem vir diuinus aliquis &
 magnus à Deo mittendus sit, qui re-
 ligionem iam extinctā, Ecclesiamq;
 propè collapsam excitet & instau-
 ret, non à Dei more alienum esse vi-
 detur. Solet enim Pater ille maxi-
 mus, cum omnia desperata ferè vi-
 dentur, Eliam aliquem excitare (vt
 Malach. 4. Malachias Vates pollicetur) prius-
 Matth. 17. quam veniat louē dies magna ac ter-
 Luce. 1. ribilis, qui & parentum animos libe-
 Apocal. 11. ris, & liberorum animos parentibus
 reconciliet: hoc est qui ad Messiam
 quem patres spiritu coluerunt, pos-
 teros eorum conuocet & conuertat
 quod ab Elia ipso faciendum esse,
 Origenes, Theodoretus, Chryosto-
 mus, & Augustinus putauerunt:
 quod etiam CHRISTI dicto confir-
 māt

De Ciuita-
 te Dei. 20.
 Cap. 29.

mant, ubi ait, cum venerit Eliás, is re-
stituet omnia. Quamquam Paulus Matt. 17.
eo loco, nullum certè alium intelli-

gere ut ante dixi mihi videtur quàm
IESVM CHRISTVM. COEL.

Sed nunquid non olim iam venit
CHRISTVS. cur igitur cum dicit
venturum? quem verò Paulus ad-
uentum describit? priorem nè, quo
ad crucem nostra causâ ferendam
venit, an posteriorem illum, quo ve-
niet ad iudicandû? MAIN. Ve-
re orne quomodo te à proposito lon-
gius adducam, atq; in desiderio isto
diutius teneam, non quo his tractan-
dis capere vllam molestiam possim,
à quibus potius fructum percipere
vberimum soleo. COEL. Meo
desiderio iam ex parte à te factum
fatis est, quòd tuam in ea re sententi-
am accepi. Quare, si rogando tibi
molestus non sum, perge in eo quod
rogaui, explicando: nec enim hoc
minus, quàm quod positum est pri-

2ª Thes. 2.

mum scire aucto. MAIN. Paulus in secunda quam ad Thessalonicenses scripsit Epistola, cum describere instituisset, à quo & quibus armis ANTICHRISTVS, postea quā satis diu aduersus CHRISTum sub CHRISTI titulo erectus & elatus fuerit, detegendus & debellandus sit: inter alia sic scribit: tum demum patefiet ille scelerosus, quem Dominus oris sui spiritu conficiet, aduersusq; sui claritate delebit. Quibus in verbis quatuor nobis explicant: & ANTICHRISTVM detegendū, & à quò sit conficiendus, & quo telo, & quantum, Dominum ipsum esse venturum, vt ipse hanc pugnam cū hoste pugnet, ipsumq; debeat, atq; in nihilum interimat. Quod quomodo fiat, accipe. Quicquid patefit, antea fuerit occultum necesse est: & quicquid arguitur & proditur lumine (ut Paulus ait) patefit, & proditur, ANTICHRISTUS

TVS diu latuit, quasi sub ouilla pelle lupus: & latuisset, nisi Dominus IESVS CHRISTVS vera lux aduentu suo illum patefacere coepisset: quo etiam aduentu illum penitus abolebit. Sed prius nobis fortiter vnâ cū duce & rege nostro Christo, aduersus hostem hunc, & qui illum tuentur, pugnandū est: & est, ne fortē frangamur, in manu victoria. Nam Agnus (vt Ioannes vari-
 cinatur) vincet illos vt potē dominorum dominus, & rex regum: nec non cum eo vocati, delectiq; ac fidētes. At quibus armis? an quibus vulgares istæ mundi copiæ pugnare solent: nequaquā: sed spiritu oris sui, aduentusq; fulgore. COEL. In-
 telligo: nimirum gladio spiritus, qui est aliud nihil, quā Dei sermo (vt Paulus docet) siue doctrina, & ex
 ea deprōpta argumenta, quibus res-
 si nullo modo potest. Est enim di-
 uinus sermo viuis & efficax, & quo

Apoc. 17.

Ephes. 6.

tris ancipiti gladio acutior, ac pene
 trans vsq; ad diuisionem animæ &
 spiritus, compagumq; & medulla-
 rum. MAIN. Hoc quidem ve-
 rum esse non abnuo: nec enim alijs
 armis aduersariæ CHRISTI acies
 fundēdæ, profligandæ, debellādeq;
 sunt: verum spiritu oris à Domino
 conficiendum esse Antichristum,
 dixit Paulus ad exaggerādā CH-
 RISTI potētiam, qui solo spiritu &
 flatu hostē prosternat. Flatus enim
 eius (vt præclare Esaias dicit) qua-
 si torrens inundans. Quo etiam spi-
 ritu & flatu apud Zachariam, non
 copijs & armis, Dominus dicit se
 omnia confecturum. Atq; etiam id
 solemus vsurpare, cū de forti aliquo
 dicimus: vel vnico flatu hic aduer-
 sarium deſiciet, ac prosternet. Qui
 locus sumptus est ab Esaiæ oraculo,
 Esai. 11. vbi sic de CHRISTO dicit: Terrā
 percutiet virga oris sui, & spiritula-
 bitorum suorum, interficiet impium.
 Ad

Adeandem CHRISTI potentiam
 & maiestatem augendam, etiam il-
 lud pertinet: & abolebit fulgore ad-
 uentis sui: quasi CHRISTI maiesta-
 tem presentiaēq; fulgorem ferre nō
 possit aduersarius, quin statim abo-
 leatur & euanescat. Ignis enim con-
 sumens Deus est: cuius ignis splen-
 dor & fulgor est CHRISTUS, ad cui-
 us solum conspectum illico cadunt,
 & tanq; nox & caligo ad solis adue-
 tum aduersarij dissipantur. Quod
 minus mirandum videbitur, si ve-
 terem. C. Marj Romani hominis
 memoriam repetamus: ad quē cum
 hostis occidendum accessisset, stric-
 tum gladium tenens, adgredi non
 sustinuit: sed claritate viri occeca-
 tus, abiecto ferro, attonitus, inde ac-
 tremēs fugit. tantus scilicet fuit ma-
 iestatis eius fulgor, vt oculos homi-
 nis perfringeret, animumq; cōmi-
 nueret. Nolo enim hic de Mose Is-
 raelitarum duce aliquid referre, qu-

Dent. 4.

Val. Max.
lib. 2. cap. 1.

C v ius

ius splendorem, qui in vultu eius elu-
 cebat, ferre Israelitæ non potuerunt.
 Quod si Dei populus Mosæ splen-
 dorem ferre non potuit, quomodo
 CHRISTI IESV ferrent aduersa-
 riū maiestatem? præsertim cum Di-
 scipuli eius & amici, Petrus & alij,
 visa CHRISTI maiestate & gloria
 in mōte, vix animam in corpore cō-
 tinuerint. Iam si ANTICHRISTI
 tyrannis ante postremum CHRIS-
 TI aduentum, spiritu oris CHRIS-
 TI, eiusq; aduentus claritate abo-
 lenda est (id quod Vates Ioānes te-
 Apoc. 17. statur, cum dicit, Reges decem diu-
 ni numinis impulsu, bestiam illam,
 eiusq; dominatum attrituros, nuda-
 turos, carnes eius comesturos, eāq;
 igni exusturos) vt Euangelium to-
 to terrarū orbe, rursus sublati im-
 pedimentis, prædicetur, alius qui-
 dam aduentus præter primum, præ-
 terq; vltimum quærendus erit. Et
 hic est aduētus illæ diuinæ claritatis
 &

& lucis, quo CHRISTVS coepit
mūdo verbum suum, doctrinam su-
am, Euāgelium suum restituere: spi-
ritu suo multorum animos mētesq̃
illustrare, & coelesti virtute firmare.

Homo enim iste nobilis & clarus
vt est apud Lucam) in regionē lon-

Luc. 19.

ginquam profectus fuerat, quo au-
dito, ciues eius ab eo defecerūt. Ve-
rum reuersus, qui ex ciuibus & sub-
iectis, hostes facti fuerāt, eos corā
se protrahi, trucidariq̃ iussit. An
ignoramus quātis in tenebris, quan-
taq̃ cæcitate & ignorantia versatus
sit mundus, ab Apostolorum ferē
ætate, vsq̃ ad hæc tempora? in qui-
bus Dominus præter omnium ex-
pectationem, se ipse coepit aperire.

Nam statim cōfecto Apostolorum
curriculo, obitaq̃ sancta illa legatio-
ne, lupi rapaces, in CHRISTI gre-
gem (q̃ & Paulus ipse prædixerat)

Act. 20.

Sathana iam tunc mysterium sceles-
tum moliente, subierunt. Sicq̃ pau-

lati

latim verus **CHRISTVS** ex orbe
 sublatus fuit: ac in eius locum sup-
 positus **ANTICHRISTVS** illo
 sancto in Dei templo, hoc est in Ec-
 clesia sancta atq; diuina, quæ Dei ve-
 rum templum est, quod fidei series,
 3. Pet. 2. non lapidum structura fundauit: in
 quo templo sedet, ac se supra Deum
 extollit, proq; diuino numine se ven-
 ditat, ostentat, & ostentabit, cū om-
 ni prodigiorum, portentorū, miracu-
 lorumq; genere, omniq; nequissima
 fallacia & fraude, quibus nō, qui ama-
 bilem veritatem accipere noluerūt,
 2. Thes. 2. capunitur perituri. Quorū enim au-
 res clusæ veritatī sunt, vt verum au-
 dire nequeant, eos mendacijs capi
 necesse est. Et cum veritatem audi-
 entibus, vita proposita sit: eorum q
 mendacijs delectantur, salus est om-
 nino desperanda. **COEL.** Si
 rectē sermonis tui cursum accipio, il-
 lud vis innuere: Principem illum,
 verum esse **CHRISTVM IE-**
 sum.

SVM, qui tūc abiisse dicatur, cum
 Euangelium desint prædicari: ciuesq;
 eius defecisse ab eo, cum decreta &
 leges de Ecclesiæ Romanæ & Pape
 principatu tulerūt: cum relicta eius
 Cæna sacro sancta, Missam subroga
 runt: cum Diuorum cultum simula
 cra & præces, statuerunt: cum Pur
 gatorium ignē accenderunt: & pro
 mortuis sacra, præces, ceremoniasq;
 decreuerunt: cum doctrinam fidei
 iustificantis obscurarūt, ne dicam su
 stulerunt, & Spiritus sancti dona ad
 quæstum turpissimū conuerterunt.
 Atq; vt ex Euangelij absentia CH
 RISTI absentiam deprehendere
 licet (illic enim præsens est CHRI
 STVS, vbi eius vox est, vbi eius au
 diuntur oracula) sic illum redisse E
 uangelio restituto, confirmare con
 tendis. MAIN. Hoc nimirum
 ipsum volo: atq; ea omnia quæ tu
 breuiter collegisti, vera esse confite
 or. Sed vt de hoc altero, mediocris
 ad.

aduentu explicare pergam: de eo ip-
 so CHRISTVS loquebatur, cū,
 Luca Euangelista testante, propo-
 sita ludicis iniqui & vidue similitudi-
 ne, dicebat: Filius hominis cum ve-
 niat, fidē, scilicet, in terris inueniet.
 Quod de extremo intelligi non po-
 test, in quo prædicato per totum ter-
 rarum orbē Euangelio, infinita erit
 credentium multitudo. Hūc quoq;
 ipsum aduētum idē Magister descri-
 bebat, cum diebus Noe dīes filiū ho-
 minis comparabat: quem etiam ob
 id parefactionis seu illustrationis fi-
 liū hominis aduentum appellabat.
 Ac ne te diu morer, hunc aduētum
 intelligebat (si mysterium spectes)
 cum denunciata Iudeis clade illorū,
 illa consolatione animos bonorum,
 qui inter eos erant, futuriuē fuerant,
 erigeret: Sic habetote, vos non esse
 me visuros deinceps, donec dicatis:
 Bene sit venienti in nomine Domi-
 ni. Cum igitur tanta sit in orbem
 ter.

terrarum cæcitas inuecta, tantæq; te-
 nebræ falsarum religionum & eor-
 cinarum. primum quidem in Ec-
 clesiam CHRISTI, per Papæ de-
 creta scolasticamq; doctrinam, & ea
 quæ tu commemorasti: Deinde, in
 Iudæorum populum per Talmudi-
 cas fabulas: Postremo in reliquas na-
 tiones, & gentes per Alfurcanum, si-
 ue Alchoranum Muhamedisq; mē-
 dacia: in tāta cūm omnium aliarum
 rerum, tum discipline veteris pertur-
 batione, necesse omnino est celestē
 doctorem & Regem suo clarissimo
 aduētū, sanctissimāq; doctrinā, om-
 nia sedare, animosq; fluctuantes trā-
 quillare: vt & docti ad veram sapiē-
 tiam dirigantur, & indocti ad verā
 religionem. COEL. Mira qui-
 dem sunt, quæ narras, quibus mihi
 oculos mirificè aperuisti, adeo vt te
 de his rebus disserente, diuina quæ-
 dam menti meæ affulgeat lux, dum
 propius totius mundi cæcitatem stu-

poremq; confidero. Nos enim ante
 iudeos tantum & Musulmanos,
 quos etiam Turcas vocant, in erro-
 rem inducos putabamus, eosq; so-
 los in tenebris et captiuitate versari:
 verum (vt video) nos quoq; in me-
 dia Aegypto, mediaq; Babylone vi-
 sti, captiuisq; detinemur: a qua ta-
 men nos suo aduentu Dominus no-
 ster incipit liberare: vnum porro est
 in his, quæ attulisti, quod mihi non
 satis probatum esse videatur. Di-
 xisti enim ad hunc medium suū ad-
 ventum CHRISTVM respexisse,
 cum iudeos se visuros negaret, do-
 nec laeta acclamatione, se vt Dei nu-
 tium Dominumq; reciperēt: quod
 mihi tunc factum esse videtur, cum
 IESVS asinam insedens, magno
 cum plasu Hierosolymam ascendit.
 MAIN. Duo sunt in hac re dili-
 genter attendenda: alterum, sint ne
 hæc dicta ante quàm acclamationes
 ille fierent, an post. Constat autem
 Chri

CHRISTVM id dixisse, post fac-
tas illas acclamationes, quod ijs per-
spicuum fiet, qui singula conferre di-
ligenter voluerint. Alterum est, vt
quibus id CHRISTVS dixerit,
videamus. Lucas quidem, Phariseis
dictum fuisse testatur. Attamen qui
omnes Euangelicæ historiæ scripto-
res legerit, vñlum quidem illū a Pha-
riseis, nuncq̃ postea tamē ab eis hoc
dictum fuisse, comperiet: atq̃ eo ip-
so quem dicimus die, præter Disci-
pulos eius, præterq̃ pueros & tur-
bam quandam, neminem CHRI-
STO ea dixisse, legimus, quos ta-
men Pharisei ipsi eam ob causam
obiurgarunt, tātum abest, vt eorum
acclamationes cōprobarint. Quam
obrem, aliud tēpus queramus opor-
tet, in quo iudei vno ore cōclamēt:
6 FELICEM CHRISTVM,
qui nomine Domini venit. Et hoc
illud tempus erit, de quo supra ex
Pauli vaticinio dicere cōperamus.

Luce. 13.

Math. 21.

Marc. 11.

Luce. 9.

Ioan. 12.

D Quod

fo C: S: C. DE AMPLIT. REGNI

Quod hoc præsentī, in quo sumus,
fiet aduentu: cum & Iudæi vagi &
& palantes ad CHRISTI Eccle-
siam se frequētes recipient: & quod
puerorum vulgicq; voces significa-
bant, perficietur, cum clamarent:
Matth. 21. HOSANNA DAVIDIS PRO-
GNATO: BENE SIT EI QUI
VENIT IN NOMINE DO-
MINI: atq; ita totus Israel, quod
Rom. 2. Paulus ait, seruabit. COEL. Vi-
deo iam nihil apertius esse, quàm Pa-
ulum eo in loco de CHRISTI hoc
illustrationis aduentu: deq; ad eum
Israelis concursu vaticinari: id quod
tum ex veteribus insigniores fere,
& sanctiores, quos ante nominavi,
tum etiam ex nouis nōnulli confir-
mant. Quod si hæc de Israele tan-
dem seruando, ad populum Dei ex
Iudæis, atq; alijs gētibus conflatum
(vt quidam volunt) referenda sunt,
quid opus erat, tãq; mysterium, gen-
tibus à Republica Israelis alienis,
ad

ad illoru spiritus deſcendiendos, hoc ip-
 ſum de ſolis iudaïs conſignare ?
 Quid illic faceret, illa radicis & ra-
 morum alienorum : olea natia, &
 olea ſtrorum : iſraelis, & externarum
 gentium comparatio, atq; conten-
 tio : periret enī ſic illa totius capitis
 vndecimi pulcherrima collatio, diſ-
 putatio, & admonitio, qua nobis lu-
 daeos (qui ſunt iſraelitę quidem ſan-
 guine & origine, ſed ad tempus, no-
 ſtro commodo occæcati) commen-
 dat, quod rurſum ſint in ipſam nati-
 nam & veterem oleam per fidē inſe-
 rēdi. Ad quod etiam Paulus reſpe- 2. Cor. 3.
 xit, cum velum ab eorum oculis re-
 mouendum quondam teſtatur, atq;
 prædicat. Quo magis miror tantū
 lumen, humanis tenebris ex hoc
CHRISTI aduentu inferendum,
 à perſpicacibus illis ſuperiorum tē-
 porum hominibus non fuiſſe per-
 ſpectum : niſi dicere velimus, Deo
 viſum non fuiſſe, vt ea res cognoſce-
 D n̄ retur,

retur, quò nos de improviso adorire-
 tur: atq; hoc ipsum innuere voluif-
 se Dominum putemus, cum dies ad-
 uentus sui diebus alluuiionis & So-
 domorum compararet. MAIN.
 Pauci quidem (vt liberè fatear) ex-
 titunt, qui myſterium hoc intelli-
 gere, peruidereq; potuerint. Et ta-
 mē Cyrilli cuiusdam, & Abbatis Io-
 achimi, atq; aliorum quorūdam va-
 tum obſcuroꝝ prædictiones, mi-
 nimeq; obſcura illa omnium de qua-
 dam Eccleſiæ inſtauratione, mun-
 diq; renouatione, voces votaꝝ huc
 reſpicere, atq; hæc tanq; præſagire vi-
 ſa ſunt. Quanq; veteres nonnulli
 ſcriptoꝝ, atq; n̄ celebres et clari, Pa-
 pias Apoſtoloz æqualis, & pau-
 lō poſt Ireneus, & Apollinarius, de-
 inde etiam Tertullianus, Laſtātius,
 ac Victorinus Pictauenſis, aduen-
 tum quēdam præter vltimum, or-
 biſq; inſtaurationem, poſt infinitas
 ſtrages & vaſtationes, ex diuinis
 ora-

à frumēto secernendis, de Angelis,
 qui à quatuor orbis plagis delectos
 congregabunt, de victōria cōtra ho-
 stem obtinenda, de excitandis mor-
 tuis, de eo quòd omnia noua futura
 essent, cœlum, terra, noua sponsa, ac
 que vrbs sancta Hierosolyma: quæ
 omnia mysticē intellecta, nō minus
 ad hunc CHRISTI illustrationis
 aduentum, quam ad duos alios, pri-
 mum & extremum, quadrare pul-
 chrè videbuntur. Itaque illis omni-
 bus factum est, vt donec ipsa res ob
 oculos versaretur, ea nec intelligi,
 nec credi potuerit. Equidem tamen
 fateor, hunc quem describimus ad-
 uentum, & primi illius absolutionē
 dici posse, et extremi præparationē.
 In hoc enim primum venit CHRI-
 STVS doctor ille cœlestis, vt totus
 quacumque patet, orbis terrarū, ad
 vnā vocetur spem, vnāq; reli-
 gionem: quod cum affectum quidē
 sit, nondum tamen perfectum, vt
 confu-

confiat expectandum omnino est:
 at vbi cōfectum erit, tunc sic veniet
 CHRISTVS Rex regum ad iudi-
 candum, vt eum in cœlum ascende-
 re, Apostoli perspexerunt. Predica-
 bitur autem (inquit ipse CHRI- *Matt. 24.*
 STVS) hoc Euangeliū regni per
 totum orbem, quo sit cunctis genti-
 bus testimonio, actum veniet finis.
 COEL. Probantur mihi ista quæ
 dicis: atq; eam fuisse causam, non
 dubito, quam ipse modo protulisti,
 quò minus, quæ de medio hoc ad-
 uentu predicta fuerant, intelligeren-
 tur: quæ quidem nō humanitus, sed
 diuinitus fuerant intelligēda ad spi-
 ritumq; referenda. Atq; vt de qui-
 busdam dicā breuiter quod sentio:
 omnia quæ genti Israelitarum in illa
 admirabili cæcitate & clade accide-
 runt, hanc communem totius orbis
 calamitatē ab ANTICHRISTO
 inuictam portenderunt. Velut hu-
 iusce aduentus de quo loquimur, ge-
 D iij resur.

resurrectio, quid aliud est, quam errores relinquere, & ad veram IESV CHRISTI fidem conuerti, quæ vera est hominis vita? Quod mysteriū à Paulo his verbis patefactum est.

Rom. 11.

Nam si eorum reiectio, mundi est reconciliatio, quid erit cooptatio, nisi vita ex morte? Solis verò Lunæq; tenebris, stellarumq; casu, CHRISTI, atque eius Euangelij obscuracionem; ingētesq; calamitates, translatione siue allegoria, omnibus penè linguis vsitata significari, harum rerum periti intelligunt. Iam Angelos, à quibus delecti sint congregandi scandalaq; ac maleficia colligenda Euangelicos esse oratores & ministros, qui à Deo mittuntur, tam perspicuum est, vt nulla probatione egere videatur. Cœlum autē, terraq; noua: noua sponsa, noua ciuitas, hanc Ecclesiæ instaurationem, atq; adeo totius mundi renouationē esse dubitandum non est, omnia enim

pra-

præsente IESV CHRISTO, atq;
eius salutarî verbo, rident, eodem
absentè squalent, et vt Poëta cecinit:

*Omnia nunc vident, atq; formosus Alexis
Montibus his abeat, videas ex flumina sicca.*

Verus enî est noster ALEXIS, ve-
rus ALEXICACOS, malorû om-
nium depulsor & sospitator IESVS
CHRISTVS dominus noster. Ista
equidem, vtî dixi, ita probô. Sed ta-
men, quoniam video quæ contra,
præter ea quæ adhuc attulimus, dici
possint, opere præcium duco ea ti-
bi excutienda, diluendaq; propo-
nere. Nam, quod certum, adeoq;
aureum designas tempus, quo am-
plissimus ille numerus sit venturus
in ecclesiam, plerisq; videberis chi-
liastas iam dudum explosos, velle re-
ducere: præterea, cum Iudæorû nu-
merus, qui superest, ad exiguam sit
reductus paucitatem, non videtur,
vsque adeò ampla accessio Dei re-
gno futura, etiâ si post nostra sæcula,

D v om.

omnes, iudæi, qui ubiq; sunt, ad
CHRISTVM conuertantur. Illud
 quoq; abs te audire peruelim, cen-
 seas ne futurum aliquando in hac vi-
 ta, hoc q; mūdi statu, vt nulli sint im-
 probi, **CHRISTO**q; aduersis: nam
 cum te de vna in toto terrarum orbe
 religione, & fide differentem audio
 videris mihi tale quiddam innuere,
 & ad eum locum **CHRISTI** respi-
 cere cum ait, Alias oues habeo quæ
 non sunt huius ouilis, quæ etiam mi-
 hi adducendæ sunt, meamq; vocem
 audient, & fiet vna ouiliaria, vnus pa-
 stor. Porro quod tibi nondum vide-
 tur **EVANGELIVM CHRISTI**
 in terrarum orbe esse prædicatum:
 idcirco aliud restare tempus in quo
 omnibus prædicetur, contra Pauli
 mentem dictum videri potest, qui
 Cap. 9. ad Romanos ait: In omnem terram
 peruenit sonus eorum. Itē ad Colo-
 Cap. 1. senses: Euangelium in omni rerum
 natura quæ sub coelo est, prædicatū
 esse

esse. Item, in priore ad Timotheum, Cap. 3.
CHRISTVM DEVM prædicatum esse gentibus, creditum in mundo, testatur. Quæ autem de triplici **CHRISTI** aduentu tradis, repugnare videntur ijs quæ Paulus ad Cap. 9.
 Ebrios scribit. Ac, quomodo hominibus, inquit, semel moriendum est, deinde subeundum iudicium: ita **CHRISTVS** semel ad multorum tollenda peccata libatus, iterum siue rursus, siue peccato conspicietur expectantibus se ad salutem. Item ijs quæ apud Act. 1. Lucam leguntur: **Hic IESVS**, qui istinc in coelum receptus est, sic veniet, quo pacto vidistis eum in coelum abeuntem. Nam, quæ de illustrationis aduentu affers ea de ultimo intelligenda esse videntur: in quo clarus & gloriosus apparebit, non iam humilis & obscurus, vt in priore. Quod si hunc aduentum intelligis, qui spiritu, & Euangelij prædicatione constat, is aduentus non

non est, cum CRISTVS dixerit se nobiscum fore vsq; ad mūdi finem: haud dubie spiritu & verbo suo, cū ipse in coelum abierit. Illud vero etiā quod ais ex Ioannis Apocalypsi, à Regibus esse tollendam ANTI-CHRISTI tyrannidem, de Christi gloria aliquid detrahere videri possit, quod hæc victoria & laus vni CHRISTO REGVM REGI reservata esse videatur. Omitto, q; pleriq; putant, signa omnia quæ iudicium illud antecessura leguntur, iam dudum extitisse. Ad postremū opinio de medio isto CHRISTI aduentu, multos alioqui securos satis, an multo etiā securiores reditura sit, vereor: dum audient nondum instare iudicium illud extremum: sed vētura prius aurea secula, in quibus omnes gentes & nationes, in vnam sint coagmētandæ religionē, atq; altissima in terris pace, quierēq; fruturæ. Hæc sunt ad quæ te ante
re

respondere velim, quam ad institutum de magnitudine regni Dei sermonem, reuertamur. MAIN. Faciam quod petis : idq̃ adeò magis quod sciam quosdam hic hære, & locos illos secus ac faciendum sit, accipere. Quod igitur ad primum attingit, tametsi Chiliastarum patrocini-
 nium non suscipio, illud tamen dicam, eos, si quidem errarunt, magnā occasionem habuisse, nam de mille annis quod asseuerabant, in eo, Ioā-
 nem in Apocalypsi sua, autorem habuerunt. Quod si quis dicat, eos nō rectē Ioannis mentem intellexisse, huic sic responderi posset: cum ipsi scriptum teneant, & sit de re futura quæstio, quis iure eos poterit refelleret quis vtra sententia sit verior, illorum ne an aliorum, qui verba sic intelligenda esse negant, vt scripta sunt, poterit demonstrare? De rebus enim futuris, ex eventu iudicare docuit Moses, Verē quidem Augusti-
 nus

Cap. 20.

Deut. 18.

Cap. 14.

nus ait, vatum predictiones, citius impleri, quam intelligi. Quid quod non quos chiliaſtas vocant, non modo ſcripturae teſtimonia, verum etiam ſimilitudines collationeſq; aptas, atque in primis concinnas ex diuinarum arcanis literarum adhibuerunt. Lactantius enim libro ſeptimo diuinarum institutionum de hac re ita diſſerit. Mundum Deus, & hoc rerum natura admirabile opus (ſicut arcanis ſacrae ſcripturae continetur) ſex dierum ſpacio conſumauit, diemq; ſeptimum, quo ab operibus ſuis requieuerat, ſanxit. Hic eſt autem dies ſabbati, qui lingua Hebraeorum à numero nomen accepit: vnde ſeptenarius numerus legitimus, ac plenus eſt. Nam & dies ſeptem ſunt, quibus per vicem reuolutis, orbis conficiuntur annorum, & ſeptem ſtella, quae non occidunt, & ſeptem ſydera, quae vocantur errantia: quorum diſpares curſus, et inaequales morus,

rerum ac temporum varietates efficiere creduntur. Ergo quoniam sex diebus cuncta Dei opera perfecta sunt: per sex secula, id est annorum sex millia manere in hoc statu mundum necesse est. Dies enim magnus Dei mille annorum circulo terminatur, sicut indicat propheta, qui dicit: Ante oculos tuos Domine mille anni, tanquam dies vnus. Et vt Deus sex illos dies in tantis rebus fabricandis laborauit, ita et religio eius, et veritas in his sex millibus annorum laboraret necesse est, malitia praua lente, ac dominante. Et rursus quonia perfectis operibus requieuit die septimo, eumq benedixit, necesse est, vt in fine sexti milleissimi anni malitia omnis aboleat e terra, & regnet per annos mille iustitia, sitq tranquillitas, & requies a laboribus quos mundus iam diu perpessus est. Verum quatenus id eueniat, ordine suo explicabo, Sæpe diximus minora et

exigua magnorum figuras, & præ-
 monstrationes esse, & hunc diē no-
 strum, qui ortu solis occasuq; finitur
 diei magni speciem gerere, quē cir-
 cuitus annorum mille determinat.
 eodem modo etiam figuratio terre-
 ni hominis, cœlestis populi præfe-
 rebat in posterum fictionem. Nam
 sicut pfectis omnibus quæ in vsum
 hominis molitus est Deus, ipsum
 hominem sexto die vltimum fecit,
 eumq; induxit in hunc mundum, tā
 quam in domum iam diligenter in-
 structam: ita nunc sexto die magno
 verus homo verbo Dei fingitur, id
 est sanctus populus doctrina, et præ-
 ceptis Dei ad iustitiam figuratur. Et
 sicut tunc mortalis, atq; imperfec-
 tus ē terra fictus est, vt mille annis in
 hoc mundo viueret, ita nunc ex hoc
 terrestri seculo perfectus homo fin-
 gitur, vt viuificatus à Deo, in hoc eo-
 dem mundo per annos mille domi-
 netur. Hæc Lactantius, atq; in hanc
 sen-

sententiam Tertullianus aliq̃ non nulli quæ an ita futura sint nec ne, vatū sit iudicium: Euentus certe, vt dixi, demonstrabit. Quod verò de Iudæorum huius temporis paucitate ais, miror te hominem multarum rerum vsu peritum, atque in historia lectione versatū, aut ignorare, aut nō satis meminisse, nonq̃ ne stante quidem, & in columi Rep. Iudæorum, tantam quāta hodie est, eius gentis multitudinem extitisse: id quod vel ex eo populo qui superioribus annis ex Hispania commigravit, possis cognosceri. Sunt enim qui affirmant non pauciores ex Hispanijs, quā ex Aegypto duce Moise cōmigrasse. occuparūt enim amplissimas in oriente oras, & insulas. Omitto veteres Armeniæ, Ponti, Asiæ, deinde Aegypti, Arabiæ, Africae, Europæq̃ incolas quos recensere nemo queat: qui si ad Messiam redibunt, quanta futura sit accessio,

vides. An autem omnes qui nunc
 extra CHRISTI causam errant, tū
 Iudæi, tum semiludæi qui Muhame
 dei, siue Musulmani appellātur, sint
 aliquando in CHRISTI ouiarum
 adducendi; itemq; an semper aliqui
 sint ad extremum iudicium vsque,
 improbi futuri, iam ex superiore di
 sputatione videre quid censerē, po
 tuisti, bonam enim partem puto,
 paucis ob iustorum metum latitan
 tibus, donec rursus soluaturs Satan,
 vt Vates Domini perspicue, testan
 tur. Quos deinde mihi obijcis lo
 cos, ij nihil contra nos faciunt, sed
 potius nostrā causam iuuant. Nā
 quod ex Dauide citat Paulus ad Ro
 manos, in omnes terras peruenit so
 nus eorum, primum de cœli orbi
 bus, & ambitu mundi q; pulchritu
 dine intelligi, ex totius Psalmi serie,
 & Pauli disputatione, tum etiam ex
 nobilium interpretum aliquot sen
 tētia, perspicuū est, Significat enim,

Rom. 9.

ex cœli mundiq; contemplatione,
 non ludæos modò, verumetiã Dei
 oraculorũ expertes, Deum potuisse
 cognoscere: eiusq; ordine, pulchri-
 tudine, & vtilitate, tanquam oratio-
 ne ad pietatẽ erudiri. Id probat pri-
 mus ille versus: cœli, inquit, enarrãt
 Dei gloriam, & opus eius manuum, *Psal. 19.*
 æther ostendit, probant etiam illa
 quæ ad Romanos capite primo scri-
 bit: potuisse mortales ea quæ sub se-
 sus non cadunt, cuiusmodi est Dei
 sempiterna potẽtia, ac diuinitas, ex
 mundi creatione, & operibus co-
 gnoscere, imò plerosq; cognouisse:
 idcirco excusationẽ non habere. De
 inde, quid si Paulum, vt alia nõ nul-
 la, eũ quoq; Davidis locum hyper-
 bolicòs sumplisse dicamus in hanc
 sententiam: mirum esse si Iudæi Euã-
 gelium non audierunt, cuius sonus
 iam in omnibus mundi oris audire-
 tur: omnes terras tamen reuera gen-
 tes apud quas innotuerat, intelli-
 E ñ gens.

gens. De Euangelio autem quod Paulus ait, in omni rerum natura, quæ subiecta cœlo est, prædicatum esse, id non amplius est, quàm quod in Actis Apostolorum Lucas scribit: fuisse tunc cum spiritus ille sacer è cœlo illapsus est Hierosolymæ, Iudæos homines religiosos ex omni natione quæ usquâ sub cœlo est: quibus in verbis sermonis superlatiōnem quandam, quam Græci hyperbolin vocant, veteres omnes agnouerunt: ut & in illis, cum Paulus, fidem Romanorum in toto mōdo prædicari scribit. Quamquam Paulus eodem ad Colossenses locos, quasi superiora declarās, ait: Quod mysterium ab omni sæculorum cœlo celatum, nunc patefactum est eius sanctis, quibus voluit Deus declarare, quæ sit huius gloriosi mysterij opulentia apud exterarum gentes: qui **CHRISTVS** est in nobis gloriæ spes, quem nos nunciamus, omnem

ho.

Act. 2.

Rom. 1.

hominem admonentes: omnem hominem cum omni sapientia docentes, vt omnem hominem reddamus in CHRISTO IESV perfectum. His in verbis idem continetur & declaratur, quod superioribus tam magnificè dictum fuerat. Nam si quis roget quid sit Euangelium in omnium rerum natura prædicatum esse: respondet, nihil aliud intelligendum, quam sanctis quibus voluit Deus esse patefactum: Item, se illud nunciare vt omnem hominem reddat CHRISTO perfectum: videturque non tam velle intelligi, in omni orbis terrarum parte & ora, iam tum prædicatum, quam inceptum prædicari, vt aliquando totus Euangelij cursus absolueretur. Quæ enim de Euangelij ministerio in diuinis scriptis continentur, non ad vnâ aliquam ætatem gentemue astricta sunt, sed ad omnia Ecclesiæ tempora omnesque mortales pertinet. quod

E in vo.

gens. De Euangelio autem quod Paulus ait, in omni rerum natura, quæ subiecta cœlo est, prædicatum esse, id non amplius est, quàm quod in Actis Apostolorum Lucas scribit: fuisse tunc cum spiritus ille sacer e cœlo illapsus est Hierosolymæ, Iudæos homines religiosos ex omni natione quæ usquâ sub cœlo est: quibus in verbis sermonis superlatiorem quandam, quam Græci hyperbolin vocant, veteres omnes agnouerunt: ut & in illis, cum Paulus, fidem Romanorum in toto mûdo prædicari scribit. Quamquam Paulus eodem ad Colossenses loco, quasi superiora declarâs, ait: Quod mysterium ab omni sæculorum occultatum, nunc patefactum est eius sanctis, quibus voluit Deus declarare, quæ sit huius gloriosi mysterij opulentia apud exterarum gentes: qui **CHRISTVS** est in nobis gloria spes, quem nos nunciamus, omnem

ho.

hominem admonentes: omnem hominem cum omni sapientia docentes, vt omnem hominem reddamus in CHRISTO IESV perfectum. His in verbis idem continetur & declaratur, quod superioribus tam magnificè dictum fuerat. Nam si quis roget quid sit Euangelium in omnium rerum natura prædicatum esse: respondet, nihil aliud intelligendum, quam sanctis quibus voluit Deus esse patefactum: Item, se illud nunciare vt omnem hominem reddat CHRISTO perfectum: videturque non tam velle intelligi, in omni orbis terrarum parte & ora, iam tum prædicatum, quam inceptum prædicari, vt aliquando totus Euangelij cursus absoluator. Quæ enim de Euangelij ministerio in diuinis scriptis continentur, non ad vnâ aliquam ætatem gentemue astricta sunt, sed ad omnia Ecclesiæ tempora omnesque mortales pertinet: quod

voluit CHRISTVS, cum Euange-
 lium omnium rerum naturæ prædicari
 iussit: illud nimirum aperte docens;
 non solis Iudæis, quod illi putabāt,
 sed etiam exteris esse diuulgandum.
 Locus verò ille ex epistola ad Ti-
 motheum nihil aliud vult, quàm
 CHRISTVM prædicatum esse
 gentibus & in mūdo creditū, quod
 quidem non negamus, sed singulis
 iam tunc gētibus prædicatum, atq;
 à toto receptum mundo siue credi-
 tum, negamus. Neq; enim Hyper-
 borreïs extremisq; Tartaris, neq; in
 America, atq; alijs nuper inuenti or-
 bis amplissimis regionibus, quarū
 ne nomē quidem post homines na-
 tos auditum fuit, prædicatū Evan-
 gelium est. Nam si Euangeliū per
 totum esset mundum prædicatum,
 iam completum esset mysterium
 CHRISTI: iam CHRISTVS
 ad iudiciū palām venisset. Stat
 enim CHRISTI sententia: Præ-
 dica.

dicato per totum terrarum orbem
 Euangelio, finem affuturum: siue
 vt Aurel. Augustinus interpretatur,
 Non ante venturum Dominum,
 quàm orbi vniuerso Euangelium
 prædicatū fuerit. Ad ea præterea,
 quæ tu contra nostrā de triplici Do-
 mini aduentu disputationem con-
 tulisti, facilis erit responsio, si quid
 Paulus eo loco agat perspexerimus.
 Agit autem illud, CHRISTVM
 DOMINVM seipsum semel li-
 basse, semel mortuum esse, ad delen-
 dum suo sacrificio peccatum. Pro-
 inde non esse, vt iterum patiatur, ac
 denuo immoletur expectandum.
 Venturum quidem iterum Domi-
 num sed sine peccato, idest, non ad
 expianda peccata, vt prius fecit, ve-
 rum ad eos ad beatam vitam addu-
 cendos, qui in eo spes suas omnes
 collocauerint: reliquos verò condē-
 nandos. Eodem modo intelligen-
 dum est, quod viri illi diuini, apud

E iur, Lu

Lucam de eius aduentu monuerūt:
 neq̃ enim corā conspicendus est
 ab omnibus, nisi cum postremo cœ
 lesti militia comitatus, è cœlo veni
 ens, talis conspicietur, qualis in cœ
 lum ascendit. At, his locis non ne
 gatur, illum spiritu suo venturū, ad
 suam **EX ANTICHRISTI TY-**
RANNIDE, ecclesiam liberandā,
 suūq̃ regnum asserendum. Nam
 tametī, se nobiscum affuturum ad
 mundi finem vsq̃ pollicitus est, nō
 sequitur tamen illum quouis tēpo
 re pariter vim suam palām ostende
 re (neq̃ enim hoc facit) latet enim
 interdū ipse, suamq̃ vim & copias
 contrahit, adeo vt vix credas illum
 regnum suū administrare: id quod
 paulō ante ostendimus, cum de vni
 versali illa cæcitate, & rerum omniū
 perturbatione loqueremur. Cum
 igitur post tantas tenebras, lux illa
 cœlestis affulgere cœpit: ea autem
 sit **CHRISTI** spiritus, & Euange
 lium,

lium, imò CHRISTVS ipse qui
vera lux est, CHRISTVM vel
aduenisse vel aduētare, negari non
potest. Hunc nos igitur medium
aduētū, illustrationisq; vocamus,
& quasi illius aspectabilis auroram
quandam, diluculumq; vti ante au-
diuisti, appellauimus. NAM VT
SOLEM ANTEIT DILVCV-
LVM ET AVRORA, SIC ET
ADVENTVM DOMINI NO-
STRI IESV CHRISTI, ILLV-
STRATIO PRÆBIT EVAN-
GELICAE PRAEDICA-
TIONIS. Neq; verò si Reges Be-
stia illā, Meretricemq; fortunis om-
nibus euersuros, Ioannis vatis testi-
monium secuti, diximus, idcirco il-
lum de ANTICHRISTO trium-
phum victoriamq; à capite nostro
& Rege, remouemus, ad aliosq;
trāsferimus: sed cū omnia ei pareāt,
id opus, per Reges & Principes, tā-
quam per suas copias, & ministros,

Amul.

E v fa

Apoc. 17.
et 18.

facere affirmamus. Nā & vates ipse ait, Deum eis hanc mentem inie-
cisse, vt suam sententiā exequātur.
**CHRISTVS IPSE DVX ET
IMPERATOR EST:** eius copiae
sunt, Reges, Apostoli, Euāgelistae,
Doctores, Vates, Discipuliq; eius
omnes, Angeli, coelestesq; potesta-
tes: Arma, & tela, Fides, Iustitia, Ser-
mo **CHRISTI**, eiusq; Sacer Spiritus.
His omnibus armatus & stipa-
tus **CHRISTVS, ANTICHRIS-
TVM DEBELLABIT.** Ac
signa & prodigia omnia quae extre-
mum illud iudicium antecessura cre-
duntur, iā dudum extiterunt. Quis
hoc dicit? Gregorius Romanus, at
ille cum aliquot alijs falsus est: nam
ā Gregorij aetate, multa quae nondū
visa fuerant, extiterunt, quod anti-
quitatis periti, non ignorāt. Falsō,
etiam id persuaferunt quidam The-
salonicensibus, quos Paulus, altera
ad eos Epistola, refellit. Falluntur
etiam

etiam qui idem hodie credūt, falsō
 q̄ id opinari eos euentus testabi-
 tur eorum quæ in Vatibus veteris
 & noui fœderis continentur. Multa
 quidem extremorum temporum si-
 gna Dominus apud Mattheum do-
 cuit: verum an omnia euenerūt, aut
 an ad iustam mensuram peruenerūt,
 vt pro illis ipsis habenda sint quæ
 Dominus prædixit, ignoramus.
 Nondum enim omni falsorum pro-
 digiorum, portentorum, miraculo-
 rumq̄ genere, quod Paulus futurū
 prædixit, mūdo illusit Antichristus:
 nondum se apertē CHRISTI ho-
 stem profitetur: nondum CHRIS-
 TVS omnem aduersariam potesta-
 tem aboleuit: nondum videmus ei
 omnia subiecta: nondum quæ à Lā-
 ctantio Firmiano tum ex diuinis li-
 teris tum aliorum scriptorum vete-
 rum monumentis collecta sunt, atq̄
 in septimum diuinarum institutio-
 num librum collata, euenerunt: quæ
 cum

1. Cor. 15.

Ebr. 2.

cum erunt repræsentata, tunc Dominus sic veniet, quemadmodum eum in cœlū eius discipuli viderunt ascendentem. Vnum etiam mihi reliquum eiusmodi est, quod ais verē, dum essene hæc de medio CHRISTI aduentu opinio, securitate quadam hominum animos emolliat, dum cogitabunt ventura prius aurea secula, quàm Dominus venerit ad iudicium. Ego verò hac opinione mortales excitatum iri cōtendo, & istam securitatem excuti potius quàm induci. Nam si iudicij vicinitate aliqui excitantur: & hoc est iudicium quoddam in Satanam, et magnam Babylonem eiusq; assedas: quemadmodum etiā iudicium fuit in primo CHRISTI aduentu: de quo iudex CHRISTVS ipse, nunc iudicium est mundi, inquit, nunc huius mundi princeps foras efficietur.

Cap. 7. Hoc ipsum iudicium prævidens Daniel, interea (inquit) spectante me, pos-

Ioan. 12.

Cap. 7.

positis sellis, sedit Longeuus ille :
 quæ verba neq; de primo aduentu,
 neq; de extremo intelligi posse, ex
 tota vaticinationis serie perspicuū
 est. De hoc etiam iudicio intelligē-
 da sunt illa Ioannis Vatis: Postea vi-
 dialium Angelum de Coelo descen-
 dentem (inquit) magna potestate
 præditū, cuius splendore collustrata
 terra est. Is admodum magna voce
 clamans: CECIDIT (inquit) CE-
 CIDIT MAGNA BABYLON.

Apo. 18.

Quemadmodum igitur veteres Pa-
 tres nihilo segniores, aut securiores
 reddebantur, etiam si intelligebant,
 CHRISTI in mundum aduentum,
 in vltimam penè mundi ætatem dif-
 ferri: sic qui hodie eius aduentum si-
 nemq; malorum & instaurationem
 omnium, cum gaudio auidè expec-
 tant, nihilo segniores efficiuntur,
 sed tantò eius aduentus cupidiores,
 quantò magis dilatum iri intelligūt.

Act. 3.

Præclare Solomon prorogata expe-
 cta

Prov. 13.

2. Pet. 3.

Et ratio, inquit, mentem cruciat: vitalis arbor est cum adsunt optata. Est enim hoc nature hominis innatum, ut si quid amet ac velit, quo longius ab eo distinetur, eo magis id cupiat & depereat. Præterea pñ sciūt, vnū diem, ut Petrus ait, apud Dominū perinde esse ac mille annos, & mille annos perinde ac vnū diem. Neq̃ enim tardat Dominus promissum, ut nonnulli tarditatem interpretantur, sed lentus est erga nos, nolens quemquam perire, sed omnes ad salutem redire. Postremo, si hæc querela valet, quam securitatem inducturā times, ea non magis ad hanc nostram spectat ætatem quàm ad ad omnes superiores, quæ post homines natos vnquam fuerunt. Paulus quidem hanc reprehensionem nequaquam veritus, Thessalonicenses de Domini aduentu securos reddit, monēs ne sibi vllō modo persuadere diem Domini instare patiantur.

2. Theß. 2.

tur. Multa restare facienda: imperium Romanum abolendum, Antichristum euehendum, eius mysterium conflagrandum, Euangelij prædicatione patefaciendum, & multa alia quæ longū esset enumerare. Quam obrem, iam opportunum videtur, vt ad primam quæstionem (nisi quid aliud habes) redeamus. COEL. Nihil prorsus. Locos tibi obijcere cœperam, qui de multitudine electorum multum detrahere viderentur. Ad quam rem, vt sermonem nostrū reuocemus, equidem eum locum, qui in Esdræ libri quarti octauo capite legitur: Hoc eum, scilicet propter multos Deum fecisse, futurum autem propter paucos, tibi non obiciam quod apud Hieronymum legerim, quartum Esdræ librum apud Ebreos nō haberi, ac ne apud Græcos quidem: idcirco inter ea reijci, quæ apocrypha vocant, quæq; infirmam & dubiam habent in Ecclesia
fi.

In prologo
Galeoto,
& alibi.

fidem & auctoritatem. MAIN. Est
 ut dicis, atq; id ipsum tibi, nisi an-
 teuertisses, respondiſſem. Nam si
 nec Ebraice nec Græcè habetur, sed
 latine tantum, superest igitur, vobis
 positius & adulterinus esse creda-
 tur: præsertim cum inanum atq; in-
 utilium quæſtionum, quæ spiritus
 diuini sobrietatem ingeniumq; nõ
 sapiunt, refertus esse videatur. Quid,
 quod ea ratio, qua paucitatem ser-
 uandorum ostendere nititur, inepta
 & vulgaris est? Idem, inquit, ef-
 ſe querere, cur pauci ſeruentur, ac si
 quis quærat, cur terræ multum, vin-
 de ficilia fiant, reperiatur, & paulu-
 lum pulueris, vnde fiat aurum. qui-
 bus verbis illud videtur innuere,
 quod iam tritum est sermone pro-
 uerbium: Omnia præclara rara.
 Sed quantum id habeat ponderis,
 videamus. Primum ſimilitudo ipſa,
 contra Pauli legem peccat, quia di-
 uina diuinis conferenda eſſe dicit.

1. Cor. 3.

At

At ubi quæso in diuinis vnquam li-
 teris lectum est, auri raritate, pauci-
 tatem electorum significari? Excel-
 lentiam quidem, ac puritatem auri
 comedant diuini scriptores: de ra-
 ritate nihil loquuntur, veluti Petrus
 cum fidem electorum auro, quod .1. Petr. 1.
 igni exploratur, longè præcirosiore
 ait inueniri: Paulus item auro, argē- .1. Cor. 3.
 to, gemmis, gradus sinceræ doctri-
 næ indicare voluit, in qua magis, mi-
 nusue CHRISTVS exprimitur,
 & illustratur: quemadmodum ex al-
 tera parte ligno, feno, stipula, huma-
 nas doctrinas, quib9 CHRISTVS
 non illustratur, sed obscuratur poti-
 us & sepelitur, significauit. Dein-
 de, nihil est rarum, nisi ei, qui careat,
 quo si abundat, iam rarum non est:
 erit tamen vel opinione, vel natura
 præciosum. Potuit iste Esdras id vel
 ex Solomonis tempore discere, quo
 tâta fuit in Iudæa auri copia, vt argē- .2. Reg. 12.
 tum nullius esset precij. Quid Ty-

Zach. 9.

ri in Phœnicia: An non, Zacharia vate testante, tanta auri argentiq; vis fuit, quanta pulueris & luti in vicis: an ea tunc eo loci rara (quæ tamen præclara sunt) fuere? non equidem magis, quàm eadem in America aliisq; nuper inuentis terris: aut hebenum, aromataq; & odores in India, aut Leones in Africa, aut Thura in Arabia, aut in cœlo stellæ, aliaq; innumerabilia, quæ alicubi simul & copiosissima & præstantissima sunt. Quid? quòd interdum etiã vsu venire solet, vt quod apud alios vilissimum est, id ipsum apud alios sit præciosum? Non ne allium, quod ab Horatio cicuta nocētius dicit, quodq; apud nos per contemptum piper rusticorū appellatur, apud exteras quasdam gentes, non solum piperis optimi loco, verum etiam odoris, atq; vnguenti suauissimi habetur? Præterea alia ratione aurum, alia terra excellit; aurum & gemme, splen-
do

DEI. LIBER PRIMVS. 83

dore & possessione, quadamq; op-
nitione: terra verò & ferrum, atq; alta
id genus multa, magno quodā vsu
præstant. ex terra enim culta & su-
bacta, vitam & spiritum ducimus,
quòd ex ea fruges accipiamus, quas
nullo auro, nullis gemmis, nisi pa-
rens & alumna daret tellus, habere-
mus. Quid aqua magis vulgarè
attamen omnium optimam aquam
esse cecinit Pindarus. Ex his igi-
tur, quæ adhuc diximus, satis iam li-
quere existimo, nec omnia præcla-
ra rara: nec contra, omnia vulgaria
& copiosa, esse vilia & abiecta. Iam
sequitur, vt quoniam nihil homine
vllò in genere reperiri præstantius
potest, ostendamus Deum hoc ge-
nere velle circumfluere. Quæro
igitur ex te (sed velim mihi vt ama-
tor, non vt contemptor horum re-
spondeas) nū si possis, velles auro,
gemmis, cæterisq; id genus alijs,
quæ vulgo putantur præstantissima,

F ij abun-

abundare? COEL. Quid nī cum earum rerum tanti fiat possessio.

MAIN. Quid? si autem aliquam teneres, qua arte posses non modò reliqua metalla, verumetiam ipsa saxa & lapides in gemmas, margaritas, & purum pūrum aurum conuertere, non ne id ipsum cupidissime faceres?

COEL. Facerem, sed dā, ne forte id resciscens aliquis istorum avarissimorum principum, me incheret: vt sibi vni tantos Thesauros congererem: ac quò plura possem (ea est homini innata cupiditas) eò me beatiorem ducerem. MAIN.

Verè & secundum naturam respondes. At qui, cum, vt dixi, nihil sit homine bono & iusto excellentius, & sit in Dei potestate situm, quoscūq; & quotquot velit ex hominū genere sibi deligere, atq; ex impuris, puros, ex iniustis iustos, ex terrenis coelestes & diuinos facere: Quis neget eum velle non paucos aliquos, sed

sed potius, innumerabiles, pluresq;
 quam aduersarius, habere: Quan-
 tiautem hominē faciat, vt alia omit-
 tā, quę sunt infinita, in eo declarauit,
 quod homo fieri voluerit, & suo ho-
 minem sanguine, ab interitu vindi-
 care. Hanc ipsam sanctorū infini-
 tam multitudinem & vim adūbrare
 voluit spiritus in terestris Solomonis
 ciuitis thesauris: atq; hoc ipsum vult,
 Ioannes vates Domini in Apocalip-
 sis sua, cum Dei ciuitatem illam sanc-
 tam ex auro puro, atq; omni genere
 gemmarū & vnionum totam à fun-
 damentis constare describit. Quę
 cūta sint, iam alia, quę tibi in prom-
 ptu esse nō dubito depromas licet.

COEL. Faciam quod iubes: sed
 cum ex veteri foedere nihil assumi
 queat, quod magnopere virgere pos-
 se videatur, (nam de Esaie reliquis
 seruandis, post videro) ad nouum
 me cogitatione conuertam. In eo
 enim illud occurrit primum, quod

.1. Tim. 3.

Actor. 10.

.1. Petri. 1.

Apoc. 21.

CHRISTVS ipse dixit: Intrate per angustam portam: nam lata est porta & ampla via, quæ ducit in exitum: multiq; sunt qui per eā ingrediuntur. Porta verò, quæ ducit ad vitam, angusta est, viaq; stricta, ac pauci sunt qui eam inueniāt. Hinc CHRISTVS multos condemnandos, paucos verò beandos significare, nō obscure videtur. MAIN. Præclare quidē, modestēq; loquens mi Cœli, cum videtur dicis: nec enim omnia quæ esse vidētur, sunt, nec quæ apparent, statim vera esse probantur. nam alia sunt reuera, quod esse videntur, vt aurum & argentum ipsum: alia non propriè verēq; dicuntur, iudicio tamen sensus videntur: qualia sunt, lithargyrina & stannea, quæ argentea, & felle infecta, quæ auri præ se ferūt speciem. Eodem pacto stelle è cœlo cadere noctu videntur: ex quo illud Poeta.

Aenid. 2.

Suadentq; cadentia sydera somnos.

nec

nec cadunt tamen: vt quæ à stando
 sidendoq; & stelle, & sidera dicantur,
 quòd stent, fixæq; in suo quæq;
 orbe & loco maneant. Quin & sol
 ipse, cum in alterâ nobis aduersam
 partem inclinât, quam Græci vocât
 antaxona, ijs qui loca maritima incolunt,
 in mare ipsum ingredi, immer-
 gîq; videtur: vnde & ab eodem Poe-
 ta (dum apparentia vulgicq; opinio-
 nem sequitur) dictum est:

Sol quoq; et exoriens, ex cū se condet in undas,

Georg. I.

Signa dabit.

At quis credat solem, cum occidit,
 se in maris vndas condere: qui tam
 longè ab eo præterit, quàm cœlum
 ipsum à terræ aquarumvè globo di-
 stat. Sed si hoc videtur esse altius,
 quàm vt id nos humi strati suspice-
 re possim, illud certè, quod CHRI-
 STVS Magister noster dicit, nosse
 & tenere debemus. Hypocrite,
 quos nos simulatores dicimus, & si
 Græca vox iam à populo bellè in-

F iij telli-

telligatur, nonne sancti vericq̃ vidē-
 tur: qui tamen à vera sanctitate pie-
 tateq̃ tam longè absunt, vt CHR-
 STVS eos sepulchra dealbata, quæ
 Matth. 23. cum foris splendeant, intus sordidū,
 fetorisq̃ plena sunt, appellaret.
 Multiq̃ (vt idem dicebat) oves ap-
 parent, vestitu scilicet quodam &
 gestu, reuera autem sunt lupi rapa-
 ces. Sic contra: pleriq̃ mundo pa-
 rum religiosi habentur, ac tanquam
 in Deum impij vulgo existimantur,
 digito monstrantur, exhibitantur, ir-
 ridentur, exagitātur, vinciuntur, va-
 rijsq̃ supplicijs afficiuntur, mortisq̃
 traduntur: qui tamē soli veram doc-
 trinam tenent, veramq̃ religionem.
 Verum hanc rem, non solum quæ
 perspicua est, & crebra, sed etiam q̃
 eam dudum nos ipsi sentimus, atq̃
 in nobis ipsi experimur, nihil est
 opus exemplis confirmare. Idcir-
 co monebat nos sedulò Magister,
 Ioan. 7. ne ex facie aliquid, quæ plerunq̃ fal-
 lacis

lacissima est, sed iudiciū verum, ve-
 ra cū ratione, iudicāremus. Idemq̃
 Phariseos reprehendebat, quòd hu- Ioan. 8.
 mano more iudicarent. Nec enim
 (videtur) omne quod lucet, auri-
 spiciem præfert, aurum est. Idē
 dicendum de isto, quem tu mihi ob-
 iecisti, loco: & erit forsitan de alijs,
 qui ciuitatem Dei, numerumq̃ bea-
 torum extenuare, Antithei autem
 amplificare, augereq̃ videtur. Nā
 si p̃ia quadam curiositate doctaq̃
 scrutāmur, & queremus, multa vi-
 debimus longē secus esse omnino,
 quā primo aspectu videātur. Ac
 videx hoc ipso loco monstremus,
 scribit Lucas in Euangelicæ histo-
 riæ libro priore, à CHRISTO quē- Cap. 13.
 dam quæsiuisse, essent ne pauci, qui
 ad salutis portum appellerent. Ad
 hæc salutis autorem respondisse: Cō-
 tendite intrare per angustam portā,
 nam multi (ut hoc sciatis) qui intra-
 re conabuntur, non poterūt. postea
 F v quā

quàm enim Paterfamiliàs surrexerit, hostiumq; clauferit, & foris stare, & hostium pulsare cœperitis, dicentes: Domine Domine aperi nobis: ille vobis ita respondebit: Nescio vos vnde sitis. Tum vos ita dicere insistetis: Epulati sumus coràm te, et bibimus, tuq; in nostris plateis docuisti. At ille, profectò nescio vos, inquiet, vnde sitis. Facessite à me omnes malefici. Tunc erit ploratus stridorq; dentium, cum Abrahamum, Isaacum, & Iacobum, omnesq; vates in Dei regno conspicietis: vos verò foras excludi: veniētesq; ab oriente, & occidente, & Borea, & Austro, qui in diuino regno accumbant. Et quidem vltimi sunt, qui primi erunt, & primi sunt, qui erunt vltimi. Principio, nequaquam dubitas (opinor) quin hæc verba intelligenda sint de Iudæis. Quòd si forte etiam dubites, confirmari facile poterit illis verbis: Edimus coràm
ram

ram te, & bibimus, ac etiam in pla-
 teis nostris docuisti, quasi illis hoc
 prodesse debeat, æquumq; sit illos
 in regnum Dei recipi, quod Pater
 familiās ex ipsorū gente sit, atq; ad
 ipsos potissimum missus: quæ verba
 referre quidam ad extremum Iudi-
 cij diem volunt: Sed mihi omnino
 ad primum CHRISTI aduentū
 referenda esse videntur: id quod sin-
 gula, quæ illic dicuntur à CHRIS-
 TŌ, diligentius, consideranti, lu-
 cedarius apparebit. Quare & ipse
 CHRISTVS sententiam de pau-
 citate seruandorum rogatus, ad que-
 stionem non respōdit: Sed aliō ser-
 monem torlit: ne illos segnes ad re-
 gnum Dei capeffendum redderet:
 hortatusq; est, vt per angustam por-
 tam intrare niterentur, quæ prope-
 diem (Patre scilicet familiās excita-
 to) esset illis occludenda. COEL:
 Quid hæc porta est: aut quo tandē
 modo claudenda: MAIN. Si tibi
 quid

quid hic claudere portam significet ostēdero, quid, aut quæ sit ipsa porta, facile intelliges. COEL. Quid igitur id est? MAIN. Claudere ianuam Magister intelligebat, arcano Dei consilio, Iudæos obsecare, ne se agnoscerent (ut vates Esaias prædixerat) corda ad tempus velare & regere, eosque ab se procul reijcere ac (ut vno verbo dicam) portæ occlusio, Israelis reiectio est, ut gentes in Regnum interea, acciperentur. Quæ sententia, illis etiam verbis confirmatur, quibus, postquam ianua erit clausa, venturos ex quatuor terrarum plagis, qui accumbant in Regno Dei, prædicat. Item quod in Actibus Lucas scribit, Paulum et Barnabam concioni renunciasse, Deum gentibus externis aperuisse fidei portam. Item, quod Lucas eodem loco ait Claudendum esse ostium, postquam Pater ille familias surrexerit: Surrexit autem, cum CHRISTVS (qui est

Cap. 14.

est ille paterfamilias domusq; Dei dominus) à morte fuit reuocatus. Ex quibus sequi vides, angustam portam nihil esse aliud, nisi breue angustumq; illud temporis interval- lum, in quo CHRISTVS cum illis fuit erat, aut, si id mauis, totum il- lud tempus, quod à CHRISTO usq; ad Hierosolymæ obsidionē, ex- pugnatiōē, excidium uē interfuit. Id autē ipsum est, quod certissimus Deus vates Daniel, significabat, cum diceret: Messiam vna hebdomade fedus cum plerisq; firmaturum: & in medio hebdomadis auferendum esse sacrificium & fertum: deinde va- sationem secuturam. Tribus enim & dimidio, ex septem postremis an- nis (id enim continet hebdomas vna) qui in Danielis vaticinatione continentur, CHRISTVS Evan- gelij nouum fœdus promulgauit, & sanxit, & morte sua, corporisq; sacrificio sui, veterem sacrificandi ri- tum

Dan. 9.

tum sustulit, & abrogauit: quo facto, nihil erat expectandum, præter Hierosolymę, urbis excidii, regniq; Iudaici euerſionem: Quod quidē ſignum eſſet perſpicuum, Iſraelem, populumvè Iudaicum eſſe reſectū, eiſq; portam ſalutis, clauſam ad tempus eſſe. Sed CHRISTVS Danielem paucis, verum perſpicuis

Matt. 24.

Luc. 21.

is verbis, explicauit: Quum autem videritis, inquit, à militum copijs Hierosolymam circumſederi, tum ſcitote eius inſtare vaſtitaſtem. Et paulò poſt: Nā hæc regio, inquit, grauiter præmetur, & in hunc populum atrociter ſæuietur, vt gladio- rum acie cadant, & per omnes gentes exulent, calceturq; à gentibus Hierosolyma, donec exterarū gentium tempora cōpleantur. COEL. Sed quęnam ſunt tempora gentiū, quę implenda dicit? MAIN. Dicam, & ſi aliter quàm magni plariq; viri ſenſerit, Significat enim CHRIS-
tus

STVS Iudæos tantisper in cecitate illa & calamitate manfuros, donec reliquæ orbis nationes ad Evangelium confluxerint, quorum tempora sunt à Domino definita. Et est aliud nihil, quàm quod supra ex Paulo adduximus: Cæcitatem Iſrael ex parte accidisse, donec plenitudo gentium adueniret. Expende nunc, an nō hæc similia inter se sint: **COEL.** Sunt certè, nisi quod Paulus rem totam fusius clariusq; exponit. **MAIN.** Et hoc promiserat etiam **CHRISTVS:** Spiritus, inquit, ille Paracletus vos docebit, *Ioan. 14.* omnia, & suggeret quæcunq; dixi vobis. Sed vt ad ea redeamus, quæ **CHRISTVS** respondit ei, qui se rogabat, an pauci essent, qui serua-
rentur: ea autem hunc sensum habent: Queritis à me, Pauci ne sint n, qui salutis portū attingant, at ego vos moneo, ne nunc tempus rogando quærendoq; extrahatis, sed quæ fieri

fieri potest celeriter, in hoc meum
 Euāgelij nouumq; regnum introire
 contendatis. Tempus enim breue
 est, atq; vbi definita hora aderit, ve-
 strae reiectionis, ingruetq; calami-
 tas, tunc frustra conqueremini, intra-
 req; voletis. nam vobis occlusa est
 salutis ianua, facultasq; ablata credē-
 di. An verò pauci ex vobis, ô lu-
 dari, seruandī ab illo diluuiō sint, ne
 anxie queratis; quin potius qui sa-
 piunt inter vos, ex illorum, qui ser-
 uantur, numero, esse diligenter cu-
 rent: quod quidem fieri promptum
 est, si modò meis verbis firmiter cre-
 dant citoq; adhereant, quibus & ad
 nouam vitam omnes prouoco, & re-
 gnum Dei aduentare palam doceo,
 atq; denuncio. Quam sententiam
 si idem continere credimus, quod
 Matthei verba, quae tu mihi supra
 obiecisti, significant (quod quidem
 negari non potest, cū angustae por-
 tae in vtroq; loco mentio fiat) denū-
 mero

vero electorum locus Matthæi in-
 intelligendus non est. Nam si ex
 Luca loco aliud ostenditur nihil,
 quam breue illud spaciū tēporis,
 in quo licebat ludæis in CHRISTI
 regnum per fidem ingredi, quamq[ue]
 ludæorum, qui quidem tunc credi-
 tui essent, exiguus numerus, conce-
 das mihi necesse est, quæ apud Mat-
 theum CHRISTVS de paucis
 multisq[ue] differuit, ad ludæorum mo-
 dō gentem referre, quæ gente, pau-
 ci quidem per veram portam, quæ
 CHRISTVS est, ingressi sunt, mul-
 ti vero arcano iustoq[ue] Dei consilio
 exclusi, foris manserunt. Itaq[ue] ex
 hoc Lucæ loco, ille alter Matthæi ex-
 plicatus est. COEL. Adducis me,
 vbi tibi assentiar: atq[ue] eò magis, quod
 hunc Lucæ fuisse proprium morem
 pleriq[ue] fatentur: vt quod in alijs im-
 plicate, ac obscure scriptum fuit, hic
 explicate dilucideq[ue], narraret, id
 quod elegantis perspicuiq[ue] scripro-

ris est munus. Cuius rei vnum exemplum proferam pro multis, quæ in ipsdem autoribus inuenire poterit, is qui in eorum erit scriptis studiose, et multum volutatus. Matthæus scri-

Cap. 27. bit latrones, inter quos crucifixus erat CHRISTVS, eadem quæ pontifices & scribæ eidem exprobrasse nec aliud quicquam adiungit: verum

Cap. 23. Lucas ea figura explicata, qua plures pro vno vsurpantur, vnum tantum facinorosorum in CHRISTVM contumeliosum fuisse dicit: alterum verò tantum abesse, vt ei conuitiaretur, vt potius conuiciantem castigaret, & se Domino CHRISTO comendaret. Quod quamquæ ita sit, scire tamē velim, si ne alia eius loci, vbi de porta de qua agitur, explicatio, si quis illa forte priore contētus nō esset. MAIN. Est prorsus Coeli, nam locus aliquis ad falsam opinionem aliquam probandam assumptus, quemuis

sensum potest admittere, potius
 quam eum, qui ad falsum confirmā-
 dum adhibeatur. Itaq; nos hunc lo-
 cum à falsa opinione comprobanda
 abducemus: atq; ad veram stabilien-
 dam accomodabimus. Primum: ^g
 tur omnium illud in cōfesso est, nec
 eget confirmatione: omnes homi-
 nes propter Adami contumaciam
 ac delictum, fontes, & impuros gi-
 gni & nasci. Nam quod de se Da- *Psal. 51.*
 uid confitebatur, id in omnes mor-
 tales ē semine satos, cadit. Equidē,
 inquit, in vitio genitus sum, & in
 peccato me mea concepit mater.
 Idem etiam Paulus, cum aliàs sæpè, *Cap. 5.*
 tum ad Romanos aperte testatur.
 Illud quoq; perspicuū est, si qui sunt
 iusti, eos id CHRISTO IESV, qui
 vnus iustus, atq; omni ex parte pu-
 rus, est, nostraq; iustitia, & sanctitas,
 acceptū ferre debere: cuius fiducia
 nobis peccata condonātur: & à quo
 tanquam à capite, in omnes sibi fi-

G n den-

- dentes, per quandam nouam diuinamq; palingenesiam, Dei virtus, spiritusq; iustitię, fluit ac dimanat.
- Ioan. 1. Nam ex eius plenitudine nos omnes sumpsimus, qui eius corporis
- Ephes. 5. membra sumus, ex eius carne atq; ossibus. COEL. Ita est prorsus & his duobus pronunciatis, omnia diuina oracula, omnes sanctę literę suffragantur. MAIN. Iam Dominus hic geminas portas, geminasq; vias nobis proponit, vnā latā atq; amplā, alterā arctā & angustā: quarū illa ad interitum, hac ad vitam ducat. Verū quid intentus atq; exitij viam aliud esse possumus, quā naturā humani generis corruptā, atq; ad omnem improbitatem erroremq; propensā? Vitę verō iter, quid aliud, quāso, potest esse, quā legis diuinę obseruantia, CHRISTIQ; DOMINI
- Ioan. 14. imitatio, qui vera est & via, & veritas, & vita, quiq; ait, si vis in vitam
- Matt. 19. ingre-

ingredi, serua mādāta: Item si quis
 post me venire vult, abneget ipse se,
 tollatq; suam crucē quotidie, & me
 sequatur. COEL. Religiosē tu qui
 de hāce vias interpretaris: sed Phi-
 losophiae Poeta earum quoq; me-
 minere: quarum alteram virtutis, al-
 teram vitiorum viam appellarunt:
 atq; de eas ostēdendas Græcorum,
 Ypsilon, accommodarunt: eamq;
 Pythagoræ literam quidam nomi-
 narūt, propterea quod (vt mea opi-
 nio fert) is primus duas illas vias in
 eius literæ figura demonstrauit. Hinc
 Poeta latinus de ea litera, de Hesio
 dissentientia, sic.

Luce. 9.

Vergil. in
 Opusculis.

Læra Pythagoræ discrimine secta bicorni,
 Humane vite speciem præferre videtur.

Non via virtutis dextrum petit ardua cailem,
 Difficilemq; aditum primū spectantibus offert:
 Sed requiem præbet sessis in vertice summo:
 Vnde ostendat iter via lata: sed ultima meta
 Principat captos, voluitq; per ardua saxa.

Quisquis enim diuos casus virtutis amore

G iij Vice-

Vicerit, ille sibi laudemq; decusq; parabit.
 At qui desidiā luxumq; sequetur inertem,
 Dum fugit oppositos incauta mente labores,
 Turpis, inopsq; simul, miserabile trāfiget eū.
 Verum quod alibi de ijs vijs idem

Aeneid. 6 cecinit, propius ad nostram sententiā accedere videtur:

Hic locus est, parteis vbi se via findit in ambas:
 Dextera, quæ Ditis magni sub moenia tendit:
 Hac iter Elysium nobis: at leua malorum
 Exercet poenas, et ad impia tartara mittit.

Quæ quidem mihi absōna ijs quæ
 CHRISTVS docuit, esse non vi-
 dentur. MAIN. Esto ita videan-
 tur, tamen in eo differunt, quod illi
 vtrāq; viā ab vno principio et ca-
 pite, proficisci volunt: tāquam à na-
 tura vitia pariter & virtutes profici-
 scantur, quasi ab vno eodemq; fon-
 te, amarum, & dulce, calidumq; &
 frigidum manet: quasiq; ambæ illæ
 viæ in nostra sint potestate. Deide

Cic. de off. Libro. 1. in easdem ingressum, certæ ætati at-
 tribuerunt, vt de Hercule memoriæ
 prodi-

proditum est. Postremo neutri illarum ducem aliquem certum proposuerunt hæc illi de duabus vijs tradunt. At nos alteram à nostra natura proficisci, nimirum viam vitiorum: alteram à Deo, quæ via iustitiæ est, omniumque virtutum: quò fit, vt non idem sit vtriusque principium, cum vna à Deo ducat initium, altera à nobis. Item, in nostram ab ipso matris vtero, nascentesque ingredimur: in eam vero quæ ex cælo oriatur, ingrediuntur, quos Dei bonitas destinauit: neque hi certa aliqua & definita omnibus pariter ætate, sed quâdocumque Deo visum est. Nam in eam ingressus, non in hominis, sed Dei situs est voluntate: qui solus autor & dux eius est, vt alterius Satan. A Deo, inquit sapiens, pendet PROV. 20. viri gressus, & quis hominum viam suam perspiciat? Quibus verbis significat neminem mortalium, viam quâ sequi debeat, cognoscere: quòd

si quis in eam ingreditur, eum non
 fraptenatura, sed Dei instinctu in
 eam quasi manu duci. Atq; id est,
 Psal. 116. quod à Davide dicitur. Tu Deus,
 me viam vitæ docebis. Illud quoq;
 videndum est, DOMINVM IE-
 SVM non ad philosophorum aut
 poetarum vias alludere, sed ad vita-
 lis arboris viam, quæ iam inde ab or-
 be condito propter Adami contu-
 maciam, toti posteritati interdicta
 atq; interclusa fuit, quæadmodum
 Gen. 3. in Mosæ originibus habetur. CO-
 EL. Equidem iam video, quam
 longè distent inter se philosophorū
 mundiç sapientium sententiæ, ab
 ijs, quæ sacris Dei libris continen-
 tur: & si nonnunquam similia, conti-
 cem modò spectanti, dicere videan-
 tur. Itaq; deinceps vtrumq; genus
 scriptorum meliore iudicio evoluā,
 atq; distinguam. Sed vt ad institut-
 tam disputationem redeamus, in il-
 lis Domini verbis mouet me non pa-

parum, quòd dicitur, multos in vi-
 am, quæ ducit ad interitû, ingredi
 paucos verò esse, qui vitæ viam in-
 ueniant. Quòd si ita est, pauci pro-
 fectò ad vitam peruenient, multi
 autem in mortem, atq; interitum ru-
 ent. MAIN. Velim te Coeli pau-
 lisper, si videtur interrogare, teq;
 mihi respondere: nam hæc forsitan
 via facilius ad nostrę disputationis
 caput, perueniemus. COEL. Mi-
 hi omnino videtur, atq; eò magis,
 quòd hæc fuit antiquarum disputa-
 tionum ratio, iam inde ab ipso So-
 crate deducta. MAIN. Fateris
 tu quidem, ni fallor, atq; id iam mi-
 hi ante dedisti, latam illā viam atq;
 procliuem esse vniuersæ hominum
 naturæ corruptelā. COEL. Pror-
 sus id fateor. MAIN. Et semitam
 arctam ac difficilem, viam esse præ-
 ceptorum Dei, viam crucis, per quā
 Dominus noster ābulauit. COEL.
 Et hoc iam tibi paulò antè concessē

G v ram,

- ram. MAIN. Iam mihi dicas velim, quid in viam latam, viamq; naturæ corruptæ ingredi esse putes: an non quod antè dicebamus, in vitio gigni, atq; ex corrupta veteris Adami materia fingi & nasci? COEL. Ita quidē existimo, MAIN. Quidē Censes nē omnes homines nullo prorsus excepto, an aliquot tantū, hac nascendi via, in hanc calamitatē peccatiq; necessitatē introire? COEL. Omnes prorsus, præter iustitiæ autorem IESVM CHRISTVM, qui idcirco nouus homo,
- Rom. 3. atq; alter Adamus à Paulo appellatur. Nam vt per vnum hominem peccatum in omnes propagatū est: sic per vnum hominem iustitia, in omnes qui credunt, dimanauit. Præterea Dominus ipse semel naturæ nostræ ingenium & prauitatem indicauit, cum ait: Quod ex carne natum est, caro est. Item Paulus: Scio non habitare in me, hoc est in mea
- Rom. 7. carne,

carne, siue natura, bonum. Item, Eramus, inquit, physi, idest natura, siue omnino filij iræ, sicut & cæteri: Ephes. 2. qui loci, cum alijs penè innumera- bilibus, perspicuè ostendunt, om- nes homines natura impuros esse: vt taceam prauos illos affectus & cupiditates, cordisq; & corporis fa- cinora atq; flagitia, quæ ex ipsa vi- tiosa arbore tanquam nocentissimi fructus proferuntur. MAIN. Sci- re admodum, atq; appositè respon- des. Sed quid tu esse credis tū por- tam, tum viam inuenire quæ ducit ad vitā? COEL. CHRISTVM haud dubiè, qui porta ipsa est, & via & vita: eumq; rebus omnibus alijs, post habitis, & mēte sequi, atq; mo- ribus. MAIN. Sed quotusquisq; tua sententia, natura duce, aut pro- prijs viribus, hanc viam portamq; ingreditur? Quis CHRISTI ve- stigia ita vt dixisti, perpetuò sequi- tur? COEL. Hei mihi, nemo pro-
sus,

Rom. 3.

sus, ne vnus quidem. Nam cū natus
 ra, sit interitus via, vt iam dixim⁹ ea
 quo nos. quēso quā ad interitū du
 ceret. MAIN. Omnes igitur, na
 tura duce, vt in mortem, sic & in cō
 demnationem currunt, ac prolabū
 tur: nemoq; salutis directum iter te
 nere potest. COEL. Hoc iam tibi
 hi sine vlla dubitatione concessi.
 MAIN. Dominus igitur cum mul
 tos diceret, omnes intellexit, cū ve
 rò paucos, nullos intelligi voluit.
 COEL. Negare non possum: non
 cum antecedentia concesserim, con
 sequentia pariter concedere necesse
 est. Sed cur Dominus multos &
 paucos, quā omnes & nullos, di
 cere maluit. MAIN. In eo Do
 mini sapientiam ac lenitatem con
 templari licet, qui semper ita loque
 batur, sermonemq; temperabat, vt
 nec hi in desperationem caderent
 nec illi arrogantia efferri ex ipsius
 oratione possent. Itaq; multos di
 cere

cere placuit, nō omnes, quo rei aspe-
ritatem verborū lenitate mitigaret
(nam si omnes dixisset, in despera-
tionē audientes, presertim timidos
atq; infirmos coniecisset) atq; eodē
consilio paucos viam vitæ inuenire
pronunciauit: ne si nullum, spem cō-
sequendæ salutis prorsus præcidere
videretur: atq; in hunc modum diui-
na verborum moderatione, quanta
sit nostra miseria & prauitas osten-
dit, cum multos dicit: nec omnem
nobis penitus spem præcidit, cum,
paucos, ait. **COEL.** Quis igitur
seruari poterit? **MAIN.** Audi, cū
aliquando Magister ipse, facilius ef-
ferudentem per foramen acus transi-
ci affirmasset, quā diuitem in Dei
regnum intrare, viderunt discipuli
si ita res haberet, neminem intratu-
rum: proinde admirabundi, ac penē
desperabundi: Quis ergo, inquiūt,
seruari possit? Quibus ille falsus
est, hoc quidem apud homines fieri
nullo

Matth. 19.

nullo modo posse: apud Deum vero posse. Ita vnam eandemque rem & fieri posse, & non posse docuit: posse quidem diuino auxilio, humanis autem viribus nequaquam. Atque
 Philip .4. hoc illud est, quod Paulus iure gloriabatur, se omnia posse per CHRISTVM, à quo robur acciperet. In
 Matth .11. hunc quoque modum intelligendum est, iugum Domini lenesse, & onus leue. Est enim leue ac facile gratie, humane autem naturae graue. CO. EL. Aptissime ista & coniungis & exponis. Ac puto te illud velle, Dominum cum ea diceret, quae fuit lenitate, ea vsum figuram, quam hypocrismon, id est, extenuationem vocat Graeci Rhetores, quae hyperbole contraria est, quae res & facta incredibiliter tolluntur. MAIN. Recte censet. nam eiusmodi extenuationes in communi sermone multum versantur, atque in oratoribus frequenter occurrunt: in sacris autem libris non.

nonnunquam, veluti exempli gratia, cum Paulus de Iudæorum contumacia scribens ad Romanos: Quid enim inquit, si nonnulli eorum non crediderunt? Nonnullos ait siue aliquot, cum aliquot tantum CHRISTO credidissent (nimirum reliquæ quædam à cæteris selectæ) reliqui omnes excecati essent, ut Paulus in eadem epistola testatur. Eadem figura usus est, cum ait: Si enim vnius delicto multi mortui sunt, multo magis Dei beneficium ac donum, vnius hominis IESU CHRISTI beneficio, in multos exuberauit. Item paulò post: ut enim inquit, vnius hominis contumacia, fontes effecti sunt multi: sic etiã vnius obedientia iusti efficientur multi. Iam te videre non dubito, in his duobus locis esse manifestam extenuationem, cum ait multos mortuos esse. Item multos fontes effectos: quæ etiam Origenes agnouit, ut testantur eius com-

Rom. 3.

cap. 8. 12.

cap. 5.

com-

commētarij: nam antea dixerat per
Adamum & in Adamo omnes fon
tes effectos mortiq; obnoxios. Que
cum ita sint, te iam luce meridiana
clarius perspicere arbitror, Domi
num in hac viarum portarumq; si
militudine, nihil de damnatorū aut
seruandorum multitudine vel pau
cite omnino esse locutum: Vt ta
men certius perspicias, Dominum
in eo Marthæ loco nihil de futura vi
ta absolutē et simpliciter intellexisse
neq; de extremo fine quicquā esse
locutum, cogita eum non dixisse,
multos in interitum omnino ventu
ros, aut vitam paucos inuēturos, sed
multos in eam viam ingredi, quæ
ducit ad interitum, paucosq; viam
inuenire, quæ ducit ad vitam: neq;
enim via est finis. Atq; etiam via
mentionē facta, præsētis admonet
status: humanamq; imbecillitatem,
miseriamq; in memoriā reducit
vt de nobis, nostrisq; viribus despe
rantes,

rantes, ad eius bonitatem, clemen-
 tiamq; confugiamus. Nā quis vel
 adultus (vt nunc ortum nostrum
 impurum omitam) nisi incommo-
 do coactus, coelitusq; relictus, ac de-
 nuo genitus, in hanc arctam aspe-
 ramq; crucis viam ingreditur? Quis
 tanto Dei amore, tantaq; fiducia
 præditus est, vt vitæ presentis ac fu-
 turæ securus, nihil ynquā ambigat,
 de nulla iam re sollicitus sit? Quis
 aliena commoda, & incommoda
 æquē ac sua, ne dicā plus quā sua,
 curat, & sentit? Est enim difficilis,
 vt quidam verē ait, cura rerum alie-
 narum: quanquam Terētianus ille
 Chremes humani nihil à se alienum
 putat: sed tamen quia magis ea per-
 cipimus, atq; sentimus quæ nobis
 ipsis aut prospera, aut aduersa eve-
 niunt, quā illa quæ cæteris quæ
 quasi longo interuallo interiecto vi-
 demus, aliter de illis, ac de nobis iu-
 dicamus. Verē namq; & secundū
 H natu-

Cic. de off.
 Libro. 1.

naturam ille, omnes sibi bene esse malle, quàm alteri, dixit. Et tamen hoc lex, hoc vates, hoc Dominus ipse summa feueritate iubet, vt alterū æquē ac nos ipsos amemus: Quid hīc dicemus? An genus humanū ad interitum tantum conditum esse putandum est? nosq; propter naturæ nostræ infirmitatem cœlo prorsus exclusos? Nullo modo. nā huius atq; alijs omnibus nostris malis, Deus suæ magnæ atq; æternæ misericordiæ iustitiæq; medicinam adhibuit, quemadmodum Dominus ipse dicebat. Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt mundū damnet, sed vt seruetur per eū mundus. Hinc Paulus proclamat: Concluserit enim Deus omnes in contumaciam, vt omnium misereatur. Clamemus igitur cum eodem: Miserum me, quis me ab huius mortis corpore, hacq; naturæ vitiositate, liberabit? Sed & illud subiungamus,
eum

Ioan. 3.

1. Jo.

Rom. 11.

Rom. 7.

DEI LIBER PRIMVS. 115

eum à quo & per quem liberamur
 agnoscetes: Ago, inquā, Deo gra-
 tias per IESVM CHRISTVM
 Dominum nostrum. Vides igitur
 mi Coeli, vt opinor, peruersè con-
 cludi, si quis ita dicat: Pauci per an-
 gustam portam viamq; arctam in-
 grediuntur: pauci igitur sunt, qui ser-
 uantur: verum ita potius concluden-
 dum est: Pauci viam, quæ ducit ad
 vitam inueniunt: Igitur Dominū
 dilatare suam gratiam, magnāq; atq;
 ampla misericordia, vti necesse est:
 alioqui mortalium nullus ad vitam
 perueniret, sicut dicit David: si vitia *Psal. 130.*
 obseruaueris IOVA DOMINE,
 quis sustinebit: Hic enim amplis-
 simus misericordiæ Dei aperitur cā-
 pus: cū fide & misericordia, fontes,
 conseruat. Verum quidem est il-
 lud: Execrabilem esse quicumq; non
 præstiterit omnia quæ lege sancita *Galath. 3.*
 sunt: quicq; sanctus non fuerit, vt De *Matth. 5.*
 us sanctus est: Sed & illud pariter
 Hic enim verum

verum est: CHRISTVM PRO
 IMPIIS MORTVVM ESSE,
 factumq; pro nobis execrationem,
 vt nos ab execratione legis affere-
 ret. Ita vt iidem & execrabiles si-
 mus, & sancti: execrabiles natura,
 sancti gratia: execrabiles per Ada-
 mum, sancti & felices per CHRI-
 STVM, cui omnis gloria & impe-
 rium in omne ævum. COEL. Sit
 sit, inquam, CHRISTO DOMI-
 NO, vitæ ac salutis auctori, laus &
 honos omnis, qui sua infinita sapien-
 tia effecit, vt difficillimum locū ita
 illustraueris, explicauerisq; vt nulla
 prorsus dubitatio relinquatur. Hic
 enim perspexi, quā aptè verum re-
 sonet vero: & contrā, quā malè fal-
 sa cum veris concilientur. MAIN.
 Gaudeo, & tecum Patri luminū gra-
 tias ago. Tu verò Coeli, si quid pre-
 terea habes, quod nostræ sententiæ
 aduersari videatur, id in mediū pro-
 feras licet, vt ante prandium hunc
 ser.

sermonem absoluamus. COEL.
 Faciam id per quam lubens, quantum
 memoria consequi potero: atq; ea
 tantum proponam, quae mihi expli-
 catu digniora, ac difficiliora videbun-
 tur. Quibus paucos conseruari ac
 beari placet, Domini parabolam ex
 tritici semine sumptam obijciunt: in
 qua legitur quartam modo partem Matt. 13.
 seminum ad frugem peruenisse, reli-
 qua omnia, varijs ex causis corru-
 pta interiisse. Quamobrem audire
 aucto, quid istis respondendum sit.
 MAIN. Hoc equidem munus bo-
 ni & diligentis interpretis esse existi-
 mo, ante omnia propositum, men-
 temq; dicentis inspicere: atq; in quē
 finem quaeq; dicantur, diligenter at-
 tendere. Quod cum in quouis ge-
 nere sermonis, tum vel maxime in
 Domini & magistri nostri sermoni-
 bus & parabolis, necessarium est:
 propterea quod non omnes, omni
 ex parte, dicentis proposito, respon-

H in dere

dere proportione, possunt: id quod
 periculum facienti constabit. Qui
 dam antiquorum id facere conati
 sunt: sed frustra, quemadmodū res
 ipsa declarat. Satis igitur illud sit,
 eoq̃ simus contēti, si loquentis men
 tem, propositumq̃, ac quod dicitur,
 scopū assequamur: in eo enim quod
 quid doctrinæ documentū a di
 cente expectandum est, continetur.
 Nam similitudo ipsa eiusq̃ explica
 tio, proposito & scopo subseruire, ac
 q̃ accommodari debet: non propo
 situm similitudini: alioqui multa ab
 surda consequentur. Itaq̃ in hac ip
 sa collatione, Dominus cum omnia
 impedimenta veller ostendere, qui
 bus à Dei cultu (cuius præcipua
 pars est diuini sermonis auditus &
 conseruatio) retrahimur & auerti
 mur, similitudine, à seminante sum
 pta, omnia recenset, quibus, quo mi
 nus ad frugem feliciter perueniat se
 men, impeditur: eaq̃ ad diuinum se
 men,

men, Dei scilicet sermonē accomo-
 dat. Tria autem generatim esse di-
 cit impedimenta: Diabolum, vexa-
 tiones, & sollicitudinem huius vite,
 opumq; cupiditatem: ex quibus im-
 pedimentis, nemo est, qui non vno
 saltem aliquo vexetur: et tamen inte-
 rea Dei sermo reperit locum, fertq;
 vberem fructum. COEL. Quo ve-
 ro in loco? MAIN. In terra bona,
 soloq; fertili. COEL. Sed qui nā
 sunt hæc bona terra, si maior pars ce-
 cidit, aut ad viam, aut in saxē, aut in
 spinetum? MAIN. Eadem terra
 secundum viam, idem saxetū, idem
 q; spinetum, cum coelestis ille agri-
 cola volucres abegerit, saxa abiece-
 rit, spinas exusserit. Quid? an non
 terra ad viam iacebat Paulus? saxe-
 tum Petrus? spinis suffocatus Mat-
 theus, & tamen selectum instrumē-
 tum, gentiumq; legatus effectus est
 Paulus, Petrus iudeorum ouiumq;
CHRISTI & agnorum pastor.

H iij Apo.

Apostolus & Euangelista, Matthe-
 us. Nihil igitur aliud illa similitudi-
 ne voluit, quàm qui foret celestis
 doctrinæ euentus, successusq; doc-
 re non autem de seruandorum nu-
 merito vel copioso vel exiguo quic-
 quam innuere: quāquā cū ab hac
 similitudine, tum ab ijs, quæ hanc in
 eodem capite sequuntur, maior ser-
 uandorum numerus, quā minor
 colligi posset: quod paucitas fere ad
 Iudeos respectum habeat, vt vatum
 prædictionibus Apostolorumpli-
 teris edocemur: quorum pauci, vt
 ante diximus, quasi regni CHR-
 STI, ex toto terrarum orbe colligē-
 di seminarius, selecti, conseruatq;
 fuerunt. Atq; id ex copiosissimo
 terræ bonæ prouentu (fuerūt enim
 terra illa fertilis Apostoli, ceteriq; di-
 scipuli) colligi potest. Itemq; ex
 Matth. 17. grano sinapis, quod & si minimum
 sit omnium seminum, vbi tamē ado-
 leuit, est olerum maximum, arbore-
 scitq;

scitq; ita, vt in eius ramis nidificatũ
 aerea volucres veniãt. Item ex fermento, quod quamuis paruum sit, Matth. .13.
 tribus aut quatuor farinae satis com-
 paratum, tamen in farinae cumulum
 additum, totum fermentat, inq; suã
 naturam commutat: quæ collatio-
 nes omnes diuini sermonis virtutẽ
 & energiam, futurũq; regni CHRIS-
 TI (quod tum pusillum erat) am-
 plitudinem, magnitudinemq; decla-
 rant. Quod si quis etiam diceret,
 ea similitudine nobis quatuor audi-
 torum genera demonstrari, adhuc
 tamen non sequeretur, quartam tan-
 tum, hoc est minorem hominũ par-
 tem beari. Fingamus enim centũ
 auditores, quorum decẽ, Diabolo
 rapiente semen, inanes relinquan-
 tur: rursus alij decẽ calamitate, ve-
 xationeq; propter sermonem exor-
 ta, desciscant: decem item diuitiarũ
 amore infructuosi abeant: reliqui
 verò septuaginta, concepto coelesti
 H v semine

semine fructum ferāt, alij centuplū,
 alij sexagecuplum, alij trige cuplum
 nonne & hac ratione similitudini
 omnia apte concineq; respondebūt
 & vera erit similitudo: COEL.
 Erit sanē: verum enim uerò, nō erūt
 ea ratione auditores in quatuor
 æquales distributi partes. MAIN.
 Ne Magister quidem ipse in æqua-
 les partes eos aut distribuit, aut di-
 stribuendos esse præcepit: sed hoc,
 aut illo modo, cadere semen dixit.
 Iam quæ malignitas nostra esset, be-
 nignissimi Domini verba in deterio-
 rem partē interpretari velle: Quod
 si id ne in terrena quidem agricultu-
 ra reperitur, vt maior sementis pars
 pereat: quin potius contrarium fieri
 re ipsa cernimus, vt maior seminum
 pars ferē perueniat ad frugē. ne hoc
 quidem de diuina semente dici po-
 test, quæ à liberalissima manu cœle-
 stis agricolæ spargitur. COEL.
 Equidem sic faciendum esse in diui-
 nis

nis sermonibus explicandis iudico,
 quemadmodum tu Mainarde paulo
 ante monuisti: ac quæ de mente
 Magistri nostri sapientissimi in illis
 parabolis attulisti, mihi omnia pro-
 pria aptaq; esse omnino videntur.
 His ergo ita affectus sum, itaq; illu-
 stratus, & edoctus ad similia intelli-
 genda, vt locum vnum aut alterum
 obiecisse contentus, reliquos sim
 (qui tamen paucissimi sunt) facile
 præteriturus. Venio igitur ad illum,
 per quem omnes in hanc malignā,
 parumq; benignam seruandorū opi-
 nionem sumus abducti: illū in quā,
 locum, quo Dominus duas collatio-
 nes, alterā de operis in vineam con-
 ductis, alteram de filij regis nuptijs
 concludit: qui locus tam clare dicit,
 multos quidē esse vocatos, sed elec-
 tos paucos. MAIN. Rectē sentis
 cum illam malignam opinionē vo-
 cas: addo. etiam inuidiam, aptamq;
 ad animos in desperationem impel-
 len-

Mat. 20. 22.

lentos: tamen non eius sententia vitio, quæ vera, sancta, & consolationis est plena, sed eorum, qui ea per animi infirmitatem, atq; errorem, abusi sunt. In quam opinionem non incidissent, si eam legem interpretandi, cuius paulò ante mentionem fecimus, seruassent: hoc est, si **CHRISTI** in illis parabolis propositum, finemq; spectassent. Quod si in Evangelica historia obseruatum esset, bonam partem **IESV CHRISTI** sermonum ad Iudæos spectasse videremus. Ad ipsos enim potissimum erat missus, sicut ipse ait: **Nō sum missus, nisi ad oves perditas Israeliticæ domus.** Quam obrem Paulus ad Romanos scribens, **CHRISTVM IESVM** ministrum fuisse circumcisionis, inquit, propter Dei veritatem, ad ea præstada, quæ maioribus fuerant promissa. Itaq; omni studio et cura, munere suo perfunctus est, illis vocandis, erudiendis,

Matth. 15.

ss. 02. 11.

Cap. 15.

dis, admonendis, eorum agrotis sanandis, atq; innumeris diuinisq; beneficijs afficiendis, prodigijs & ostentis inter eos faciendis: pro quibus omnibus immortalibus operibus, vinculis, ac verberibus, atq; omni contumelia affectum, in crucem actum, necauerunt: quæ quidem omnia obire voluit, primū, quò sua ad illos legatione ministerioq; perfunderetur: deinde etiam quò tanti muneris fructus in omnes nationes & gentes, quæ quidem lætū huiusmodi nuncium fide acciperent, redūderet. Neq; enim negamus CHRISTI FILII DEI doctrinam, rectè fideliterq; acceptam, omnium seculorum, ætatum, personarum, nationum esse doctrinam: verū illud volumus, sententias certis personis, temporibus, locis, accomodatas à Domino, ad genus vniuersū, omnesq; mortales non esse trahendas. Nam nō omnia, quæ alicui à CHRISTO dicta

dicta & imperata sunt, statim ad omnes pariter, atq; eodem pertinet modo. Quod si hac de re exempla forte requiris, ecce tibi, qui à Domino petit, ut liceat abire sepultum Patrem suum: cui Dominus, sequere me, inquit, & mortuos sine suis sepelire mortuos. Nullus igitur deinceps suos mortuos sepeliendos curet. Mortuos quidem non morabor, ubi Dei maior gloria me, aut viuorum necessitas vocabit. Dominus ihs quorum Elephantiam sanauerat, iussit irent se ostensum sacerdotibus: ergo qui à scabie aut lepra curati sunt, sacerdotibus sese inspiciendos exhibeant. Scio hinc plerosq; confessionem illam arcanam, seu potius confusionem venari: sed nimis stultè, ne dicam impiè, suis allegorijs Domini perspicuam doctrinam obscurare nituntur. Fuit illud diuinæ potentiae argumentum, & CHRISTI obedientiae perspicuum testimonium
qui

Matt. 3.

Luc. 17.

qui non ad abolendam legem, sed
 implendam venerat. Erat enim id *Leuit. 14.*
 in lege expressum, vt sacerdotes de *Matt. 19.*
 lepra iudicarent. Adolescenti præ-
 diuiti iussit Dominus venderet om-
 nia quæ haberet, eaq; pauperibus
 largiretur, ac sequeretur se: Quod il-
 le tamen si tum tristis factus, forsitan
 post executus est: quòd si non est re-
 ipsa executus, id tamen debuit, ad
 eius, quem ipse Magistrum bonum
 appellarat, imperium. Nobis satis
 fuerit ita cõparatos affectosq; esse,
 vt pro Domini gloria, fratrumq; sa-
 lute, si quando vsu veniat, omnia, at-
 q; adeo vitam ipsam impendamus:
 re tamen ipsa, singulare illud iussum
 vniq; certo homini factum, non est
 ad omnes generatim trahendum: ita
 vt cuncti rei familiaris curam abiice-
 re (quæ omnibus est diuinitus man-
 data) omniaq; sua erogare dilargiri
 q; cogantur: non certè magis quam
 omnes filium suum Domino macta-
 re de-

re debent, propterea quòd Deus Abrahamo suum maciàre Isaacum iussit. Quamobrem, non si Iudæis Dominus dixit: Multos esse vocatos, paucos verò electos, continuè id ad uniuersum hominum genus, atq; ad omnia tempora est proferendum. COEL. Hoc fortasse vis, si rectè intelligo, eam sententiam de Iudæis illius temporis esse dictam, ac de eis solis esse intelligendam: ex quibus multi ac porus uniuersa uariis, deinde à IESV CHRISTO DOMINO fuerant vocati, sed pauci electi, nimirum Domini Apostoli, atq; discipuli, cum mulieribus aliquot, ut sacra testatur historia. Hi namq; fuerunt exiguus ille grex, què Dominus apud Lucam consolabatur, inquiens: Ne formidate o parue grex: nam visum est Patri vestro uobis dare regnum. n̄dem reliquæ illæ erant, de quibus Paulus ad Romanos: similiter, inquit, hoc tempore super-

Cap. 12.

Cap. 11.

superfunt per gratuitam electionē
reliquiæ. Idem erant illud semē, de
quo ab Esaia idem *Patriarcha*. Nisi Do
minus armipotens nobis semen re- *Rom. 9.*
liquisset, idē nobis, quod Sodoma
ac Gomorre accidisset. Quibus om-
nibus in locis, seruandorum pauci-
tas eius temporis Iudæorum, nō ob-
scure significatur. MAIN. Hoc

ipsum volo mi Coeli, recteq; tu
atque apte eos locos coniunxisti.
Qui hac CHRISTI sententia ad su-
um propositum abuti volebant, ij
parabolas omnes vigesimi capituli,
item XXI. Itē XXII apud Mat-
thæum, reiectionem Iudæorum, &
Gentium euocationem continere,
animaduertere debuissent. Et qui-
dem huiuscerei indicio sunt in pri-
ma similitudine illa verba: Freme-
bant contra Patrem familiās dicen-
tes: cum hi postremi vnā modò ho-
ram in opere fuerint, tu eos nobis
pares fecisti, qui diei onus ardorēq;

I per

130. C. S. C. DE AMPLIT. REGNI
pertulimus. Atque hoc quidem fecis-
se eos, postquam Dominus reui-
xisset perspicuum est. Nam Paulo
atque alijs Apostolis, exteris Euange-
lium prædicantibus, ægre ferebant
Iudæi, dicebantque, nefas esse, ut ex-
terni homines, nationesque in Evan-
gelio Regnoque Dei, ipsis, qui Dei
antiquis sanctisque essent populus,
æquarentur: id quod tum Acta Apo-
stolorum, tum ad Romanos Episto-
la testantur. In eadem quoque para-
bola idem ostendunt illa alia verba:
Aufer tuum, & abi: quæ verba reiec-
tionem Iudæorum innuebant. Quid
verò clarius illa commutata senten-
tia? Ita erunt, & ultimi primi, & pri-
mi ultimi. Qui nam, obsecro, sunt
ultimi facti primi, nisi alieni à Rep.
Israelis, Iudæis in Dei Regno præ-
lati? Qui uero primi facti ultimi, nisi
Iudæi alienis ad tempus postpositi,
donec externarum gentium intrant
multitudo: tumque ipsi quoque Israeli-
tæ

DEI LIBER PRIMVS. 131

ta seruetur, vt alibi ex Paulo docu-
mus. Ad hanc parabola XXI capi- Rom. II.
tis, extra omnem dubitationem est:
Itemq; XXII, ita clara, itaq; perspi-
cua, vt si prima aliquam nobis dubi-
tationem relinqueret, hac prorsus
eam remouere deberet: præsertim
cum eadē ipsa sententia, Multi sunt
vocati, pauci electi, in huius quoq;
similitudinis extremo repetatur.
Hanc autem similitudinem de solis
Iudæis a Domino propositam, quis
illis auditis verbis, dubitare possit:
Nuptiæ quidē, inquit, paratæ sunt:
sed inuitati, eis nō erant digni. Quā-
obrem abite in triuia. & quoscunq;
inueneritis vocate ad nuptias. Id
quidem illud est, quod Dominus di-
scipulis mādauit suis: vadite, inquit,
in totum orbem, prædicate Euange- Marc. ult.
lium omnibus creatis: atq; id se fac-
turos esse, Paulus & Barnabas in
Actis testificantur. Vobis primū Act. 13.
diuinam oportebat proponi doctri-

I ij nam:

nam: sed quia eam reiicitis, vosq;
 sempiterna vita indignos iudicatis,
 scitote nos ad alienas gentes cōuer-
 ti. Sic enim praecepit nobis Domi-
 nus. Confer nūc Domini Pauli
 sententias, & pares esse comperies.
 Dominus dicit primò, inuitatos nō
 fuisse dignos: Paulus, vos ipsi indi-
 gnos iudicatis. Dominus exite in tri-
 uia: Paulus scitote, inquit, nos ad ex-
 teros exituros: nā Dominus ita im-
 perauit. Sed iam surgamus: tempus
 enim videtur huic importuno cre-
 ditori, satisfaciendi. Ecce puer, qui
 nos vocatum venit: vocantē sequa-
 mur, ne & ipsi contumaces inuenia-
 mur. De eo quod superest (quod
 quidem precipuum & grauissimum
 est) pomeridiano sermone, CHRI-
 STO presente, differemus. COEL.
 Tu quidem Mainarde, vt video, nō
 modò animi desiderio satisfacere
 vis, sed etiā corporis necessitati. En
 sequor, vt totum hunc tecū consu-
 mam

nam diem. Nam ita fiet, vt non so-
 lum nostri propositi confirmationē
 audiam, verum etiam alia, quibus
 non minus recreabitur, aleturq; ani-
 mus, quā corpus salubri, & neces-
 sario cibo. MAIN. Nos totos alet
 Deus (quæ eius infinita liberalitas
 est) qui omnia pascit: quicq; filijs
 suis salutem peperit, eosq; in
 regnum transtulit. IESV
 CHRISTI FILII SVI.

Accumbamus.

I in COEL.

COELII SECUNDI CV-
RIONIS DE AMPLITU-
DINE BEATI REGNI DEI.
LIBER SECVNDVS.

MAINARDVS

Hæc iucundissima coe-
li facies nos ad hanc
porticum inuitare,
atq; allicere videtur
Coeli. Nā hoc loco
libentissime vti soleo, siue quid me
cum ipse cogito, siue lego, siue feri-
bo. Quare si placet, hic confede-
mus, & reliquum sermonem absol-
uamus. COEL. Mihi verò pla-
cet: atq; huius amoenitatem loci,
coeli atq; solis admirabilem, simul et
amabilem faciem, sermonisq; huius
fructū, omnibus humanis iucundi-
tatibus, atq; opibus libeter antepo-
no. MAIN. Pone igitur, si quid
audire velis: aut si quid ex superiore
dispu-

disputatione reliquum sit, quod nō
 satis explicatum esse videatur. CO-
 EL. Nihil equidem superest. nam
 vt ante dixi, ex illo tuo sermone, nō
 solum loci à me tibi ad explicandū
 propositi, patefacti sunt, verum etiā
 innumerabiles ferè alij, qui aut simi-
 litudine cum illis coniunguntur, aut
 dissimilitudine ab eisdem separan-
 tur. Itaq; hæc pars tota, tua est. Ego
 summa attentione, te de re omnium
 grauissima differentem auscultabo.
 MAIN. Dicā, sed ea lege, vt quan-
 docunq; tibi visum fuerit, me inter-
 pelles, & sermonis cursum ad tuum
 nutū voluntatemq; moderere. CO-
 EL. Id equidē faciam, si quid præ-
 fertim ex tuo sermone scrupuli, for-
 te in animū irrepserit meū. MAIN.
 Dicam igitur primum, vnde hæc de
 paucitate seruandorū, regniq; Dei
 paruitate, opinio orta sit, sensimq;
 permanarit. Deinde Regni Dei
 amplitudinē veris & perspicuis ar-
 I iij gumen.

gumentis ostendam. Principio, ut
 Diaboli inuidia, atq; astu, mors in
 hunc mundum intravit, sic eiusdem
 emulatione & artibus, angusta ista
 atq; inuida opinio disseminata &
 propagata est. Videbat enim, ac
 non dubijs signis colligebat huma-
 ni generis hostis, mendaciq; parēs,
 Dei Regnum in misericordia, tanq;
 in firmissimo æternoq; fundamēto,
 positum & fundatum esse: Deumq;
 per infinitam suam misericordiam,
 amplissimam Remp. numeroq; ci-
 uiū infinitū omni ratione summatq;
 sapientia paulatim colligere & cōsti-
 tuere: ideo mille semper artibus &
 dolis eam impedire conatus est, &
 conatur. Hinc primos parentes
 blandis aggressus verbis, decepit,
 atq; in casum illum luctuosum im-
 pulit: quo, nisi summa sapientia &
 bonitate Deus statim occurrisset,
 perierat prorsus humanum genus.
 Sed enim nulla calliditas nullumue

con-

consilium aut vis valentior, quàm
sempiternum Dei decretum atq; vo-
luntas. Itaq; processit nihilominus
consilium Dei, atq; eius ciuitas &
regnum inuito Diabolo amplifica-
ri coepit ex ijs, quos ex omni æterni-
tate designauerat: nec Dei semen vl-
lis Sathane potuit artibus extingui.
Hoc animaduertens Antitheus illè
foecundo excusso pectore, nouas de-
prompsit artes: ac inter cætera spar-
gere ac sensim disseminare eam opi-
nionẽ coepit inter eos, qui vulgò sa-
piẽtiores habebãtur: numerũ, vide-
licet, bonorũ esse exiguũ, improbo-
rũ verò infinitũ. Hinc illè cãtilenæ:

Omnibus in terris, quæ sunt à Gadibus, vsq;

Auroræ & Gangem, pauci dignoscere possunt

Vera bona.

Item,

Rari quippe boni, numero vix sunt totidẽ, quot

Thebarum porte, vel diuitis hostia Nili.

*Item: stultorum infinitus est nume-
rus, qui tamen locus perperam cita-
tur ex Solomonis ecclesiaste, cũ nō*

Iuuenal.

Saty. 10.

Idem,

Sat. 13.

Fam. epi.
Libr. 9.

Solomonis, si veram literam consu-
las, sed Ciceronis, & aliorum eiusdē
generis scriptorum esse cōperiatur.
Stultorū, inquit ille ad Petrum, ple-
na sunt omnia. Quae voces ab his, p-
fecta sunt, qui se solos bonos, solos
sapientes solos beatos, existimabāt.
Moderatius tamen sensisse Plato in
Poedone videtur, qui homines vehe-
menter bonos aut malos per paucos
esse dixit, medios verò plurimos uti
rebus omnibus, valde parua aut ma-
gna: celerrima & tardissima, pulcher-
rima, et turpissima, cādidissima & ni-
gerrima, ac demū in omnibus extre-
morū sūma rara quidē & pauca esse,
media vero frequentia, atq; multa.
Quod si illos mediocres cū his opti-
mis coniūgas, iā bonorū numerus,
improbiorum numerum longe supe-
rabit. COEL. Ita est ut dicis. Ac
mihi quidem hic Philosophus sem-
per reliquis omnibus religiosior est
visus. Illos verò homines ego ta-
les

les fuisse puto, quales apud nos diro
 fuerunt: qui cum aliquando in forū
 conuenissent, & inter se consaluta-
 sent, vnus inter cetera sic alterum al-
 loquitur: Duo, mi Ioannes, tantum
 boni viri in nostro municipio sunt.
 Cui Ioānes, horum, inquit, tu vnus
 es, optime Georgi: & tu, inquit
 Georgius, alter. **MAIN.** Ita mu-
 tuum muli fricant, vt dicitur. Sed
 redeo ad callidum illum, qui se pau-
 latim magis ac magis per mundi sa-
 pientes insinuans, diuinam miseri-
 cordiam & bonitatem extenuare coe-
 pit, eam non esse tantam, quantam
 plerique existiment. Deum esse qui-
 dem bonum & misericordem nega-
 ri non posse, sed tamen iustum om-
 niumque delictorum seuerissimum vlti-
 morem. Atque ad id persuadendum,
 duplici ratione nititur, quarum alte-
 ram sumit ex testimonijs, alteram ex
 causis & signis. Testimonia sunt,
 quae nos superiore sermone ita de-
 clara-

clarauimus, refutauimusq̃, vt iam
 causſæ noſtræ obelle nihil poſſint.
 Cauſſas verò ſolet veterator ille,
 opera, hominumue facta appellare.
 Has igitur tendiculas tanta arte po-
 nit & coelat, vt in eas non incurrere
 difficillimum eſſe videatur. Nam,
 hinc benefactorum fiduciam, illinc
 ex malefactis desperationem tēdi
 atq̃ in hunc loquitur modū: vis ne
 tu o homo, tuæ reliquorumq̃ mor-
 taliū ſalutis aut exitij veritatem co-
 gnoscere? opera mortalium ſtudiaq̃
 contemplare, quæ ſalutis atq̃ interi-
 tus ſunt cauſſæ: ſalutis ſi bona, con-
 demnationis & exitij, ſi mala. Iam
 ipſe circumſpice, atq̃ in omnem par-
 tem oculos cōuerte, & clare cernes,
 quàm pauci ſint ij, qui arctiſſimas,
 multiplicesq̃ perfectas iuſtitiae par-
 tes, præceptaq̃ conſeruent: quàmq̃
 ſit exiguus numerus bonorum: &
 contrā, quàm latè patens, quàm in-
 finitus, improborum. Quamobrē,
 omni

omni procul hæsitacione remota, sic
conclude. Si benefacta salutis caus-
sa sunt, signaq; certissima, et malefac-
ta exitij & calamitatis æternæ, neces-
sario efficitur, electorum & confer-
uandorum numerum per quàm exi-
guum esse, condemnandorum verò
& repudiatorum, immensum. CO

EL. O Serpentem antiquum, ô
belluam ex malitiâ & dolis aptâ &
conflatam. Vereor ne pleniùs mun-
di sapientes ab hoc sophista instituti
sint, quos huiusmodi fallacias nece-
re sæpenumero audiui. MAIN.

Gaius lege

Dubitas: Imo ab eo docti & institu-
ti sunt, qui Monachorum secessus
instituerunt & sectas, quiq; eos secu-
ti sese à reliquis mortalibus separa-
runt: quasi reliqui homines profani
atq; execrabiles omnes essent, ipsi
verò soli religiosi & sancti. Nā hæc
opinio à Philosophis primùm orta,
paulatim ab illis & per illos in Dei &
CHRISTI Ecclesiam dimanauit.

CO.

COEL. Non dubito. Sed velim
audire, quoniam pacto ex huiusmo-
di te extricare fallacis. MAIN.
Primum concederem illa Deum ef-
fe iustum, itemq; neminem, ne dum
paucos perfecte iustitiā colere, De-
legi per omnia parere: idcirco nemi-
nem quoq; aut natura, aut diuina iu-
stitia obseruatione bonum, iustum
ue esse. Scitum enim est illud: Nō
est qui faciat bonum, ne vnus quide
Item, nullus est bonus, nisi vnus De-
us. Verum, Deum Patrem (quae
bonitas eius est) tum peccata omni-
um nostrum, tū poenas vniuersas in
CHRISTVM filium suum transu-
lisse, vt inquit Esaias: Ipse ob pec-
cata vitiāq; nostra perēptus & cōtu-
sus, poenas p nobis salutare dedit:
eiusq; vibicibus sanati sumus. Om-
nes nos vt oves errauimus, suā quis-
q; viam secuti: & Deus in eum om-
nium nostrum peccata coniecit. id
quod Patris ipsius vox testatur, cu
ait:

Rom. 3.

Luc. 18.

Cap. 53.

ait: Hic est filius meus charissimus,
in quo me oblecto. Item filij, Ego
animam meam pono pro ouibus meis.

Matth. 3.

Ioan. 10.

Deinde connexi negarem antecede-
dens: diceremque salutis causam, non
benefacta, sed Dei propositum, sem-

piternamque misericordiam & iusti-

tiam fide per CHRISTVM IE-

SVM comprehensam. Itemque non

malefacta simpliciter & proxime

condemnationis & interitus esse caus-

am, sed contumacem diffidentiam:

velut Dominus dixit, à spiritu argu-

endum esse mundum de peccato,

quod sibi fides habita non esset. Itē,

Paulus, diffidentia auulsos esse ra-

mos, ait. Item, Deum omnes in dif-

fidentiam conclusisse, ut omnium et

Iudaeorum & externorum sibi post

fidentium misereatur. Et quoniam

fidem habeo Deo, eiusque misericor-

diam amplector, Deique lege delec-

tor, quod ad interiorem hominem

mentemque attinet (& si vitiosa exte-

Ioan. 16.

Rom. 11.

Rom. 7.

rioris

Rom. 3.

Rom. 4.

rioris hominis natura appetitusq;
 repugnat) intrepidè asseuerarè, nec
 peccata, nec legem, nec inferorum
 vim, nec aliud quicquam me condē
 nare posse: vt Paulus cum aliàs saepe
 tum eo loco, confirmat: Censemus
 fide iustificari hominem, inquit, nō
 legis operibus: quemadmodū Da
 uid quoq; hominis beatitatem in eo
 statuit, si ei Deus iustitiam tribuat li
 ne operibus: Beati, inquit, quorum
 remissa delicta, quorū obducta sunt
 peccata. Beatus homo cui non im
 putat Deus peccatum. Postremò
 concluderem ex operibus apparen
 tibus, non posse cognosci certò
 sciri, qui nā beandi sint, qui uè dam
 nandi: quòd vel ipsos Deo charissi
 mos, in turpissima flagitia facinora
 q; prolapsos esse videamus: quos ta
 men post ad æternam foelicitatem
 euectos fuisse, non ignoramus. Itaq;
 nihil hīc temerè iudicandū esse, sed
 alienum seruum suo Domino, siue
 stet,

stet, siue cadat, permittēdū. COEL. Probatur sanē mihi hoc tuum respōsum. nam & aptissimē aduersarij captiones dissoluit: & firmissimē nostram sententiam confirmat. Itaq; & ipse post hac eodem modo, non solum Diaboli tela reiiciam, sed etiam hominum quorundam argumēta refutabo. MAIN. Dominus ipse manus tuas sicut ad certamen infuset, vt ferreos arcus tuis frangas laceretis. Adhuc mihi satis videor vnde hæc barbara opinio emanarit, & tāquam proserpserit, indicasse. Iam reliquum est, vt ad nostræ huius salutaris sententiæ confirmationē veniamus. COEL. Rectē censes, ne in eā reprehensionē incurramus, in quam Lactantius ille Firmianus incurrit: quē pleriq; omnes ab Hieronymo inducti, præclare aduersariorum inuenta refutasse, sua verò malē confirmasse dicunt. At hi nec prudentis oratoris munus quod sit,

Psal. 18.

K nec

nec Lactanti in suis diuinarum institutionum libris dispositionē, satis perspexisse mihi videntur. Est autem oratoris officium prudentis & providi (quod Cicero de oratore libro secundo docet) ut si in refellendo aduersario, firmior esse oratio, quam in confirmādis nostris rebus, potest: omnia in illum tela conferamus: sin nostra facilius probari, quam illa redargui possunt, abducere animos a contraria defensione, ut ad nostram conemur traducere. Quod cum ita se habeat, non mihi videtur vitio dandum, diuino homini aut oratori christiano esse, si plus operis in refellendo, quam in probādo posuit. Nam causa nostrae Religionis ea est, quae nō humanis argumentis, aut inuentis confirmanda sit sed fide, diuinoque instinctu amplectenda. Ite in totum orbem, inquit summus Magister, praedicate Euangelium omnibus mortalibus: qui crediderit & ablu,

Marc. ult.

ablutus fuerit, seruabitur: qui verò
 non crediderit, cōdemnabitur, Pau-
 lus item, Episcopum talem esse de-
 bere ait, qui possit & sana doctrina
 cohortari, & contradicentes refelle-
 re. Neque enim aliud præterea re-
 quiritur, quàm Dei simplex ac sinee-
 ra doctrina, quæ ipsi, qui vitæ sine
 artibus destituti, firmior est; quàm
 sua Geometris principia ac demon-
 strationes. Quod sit, ut si quis falsam
 diligenter refutasse inuentus sit, is
 muneri suo satisfecisse videatur. Ne-
 què tamen non confirmavit verā Re-
 ligionem Laetantius, quo modo ipsi
 qui sacras literas aut ignorarent, aut
 contemnerent, confirmanda erat.
 Nam eum primis tribus libris aduer-
 sariorum errores superstitionemq̃
 refutasset, tres alios quasi opposuit
 sequentes, quibus susceptam caus-
 sam grauitèr appositèq̃ confirmat.
 His porro septimum adiūxit, ut ve-
 rum finem ostēderet nostræ religio-

Tit. I.

K ij nis,

nis, atq; ad præmiū immortalitatis,
 omnes inuitaret. MAIN. Quod
 pro Lactatio dicis, verum est: quod
 eires erat cum ijs, qui nec sanctarū
 auctoritatem literarum agnoscebāt:
 nec argumēta ab illis principijs duc-
 ta, admittebant. Verumtamē, secus
 faciendum est cum ijs aduersarijs,
 apud quos gravis est sacrorū libro-
 rum auctoritas: ē quibus cum firmissi-
 ma argumenta, tum auctoritates ad
 fidem faciendam aptissimæ depro-
 muntur. Nos igitur Regni Dei am-
 plitudinem ex quatuor locis firmissi-
 simis, & clarissimis, quanta fieri po-
 terit breuitate, demonstrabimus. Pri-
 mum à potentia Dei, deinde à sapi-
 entia, tum à bonitate, siue misericor-
 dia: postremo à testimonijs diuinis.
 Sed priusquā hæc explicare aggre-
 dior, quoniam tua propria sunt Pa-
 ter, te per vnigenam filium tuum IESU
 SVM CHRISTVM Dominum
 nostrum, quem immenso quodam
 erga

erga nos amore nobis tradidisti, oro
atq; obsecro, me spiritu tuo affles &
repleas: vt Regni tui maiestatem atq;
amplitudinem ostendere, tuerique
valeam, ne in te insultet, atq; effera-
tur tuus, tuorūq; hostis, sed victus;
omniq; ex parte inferior, vt par est,
ab omnibus agnoscatur. COEL.
Tecum id ipsum precor atq; opto.
Nam video te alta spectare, & velle
in coelū omnino migrare. MAIN.
Spero fore, vt contingat id nobis.
Vt igitur à primo incipiam Coeli fra-
ter, si concesserimus imperium istis
us sempiterni Dei hostis maius atq;
angustius esse: eiusue miserā Rēp.
ciuium numero, regno & ciuitate
Dei ampliorem, vereor vt de creato-
ris regisq; nostri potētia & maiesta-
te nimium derogemus. Neq; enim
potentia atq; amplitudo alicuius
Imperatoris aut Regis à Thesauris,
siue pecuniarum solum numero cer-
nitur, sed multo magis à multitudine

ne populorum, regionum, prouinciarum, nationum, gentiumq; variarum, quibus imperet, & à quibus Dominus agnoscat. Cur ad tantum nomen, tantamq; amplitudinem & maiestatem Populus Romanus (ut alios & Populos & Reges prater, am) olim ascendit, nisi propter multitudinem et varietatem regionum, gentium, & nationum, quas sibi subiecerat, quibusq; imperitabat. Hinc rerum Domini, hinc potentes appellati. Hinc Regum, populorum, nationum portus & perugium dictus eorum senatus. Quid enim est Amplitudo, nisi potentia, maiestatis, & copiarum magna abundantia? Quid item potentia, nisi ad sua conseruanda, & quæ alius occupauit, obtinerenda asserendaq; idonearum rerum facultas? Quod si à Deo copijs atq; hominum multitudine hostis non vincitur, sed vincit, Deo igitur potentior, estq; eius amplitudo

do maior. At quis vnquam ausit dicere, Satanā Deo esse potētiorē? Opus ipso opifice? infimus seruus, opulentissimo Domino? Cur, quāso, Rex regum, Dominorum Dominus, armipotens, bellipotens, fortis, victor, triūphator, augustus, solusq; potens gaudet appellari? CO-
EL. Et si tuus iste perpetua orationis cursus me non mediocriter afficit: neq; illum libenter impedio, tamen quin te interpellem, facere nequeo. Posset hic tibi aliquis dicere, illud quoq; magna cuiusdam potē-
tiae argumentum esse, si maiorem hominum partem (cum sint omnes eius inimici) aeternis destinet poe-
nis. MAIN. Hoc fortasse dici posset de aliquo Tyrāno, qui quoq; iure, quaque iniuria Dominatum suum tueri & principatum augere vellet: cuiusmodi est antiquus ille hostis. Verum de Deo, qui hominum condidit genus, qui ut nos seruaret,

nihil reliquit intentatum, qui legitimus est Dominus, aut potius Pater, hoc nullo modo sine magna eius iniuria, dici potest. Neq̃ etiā illud verum est, in eo etiam principis potentiam elucere, si maiorem perdat hominum partem, paucis tantum conseruatis: sed contra potius, eò maior elucet potentia, quò plures conseruauerit. Atq̃ vt hoc facilius intelligas: finge duos esse principes, quorum alter nullo iure, nulla ex causa, sed per summam iniuriam & animi impotentiam, ad cuiuspiam populi ruinam, totis viribus conuersus esset: nec aliud cuperet quàm quoscunq̃ posset, rapere, agere, cedere. Alter verò omnem suam curam, studium, opes, potentiam, operam poneret in eo populo, quamuis ingrato, conseruando: nonne quo plures conseruaret, eò potētior haberetur?

COEL. Maxime verò. MAIN. Quid si maiorem partem: num ad-

uer-

versario potentiorē censeret? **COEL.** Quid nī? Et quidem clementiorem & potētiorē, si omnes posset omnes conseruaret. **MAIN.** Mihi quidem hoc non videtur: Si enī ita faceret, vbi iustitia? sine qua nulla virtus inueniri potest. Nam ex paucorum poena & seueritate, quanta sit eius in coeteris clementia, facile cernitur. **COEL.** Fateor, sed verendum est, nē dum potentiorē, clementiorēq; facimus, eadem ratione minus iustū faciamus. Quod si paria hęc in deo esse debēt, par quoq; conseruandorum & damnandorum numerus esse debebit. **MAIN.** Non est Coeli ista aequalitas, vbi nullum aut meritum, aut debitum est, requirenda, sed pura liberalitas, donum, & misericordia tantum cernūtur. Iam Deus nihil prorsus cuiquam debet: quare cum genere hominum, vt potē suo opere, atq; ad suam gloriam ficto, ei facere

Rom. 9.

K v quic

quicquid visum est, licet: nisi quod cum aliorum omnium, tum vel maxime principis natura propensior ad clementiam & veniam esse debet, quam ad vindictam & poenam.

Exo.d; 4.

Id quod Deus ipse de se in Mose in hunc testatur modum. IOVA IOVA DEVS MISERICORS, ET EXORABILIS, AD IRAM TARDVS, AD CLEMENTIAM ET AVXILIUM PROPENSVS.

Homines autem ad Deum nullare propius accedunt, quam salutem hominibus dando: nihilque est, tam regium, tam liberale, tam munificum, quam opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis homines: & contra, nihil est tam deforme, atque abiectum, quam ad summum imperium, puniendi acerbiter adiungere. COEL.

Matt. 20.

Si nihil nobis debet Deus, cur apud Matthæum Pater ille familiars iubet procuratori suo, in vineam conduc-

tis

DEI LIBER SECVNDVS. 135

tis operis mercedem soluat. Item
 n̄s, qui eius causa & nomine, contu
 mellas atq; hominum odia patimur. Matt. 5.
CHRISTVS DOMINVS,
 Gaudete, inquit, tum, & exultate, ac
 scitote grandem vobis mercedem
 esse in celis. **MAI.** Dominus,
 quæ est eius bonitas, mercedem præ
 miumue id appellat, quod ipse mera
 liberalitate promittit & donat, id
 quod ex ipsius parabola ordine per
 spicue cognosci potest. Exit pater
 familiâs ad quærendos operarios, nō
 illi ad eum, sicut dicit apud Esaiam:
 Repertus sum non quærentibus me, Rom. 10.
 conspicuus factus, me non euntibus.
 Vocat, promittit, in vineam
 mittit suam, accersit denuò, promis
 sum denarium dat. Alij Patris fami
 liâs bonitatem in omnibus agnoscē
 tes, nihil quæruntur. Alij fremunt,
 atq; iniustitiæ Patrem familiâs in
 simulant, suas iactantes operas, ac di
 utinos labores. His Dominus in
 hūc

hunc satissfacit modum: Amice, inquit, non facio tibi iniuriam. nonne mecum denario conuenisti? Aufer tuum, & abi. volo autem huic ultimo tantum dare, quantum tibi. An mihi meis non licet uti meo arbitratur? An ideo tu inuidus es, quoniam ego benignus & liberalis sum? Quid, quaso, hæc omnia præ se ferunt, quæ Patris familiæ liberalitatem? id quod facile probant illa postrema verba cum ait: sibi licere uti suis suo arbitratur. nam suâ vocat, quæ mercedis nomine paulò ante vocarat, ut intelligas, magnæ cuiusdā bonitatis esse, quod sua dona, mercedis ac premij ornet titulo, ut nostram ad obediunda munera, excitet ignauiam. Alioqui, nonne ipse Dominus semel operibus omnibus legem illis verbis

Luc. 17. statuit? Vbi omnia inquit vobis mandata feceritis, dicite vos inutiles esse seruos, qui, quod debueritis facere, feceritis. COEL. Sed quid de

denarij nomine intelligi Dominus
 voluit? MAIN. Denarius est, q̃
 Dominus nobiscum pactus est, vi-
 ta nimirum & mors, gloria & igno-
 minia, beatitudo & calamitas. His
 quidem, qui nihil viribus suis meri-
 tisq̃ tribuentes, omnia à paterna be-
 nignitate clementiaq̃ sperant, vita,
 gloria, beatitas, proposita & promi-
 sa est. Superbis autem, sibiq̃ prae- Rom. 4.
 dentibus, ac propriam iustitiam iac-
 tantibus (cuiusmodi fuere Iudaei)
 aut de clementia Dei desperantibus
 mors, ignominia, calamitas. Ete-
 nim, inquit Paulus, peccati stipen- Rom. 6.
 dium mors est: at Dei beneficium
 & donum sempiterna vita, per I E-
 SVM CHRISTVM Dominum
 nostrum. COEL. Vita igitur et
 mors, merces siue praeium dici po-
 test? MAIN. Maxime verò: illa
 ratione promissi: hæc peccati. Est
 enim medium vocabulum merces:
 idcirco tam in bonis quam in malis
 di.

Matt. 6. dicitur: De malis ostendit, Domi-
 nus, cum de gloriosis & sua facta ia-
 ctantibus, inquit: Acceperunt mer-
 cedem suam. Et hoc est quod Pater
 familias dicit quæulis illis? Aufer-
 tum & abi. Item Petrus, improbos
 iniustitiae mercedem, siue præmiū
 lacuros, affirmat. **COEL.** Iam vi-
 deo eius similitudinis documenta,
 quam antemeridiano sermone, de
 Iudæorum evocatione proprie intel-
 ligendam esse docuisti. Quare si vi-
 detur, ad institutū redeamus. **MA-
 IN.** De Dei infinita potetia erat insti-
 tutus sermo, ex qua Regni eius apti-
 tudo intelligatur. Nā si ab opibus,
 magnitudine copiarum, numero re-
 gionum, varietate nationum, popu-
 lorum, gentium, Principis æstima-
 tur maiestas ac cernitur potentia, ne-
 cessario concludendum est, Regnū
 Dei, qui solus potens, magnus, di-
 ues, & admirabilis verē dici potest,
 longe maius esse quā Diaboli re-
 gnū

DEI LIBER SECVNDVS. 159

gnum, siue potius tyrannidem. Nam
quam enim dicam principem ali-
quem magnum aut potentem esse,
ex hostium multitudine: sed illum
potentem appellabo, cui multi pa-
rent: cuius quam latissime patet im-
perium. Id Solomo Rex sapientis-
simus, animaduertes, in hominum
multitudine sitam esse Regis maies-
tatem dixit, in populi vero paucita-
te, occasu imperij. COEL. Negari
hoc quidem non potest: dum ista per
seculis & temporibus abstrahuntur:
verum cum ea propius inspicio, atque
in hominum vitam moribusque confi-
dero, tum quid statuendum sit, pror-
sus ambigo. Neque enim non vides
Satanam magnam orbis partem oc-
cupare: ut pote qui totus, ut Ioan-
nes ait, in malo iaceat: ita ut non in-
iuria, huius mundi princeps & Do-
minus appelletur. MAIN. Quod
altero sermone dicebam Coeli Secun-
de, hic quoque repetendum est, atque
in

Prou. 14

Iob. 5.

Ioan. 124

Ioan. 7.

in memoriam reuocandum: nimirum ex aspectu, aut ex ijs quę sub oculos cadunt, praesentim in rebus diuinis, non esse iudicandum. Ante fugi, quod in fidei nostrę symbolo confirmatur: cum dicimus: Credo vnam sanctam, catholicam, &c. Ecclesiam, hoc est communionem sanctorum, quę si oculis hęc cerneretur, atq; ex aspectu cognosceretur, in fidei solenni cōfessione, in qua nihil, nisi à sensibus remotum auditur, posita non esset. Nihil igitur remoueat, si minus hoc Det, CHRISTI, regnum, siue (quod idem est) hęc Ecclesia Resuepublica sanctorum oculis non tota cernitur: vt potē quę melius creditur, atq; animo comprehenditur, quàm sensibus percipitur. COEL. Sed quanam est causa, cum ex hominibus constet, quam obrem videri, oculisq; cerni non possit? MAIN. Quoniam Deus longē alia ratione regnum gubernat.

bernat atq; administrat: tū, quā hu-
mana soleat ratio, quamq; veterator
ille faciat. Et hīc nostri Regis infir-
mū licet admirari sapiētiam. Ille om-
nia peccatis mortibus calamitatib;
replet: Deus omnia iustitia, vita, sa-
lute. Verū qua arte ad fallēdum ho-
mīd faciat, vide. Nā sub peccato ius-
titia tegit: sub morte vitam, sub cō-
dēnatione salutē, sub infirmitate ro-
bur, sub stultitia sapiētiam: sub cru-
ce atq; ignominia gloriā. Hīc sit, vt
vix aliud hāc mūdi faciē spectātī oc-
currat, quā peccata, mortes, variaq;
malorū genera. Atq; vt poēta canit.

*Terribiles visu forma, lethumq; laborq;
Tum consanguineus lethi sopor, et mala mentis
Gaudia, mortiferumq; aduerso in limine bellum
Ferreiq; Eumenidū thalami, et discordia demēs
Vipeream crinem iuttis innexa cruentis.*

Aeneid. 6.

Hinc totus in malo iaceremundus
est dictus. Hinc Sathan mundi hu-
ius princeps meritō vocatus, quod
omnia pro sua libidine, quasi nulla

L. sic

sit providentia, versare atq; obtinere
 videatur. At non ita est, non ita est
 inquam; sed huius mundi verus &
 legitimus princeps & Dominus, is
 est, cui Pater dixit: Postula à me, &
 tibi gentes omnes hæreditatem, or-
 bis fines possessionem dabo: quiq;
 devicta morte eiusq; autore procla-
 mauit: Omnis mihi data potestas
 est, in coelo & in terra. COEL.
 Probas mihi ista quæ dicis: atq; eo
 magis, quòd fidei natura definitio-
 neq; muniantur, est enim Fides (vt
 à Theologis definitur) rerum quæ
 non cernuntur, firma animi compre-
 hensio. MAIN. Gaudeo te tan-
 tum profecisse, vt etiam hanc adiu-
 tres causam, verum idem tibi, quo
 magis perspicias, similitudine ante
 oculos ponam. sumus nos in hac vi-
 ta, velut Ciuitas, quæ iure ad aliquē
 bonū principem pertineat: sed quā
 tyrannus aliquis dura præmat serui-
 tute: velut exempli gratia, Israelita
 Pha-

Psal. 2.

Matt. 28.

Ebr. 11.

Pharao memorabili illa egiptiaca calamitate premebat. Hanc si quis videat, parum ab alia differre iudicabit, quae volens & lubens palam Tyranni sequitur nutu, eiusque capeisset iussa: uerum clam, cum suo vero & legitimo principe consentit. Et quamquam aliud noster dare possit, cum saltem suspirat, cum expectat, cum cupit, seruitutis grauitatem lugens: qui si quando uenerit cum potentia ad hostem profligandum, ciuitateque afferendam, tunc uero sentiet Tyrannus, quantum populi fides erga suum benignum & legitimum principem valeat. Cum enim antea se multos habere subiectos crederet, re ipsa tandem se multos inimicos habuisse eo periet. Verum enim est illud antiquum: QVOT QVIS HABET SERVOS, EVM TOT INIMICOS HABERE. Quid? An non omnes peccato & uanitati subiecti atque mancipati sumus, vel inultis A-

Rom. 3.

preclare nobiscum agitur, dum cum
 Paulo dicere possumus: Ego idem,
 & me te servo legi Dei, & corpore
 legi peccati. Adde etiam quod erro
 re & ignorantia, quæ ferè excusatio
 nem, & veniam habet, multi multa
 committunt, non proposito ac mali
 tia. At veniet Rex noster CHRIS
 TUS IESUS, cum maiestate
 ac potentia ad ultimam cum Diabo
 lo & morte pugnandam pugnam
 tunc verò infinita illa coelestium ci
 tium Dei, electorum multitudo
 cernetur. Nunc enim non possum,
 quoniam signa quædam Tyrant fer
 re aut vi aut ignorantia (ut dixi) co
 guntur. Interea tamen dum dies il
 la expectatur, sapiens ac prudens no
 bis Rex cum suis eladescina habet
 colloquia: eosque solatur, et hortatur
 In fide perseverent: affirmans se hanc
 fidem, hoc esse suum desiderium & cona
 tum perfectæ obedientiæ loco acce
 pere. Et quamquam nos liberare
 pos

possit, differt tamen, atq; ita exerce-
ri affligi q; sinit, quò magis ac magis
sui aduentus in nobis desiderium ac-
cendat. Atq; hæc illa sunt stratage-
mata: hæc nostri diuini Regis artes,
quibus non modo humanum iudici-
um fallitur, verum etiam Sathana elu-
ditur fraudes. Quis enim unquã
diceret, in tot peccatis aliquid subes-
se iustitiæ: in tanta rerum perturba-
tione, esse aliquam quietem: in
tot stultitijs, elucere aliquid sapien-
tiæ: in tanta seruitute, esse aliquid li-
bertatis: in tot periculis, aliquam sa-
lutem contineri: Quis obsecro vn-
quam cogitasset, latronem omni sce-
lere coopertum, in crucẽ ob sua ma-
lefcia sublatũ, vnum ex Dei electis
ac filijs esse: Et contra, quis Iudam
Iscariotem in Apostolorum collegi-
um coopertum, veritatis celestisq;
sapientię continuum auditorem, in-
ter primos regni Dei ciues esse non
existimasset? O altam Dei sapien-

Rom. 11.

L in tia?

Psal. 147.

Rom. 11.

tiam: quàm penitus recondita eius iudicia: quàm abstrusæ sunt rationes: quàm oculta viæ: Hæ sunt nouæ vincendi, regniq; administrandæ artes. Hoc Dei solius est, regisq; nostri, qui solus est sapiens, solus potes solus bonus. Magnus est Dominus noster, inquit Vates, immensa potentia, infinitaq; sapientia. **COEL.** Hoc ipso humano iudicio magnum illum vatem Eliam reor fuisse deceptum, cum se solum ex Dei cultoribus, esse relictum quæreretur. Verum quid ei dicit oraculum? Mihi reliqua feci septem hominum milia, qui Baali gēua non curauere. **MAIN.** Rectè censes: quia si tot vno in loco, vnaq; gente erant, ne vati quidem noti (quamquam certo ac definito numero, infinita multitudo significatur) quot credendum est, & tum in toto terrarum orbe fuisse, & hodie quoq; esse. **COEL.** Equidem innumerabiles arbitror

bitror. MAIN. Credamus igitur
 diuinum hunc regem nostrum &
 posse & scire sibi amplius regnum,
 maioremq; colligere ac constituere
 ciuitatem, quàm hostis qui nec viri-
 bus, nec sapientia (quæ nulla in eo
 sunt) cum hoc nostro vlla est ex par-
 te comparandus. Quæ res si a no-
 bis non creditur, per nos nimium
 non imperij Romani, sed diuini &
 Christiani maiestas imminuitur.
 COEL. Reliqua assentior: sed
 quod ab hoste sapientiam & fortitu-
 dinem remoues, id eius nominare
 pugnare mihi videtur. Dæmonas
 enim ob sapientie prudentiæ ac
 fortitudinis magnitudinem, a vete-
 ribus appellatos esse minime igno-
 ras. Plato enim Heliodum, aliosq;
 veteres poetas secutus, Dæmonas,
 quasi daimonas vocatos censet, hoc
 est prudentes & scientes, non me-
 tet Græcorum alios a daimeno, id
 est exterreo, & pauesfacio, Dæmo-

nis nomen deducere : quod fortitur
 do malitia armata, formidabilis sit.
 Verum quod ad virtutem potenti
 amq; attinet, verior eorum militum
 datur sententia, qui ab ebraeo deduc
 unt. Sunt enim multa Graecorum
 vocabula ab ebraica lingua deflecta.
 Schadai in Ebraei, tum Deos, tum
 Dæmonas dicunt. Graeci igitur illi
 vetustiores reiecta prima verbi con
 sonante, & sine vocalibus punctis,
 legentes, Daim fecisse, deinde Dai
 monas, videntur. Nam diptongo
 s, veteres Graeci latiniq; non vi
 nos, confusos, aut potius nullos sed
 distinctis vocalibus, pronūciabant.
 Significat autem id nomen, robur
 fortitudinē, ac potentiam. Et quam
 vis Schadai vnum sit ex Deo om
 nipotentis nominibus, tamē vi Elo
 him Dei fortis appellatio, cum Gre
 cīs ac principibus viris communi
 catur, sic illud nomen Dæmonibus,
 quasi superioribus potestatib; attri
 butū

butum est. Et si enim vnus est Rex
omnipotens, Deus noster, Dæmo-
nas tamen Paulus cōfingatorias,
id est mūdānos principes appellat.

MAIN. Erudire tu quidem de
Demonū appellatione differis: que
quidem à me non refelluntur. Nam
et robore plurimum valent, ut potē
animalis infaticabilisq; naturæ: &
militarū vsus rerum ac negotiorū in
numerabilia eos p tot mundi etates
& sæcula, docere potuit. **VETV.**
STAS ENIM OMNIBVS IN
REBVS LONGINQVA OB-
SERVATIONE, INCREDIBI-
LEM SCIENTIAM SOLET
AFFERRE. Verum enimvero,

Iacob. 3.

cum duo sint genera sapientiæ, totū
demq; fortitudinis: siue virtutis:
vnū cœlestis, diuinæ, & sanctę, alte-
rum terrestris, humanæ, & dæmoni-
acę: illa non propriē verēq; sapien-
tia, sed malitia, hoc est versuta & fal-
lax nocendi ratio: hæc verò nō for-

stud

L . v titu-

titudo, sed audacia: non potentia,
 sed impotentia, violentiaq;, appel-
 landa est. Nam, quemadmodum
 animus paratus ad periculum: si sua
 cupiditate, non utilitate cōmuni im-
 pellitur, audaciae potius nomen ha-
 bet, quā virtutis: sic sciētia, ac pru-
 dentia, sine charitate, ac iustitia, ma-
 litia, & caliditas potius vt Plato ait,
 quā sapientia aut prudentia est di-
 cenda. Itaq; cum Deus sua infinita
 sapiētia dæmonem vincit & frustra-
 tur, non recte ac proprie dicitur, sapi-
 entia Dei, dæmonis vinci sapien-
 tiam: sed vt ait sapiēs, malitiam vin-
 ci sapientia. Item, cum de fortitudi-
 ne agitur, dicendum est, audaciam
 virtute furorem fortitudine, temeri-
 tatem consilio, superari. COEL.
 Nihil verius aut proprium magis di-
 ci potest. MAIN. Ergo cum iam
 de potentia, & sapientia omnipotē-
 tis & sapientissimi Dei aliquid dixe-
 rimus, quid de clementissimi Patris
 bo.

bonitate, clementia, misericordiâq;
dicemus: quæ tanta est, ut ex omni
parte se se effundat, ac tanquam ex
uberantissimum flumen, ac potius
oceanus, omnem circumquaque al
luens terram, in omnia redundet.
rectè enim Seneca clementiam nulli
lis extremitatibus, nullis uè finibus
coerceat, vnâ ei obijciens contrariâ
amq; statuens, iracundiam crudeli
tate in puniendo, vindictâq; sumen
da, cum illa lenitate semper spectet,
ignoscendiq; facilitatem. Illic ego
vocem amitto: atq; ad magnitudi
nem copiamq; rerum, quæ se se offe
runt, obstupesco. In omnibus san
ctis literis nulla re eum ditorem &
opulentior inuenio, quàm boni
tate, gratia, & misericordiâ ab hac
prædicari, ab hac laudari, atq; inimi
cissimum esse gaudet: hæc vna se
totum quantus quantus est, aperit,
exprimit, communicat. Misericor
diâ Dei, inquit David, plenus est

Lib. 2. de
Clemen.

Psal. 33.

ter.

terrarum orbis: Item tam immen-
 sa præditus es clementia Deus, ut
 hominum genus in alarum tuarum
 umbra fiduciam habeat. Quid Apo-
 stolorum, Evangelistarumq; testi-
 monia commemorem: in quorum
 scriptis sanctissimis nullum est ver-
 bum, quod Dei non contineat præ-
 dicens clementiam? Pro omnibus
 loquatur Paulus, qui se misericor-
 diam consecutum toties prædicat.
 Vos quidem, inquit, mortui fuistis
 delictis & peccatis, in quibus, ut est
 huius mundi vita estis aliquando ve-
 sati, ad principis aëreæ potestatis au-
 bitum, videlicet spiritus, qui nunc
 in contumacibus viget hominibus.
 In iisdem peccatis nos quoq; omnes
 versati sumus aliquando, in nostri
 corporis cupiditatibus, appetitui,
 desideriisq; eius obsequentes: fui-
 musq; natura digni supplicio, sicut
 & ceteri. Verum DEVS MISE-
 RICORDIA DIVES, tanta nos
 cha-

Ephes. 2.

charitate cōplexus est, ut cum delictis essemus mortui, reuocauerit non in vitā vnā cū **CHRISTO** (gratia cōseruari estis) simulq̃ suscitauerit, atq̃ in celestib; p̃ **IESVM GHIRISTVM** collocauerit, ut ostendat in futuris seculis suam tam prēdiuitem gratiam, quā p̃ sua benignitate vbi in nos est in **CHRISTO IESV**, nam gratia cōseruari estis per fidē, idēq̃ non ex vobis: Dei dono, non ex factis, ne quis se iactet. Eius enim bonus opus, cōditi in **CHRISTVM IESVM** ad benefaciendū, quē Deus preparauerat vniuersis, in eis fieremur. Hic vides quā magnificis verbis, & quoties sanctus Apostolus Dei Patris & Regis nostrae clemētiā, bonitatē, gratiam, deprecatur: quāq̃ nihil nostris beneficiis, nihil meritis, sed diuinae & eterne cōmiserēcordie, charitati, atq̃ electioni, omnia accepta referat: quarum diuitem atq̃ opulentum facit. **As**

ubi he tante diuitie atq; opes erunt,
 si paucis conseruatis, reliquos om-
 nes æternis destinat pœnis? CO-
 EL. Magnifica equidem esse fate-
 or, quæ de Dei misericordia in diui-
 nis leguntur oraculis: quæ quidem
 melius nō pridem recognoui, cum
 meus Horatius orationem Marfilij
 Andreasij Mantuani de amplitudi-
 ne misericordie Dei ex Italico vul-
 gari sermone in latinum conuerte-
 ret. Eius enim lectione sic affectus
 ac delinitus sum, atq; in bonitatis di-
 uinæ admirationem raptus, vt par-
 tim humanæ recordatione miserie,
 partim sancto quodam gaudio, in la-
 chrimas totus penè soluerer. Sed
 qui non tantopere hac diuina mise-
 ricordia afficiuntur, aiunt, non mi-
 nus Dei bonitatem ac misericordi-
 am in vno conseruato, quàm si om-
 nes conseruaret, elucere: quò dei,
 quem seruat, propter infinitum pec-
 catū, infinita poena debeatur, quam
 Deus

Deus infinita tollat misericordia :
 MAIN. Hæc sunt hominum com-
 menta & inuenta, qui semper res ab-
 diras atq; diuinas, humani iudicij re-
 gula metiri, easq; tanquam Home-
 ri Illiada, in exiguam nucem inclu-
 dere, quas vix terre cœliq; capit im-
 mensitas voluerunt. Verum fac di-
 cillimum aliquem, atq; omnib; mu-
 neribus bonisq; externis circumflu-
 entem in hac vrbe esse: eumq; cum
 vno aliquo, aut cum paucis tantum
 ea communicare: fac vel in eos om-
 nia effundere, cæteris omnibus con-
 temptis, atq; in sua egestate perire
 relictis; hunc ne tu tam benignum
 & liberalem existimares, ac si omni-
 bus æquè, cum omnibus posset, sub-
 ueniret? COEL. Nullo prorsus
 modo: quin potius crudelē, ac pro-
 pmodum homicidam huiusmodi
 hominem iudicarem. verè enim ille
 dixit: SI QVEM VIDISTI EGE-
 STATE PERIRE, NEC SVB-
 ueni

VENISTI, CVM POSSES
 OCCIDISTI. Verum id de Deo
 dici sine scelere non potest, ut pote
 cui, quod vult, liceat. cuius volun-
 tas summa sit, ac perfecta ratio. MA-
 IN. Recte colligis. Sed nunquid
 illud etiam nosti, quod iam factum
 est tritū sermone prouerbiū: BO-
 NUM QVOD EST, EIVS ES-
 SE NATVRAE, VT COM-
 MVNICARI AC DIFFVNDI
 GAVDEAT MAXIME: nam
 ut flumina, quò longius fluunt, eò
 sunt auctiora: sic bonum commu-
 nicando crescit quodāmodo, ita ut
 maius subindē fieri videatur. CO-
 EL. Audiui id quidem sæpissimè,
 sed philosophicū putavi. MAIN.
 Imo diuinum. verum enim à quo-
 cunque dicatur, à Deo est, qui solus
 verus & bonus est natura: siue is sit
 Moses, siue Plato, siue Paulus, siue
 Cicero. Quoniam verò ais, Deo
 quicquid velit, id & ius & fas esset
 quo.

quoniamq; bonitate ac misericordia diues appellari vult, efficitur, vt inquam plurimos, nō autem in paucos suam velit bonitatem clementiamq; effundere: alioqui cur David canit Dei bonitate terram esse repletam? Cur misericordia patet, & omnis consolatio? Deus vult appellari o inuidos nos, qui tantum bonum paucorum duntaxat, communē esse velimus? Ingratos, qui ex tam benigno ac munifico patre, Eudicionem quendam, siue potius Tyrannum immanissimum facere conemur? Aliquis forsitan verbis diffidat, ac signū aut pignus aliquod certum atq; indubitātū cupiat: ECCE SIGNVM OMNIVM CLARISSIMVM, PIGNVSQVE OMNIVM CERTISSIMVM ET MAXIMVM, IESVM CHRISTVM FILIVM DEI, in quo Deus vult erga nos amorem declarauit. Hunc enim misit in mundū, in hunc

.2. Cor. 3.

M om.

- Esa. 53. omnia scelera nostra coniecit: Hunc morti tradidit, ut nos per eum viveremus: Hoc signum extulit Dominus in monte: ad hoc concurrent, omnes gentes. Dabit ipse vobis.
1. Ioan. 4. Dominus signum, inquit Esaías, Ecce puella prægnas filium pariet, quem nomine vocabit Emanuele. Hoc est illud signum de quo legitur: Propterea adulterinaque natio signum querit.
- Esa. 11. Cap. 7. & signum ei non dabitur nisi Ionæ vatis signum: nimirum CHRISTI MORS, atque eiusdem ad vitam tertia die reuocatio. Quoniam maiore, aut certiore signo potuit Deus suum erga nos amorem, suamque bonitatem, testari, quam nobis ac pro nobis filium suum unicum tradere. Et quisquã de huius bonitatis, amoris, clementiæ amplitudine dubitabit? Quomodo autem vnà cum sanctis omnibus comprehendere, cognoscereque valebimus, quanta sit longitudo, latitudo, altitudo ac sublimitas.
- Matt. 12.
- Ephes. 3.

tas. Quamquam omnem intelligē-
 tiam superet CHRISTI erga nos
 charitas. Maxima esse oportet CH-
 RISTI charitatem, non modò prop-
 ter magnitudinem peccatorum, ve-
 rum etiam propter fontium multitu-
 dinem: alioquin illa proprijs di-
 mensionibus, iustatq; magitudine
 diminuetur. Et quis vnquam dice-
 re aulit, tantamoris, tantę bonitatis
 tantęq; præcij fructum, in paucos
 dumtaxat redundare? Equidem nō
 sine ingenti sacrilegio, me id posse
 dicere non putarem. Quid? cum
 in cruce patrem pro iudaïs atq; alie-
 nigenis a quibus in crucē actus fue-
 rat orauit, an non maiorem orbis ter-
 ræ partem à scelere liberauit? Igno-
 sce, inquit, eis pater: nesciunt enim
 quid faciant. Et verè quidem ait,
 nesciunt quid faciant: nam si cogno-
 uissent, vt Paulus inquit, nuncq; glo- 1. Cor. 2.
 riæ dominum crucifixissent. Iam si
 principes atq; magistratus, aliq; in-

M ñ ea

ea ciuitate permulti, per impruden-
 tiam CHRISTVM occiderunt,
 Cap. 3. quod etiam in actis testatur Petrus;
 quid de reliquis in toto terrarum or-
 be, omniq[ue] aetate dicemus? qui plu-
 res, ac iustiores ignorationis causas
 habuerunt, atq[ue] hodie quoq[ue] habent
 omnesq[ue] ab hoc Dei regno exclu-
 demus? haud equidem, si Dei natu-
 ram bonitatemq[ue] contēplabimur: si
 CHRISTI DOMINI clementia
 postulataq[ue] attendemus: pro omni-
 bus enim per imprudentiam infirmi-
 tatemq[ue] peccantibus orauit: Neq[ue]
 frustra orauit. Paulus quidē cū prius
 .1. Tim. 1. esset in Deū maledictus, & infestus,
 & contumeliosus, se veniam & miseri-
 cordiā inuenisse ait, quod ignarus se
 cisset, expers fidei. Et addit: Cera-
 res est, et omni approbatione digna
 CHRISTVM IESVM in mun-
 dum venisse, seruatum fontes: quo-
 rum vel primus ego sum. Verum
 ideo mihi tributa misericordia est,
 ut

ut in me in primis exerceret IESVS CHRISTVS summam clementiam, ad eorum exemplum, qui ei fidem ad vitam aeternam, essent habituri. An non id ipsum quoque antea Deus Ionæ vati demonstra-
 rat? Nam cum ille Deum Ninivitis ignouisse, & cucurbitā qua ab estu defendebatur exaruisse, moleste ferret: Ergo tu inquit, Deus, cucurbitæ causā mouearis, quam nec elabo-
 rasti, nec auxisti, quæ vna nocte orta vna nocte perijt: ego non mouear ob Niniven tantam urbem, in qua sunt plusquam centum viginti hominum millia, qui à sinistra dexterā suam dignoscere nō norunt, & tam multa pecora: Hic perspicue vide-
 mus Deum clementissimum multi-
 tudini, propter simplicem ignorati-
 onem, parcere, ac seueritatis suæ præ-
 sentem poenam condonare. Et exi-
 stimabimus nos, qui ob impruden-
 tiam, multam præsentem remittit,

M iij non

non remissurum æternam, aut eum
 minoris animi mortem, quam cor-
 poris æstimare. Habet igitur, habet
 ignoratio iustam excusationē: præ-
 fertim si nulla fraus, nullaq; sublit
 malitia. COEL. Hæc quidem
 vera esse, non negant: sed aiunt po-
 testate, siue virtute, non pro multis
 tantum, verumetiam pro cunctis
 mortalibus, datum & mortuum esse
CHRISTVM DOMINVM:
 sed reipsa & fructu pro paucis: q̃
 pauci sint, qui tam salutarem fru-
 ctum expectant, quiq; se faciant di-
 gnos ad illum incomparabilem the-
 saurum accipiendum. Ita q; , non
 eum qui omnibus liberaliter offert,
 sed eos in culpa esse, qui aspernen-
 tur. MAIN. O quot in tam pau-
 cis verbis errores continentur. Ut
 enim Epicurus, ne in offensionem
 Atheniensium caderet, verbis relin-
 quebat Deos, re tollebat: sic isti ver-
 bo quidem **CHRISTI** mortem con-

fitentur, re autem negant. Nam cum Deos esse aperte negare Epicuri non auderent, quod proximum & cum Dei natura coniunctum est negabant, eius nimirum providentiam, ac rerum omnium procuratorem. Ita Deum nihilominus negabant: verum aliquanto rectius ac modestius. An non idem faciunt isti, dum mortuum quidem pro omnibus CHRISTVM esse aiunt, sed interim ad paucissimos, nescio quos eius mortis fructum manare? Quid hoc est aliud, quam negare virtutem esse: dicereque homines energiam, vim, atque effectum divinæ Charitatis CHRISTIQUE SANGVINIS abolere, aut impedire posse? Nō ita, non inquam ita Paulus, ille qui Rom. 8. tanta copia & gravitate asseuerat nullam esse vim, quæ nos à Dei erga nos amore possit auellere, quem in CHRISTO IESV Domino nostro patefecit: Quis, inquit, Dei elec-

tos accuset: Deus est qui absoluit:
 quis est qui damnet: CHRISTVS
 est, qui mortuus est, vel potius qui
 resurrexit, qui etiam est ad Dei dex-
 teram, & pro nobis supplicat. Quis
 igitur nos diueller à charitate Dei?
 Qui re ipsa pro paucis tantum mor-
 tuum esse CHRISVM aiunt, perin-
 de faciunt, atq; si quis magnificentis-
 simum ac regale conuiuium in pub-
 lico appararet, quasi maiorem ciui-
 um partem adhibiturus: mox ubi
 esset discumbendum, paucissimos
 adhiberet. an non dici iure posset,
 quorsum tantus apparatus? Partu-
 rient montes. COEL. Quis hoc
 neget? Quid enim opus est ostenta-
 re, atq; in medium proferre, quod
 dare nollis? MAIN. At secus lo-
 ge Dominus nobiscum agit. Nam
 Luc. 14. cum ad suam illam coenam quidam
 venire recusarent: Egre dere inquit
 seruo suo, per vrbis fora, & vicos ac
 pauperes, mutilos, claudos, & coe-

eos huc introduceito. Cumq; hoc
 factum esset, superesset verò etiam
 locus, tum Dominus: Proficiscere,
 inquit, in vias & septa, atq; intrare
 coge, vt domus mea compleatur.
COEL. O admirandam Domini
 benignitatem: cui haud satis est in-
 uitasse, nisi cogat etiam ad bona sua
 fruenda: Sed quomodo cogit? nā
 hoc verbū duriusculum videri pos-
 sit: praesertim cum Dominus con-
 tra sentire videatur, vt qui dixerit, Matth. 11.
 Regnum coeleste vim pati, & à vio-
 lentis rapti. **MAIN.** Primum vi-
 olentos intelligere possumus, qui se
 ipsi abnegant, & auersantur: qui ef-
 frenatas libidines suas & appetitus,
 omnesq; animi turbidos motus co-
 hibere, & necare quodammodo stu-
 dent: qui cōtra corporis ingenium,
 spiritus **CHRISTI** sequitur instinc-
 tum: & regnum Dei omnibus quae
 mundus hic habet, anteponit. Qui
 me vult sequi, inquit Rex ipse, abne-

get ille se, suamq; tollat crucem & me sequatur neq; enim, nisi prius superatis & suppeditis nobis, regnū Dei capessere datur. quod qui facit, is victor victorū elucet, vt Platonis verbis vtar: sibiq; maiorē vim affert, quā qui munitissimas arces, magnasq; vrbes & regna expugnare potuit. Verē enim Lyricus poeta:

*Latius regnes auidum domando
Spiritus, quā si Lybiam remotis
Gadibus iungas: et uterq; Poenus
Seruiat uni.*

Deīde, tūc dicitur Deus cogere, cū ex filiis irā, Dei efficit filios: & suā renatura in orcū ruētes, diuino cōtactu atq; attractu amorisq; osculo ad se cōuersos, in cōlū tollit. Hoc modo Paulus prāceps dū rueret, ac Dominū ipsum diris exagitaret modis in tertium vsq; cōelum raptus fuit. Hanc quoq; vim patiebātur, ipsiq; vicissim Regno Dei, cōlesti impulsu spiritu vim inferebant, qui magno con-

concurſu ab Ioannis prædicatione
 ad CHRISTVM vsq̃, ad illud ca
 peſſendum contendebant. Nihil
 enim aliud illis verbis Dominus vo
 luit, niſi vehemens quoddam ad cur
 rentis in hoc Regnum multitudinis
 deſiderium ſignificare. Id autem
 imagine vrbis alicuius expugnatz
 demonſtravit: in quam certatim in
 trare milites contendant. De quo ſi
 quis dubitet, iſ Lucae testimonio cō *Luc. 7.*
 firmari poterit, q̃ que CHRISTVS
 de Ioanne regnoq̃ Dei diceret, ex
 ponens: Hoc autem, inquit, popu
 lus & publicani audito, Ioannis bap
 tiſmo loti, Deum collaudarūt. Facit
 autem Deus nobiſcum, ſimiliter at
 q̃ tu, cum Cœliolis tuis interdum
 facis. nam vidi ego te pomum aure
 olum altius paulo ſuſpendere: pue
 ro oſtētare, tanq̃ conatus virtutisq̃
 premium: ad capiendum inuitare,
 atq̃ allicere, ad quod cum nullo mo
 do poſſet perſtingere, tu puerū ma
 nibus

nibus sublatum ad malum admoue
 te: ille gestire, captare, & tandem
 cum triumpho rapere: quo facto, tu
 quasi grande aliquid fecisset, accla
 mare, eius virtutem laudare: Maeste
 noua virtuta puer, sic itur ad astra:
 ut pater ille apud Poetam filio dice
 bar. Age quaso, quid hic puer ipse
 egit? Tu poemum proposuisti: tu il
 lum ad capiendum incitasti: tu eum
 ut posset extulisti: ac tantum non ma
 lum in eius manum tradidisti: & ta
 men quasi ille omnia fecisset, & sua
 virtute consecutus esset, laudasti.
 Deus tamen praeter haec omnia ali
 quid maius nobiscum facit: quod
 non modo proponit, inuitat, allicit,
 extollit, verum etiam ut id bonum
 quod nobis proponit, velimus, cu
 piamus, amemus, interiore spiritus
 sui instinctu suauiter cogit. COEL.
 O suauem & beatam vim! Quin &
 nos cum iisdem Deum laudamus,
 & cum Paulo agimus Patri gratias,
 qui

qui nos idoneos reddidit ad partici-
 pandam sanctorum sortem in luce:
 qui nos ex tenebrarū potestate vin-
 dicatos, trāstulit in regnum sui cha-
 rissimi filij. MAIN. Id quidem
 debemus Coeli: sed quis dignas pos-
 sit Domum vult liberalissimus Pa-
 ter impleri suam, verum quā am-
 plam hanc domum esse putemus?
 Quā ampla est eius bonitas: quā
 am capax est charitas: quā latē pa-
 tet misericordia atq; clementia: in
 quibus nec numerus, nec mensura
 reperitur. Quae quoniam multo-
 rum, non paucorum tantum est ca-
 pax, idcirco dixit: In Patris mei do-
 mo loca multa sunt. Confer igitur
 horum & Domini sententias:
 Isti volunt nos vim posse afferre di-
 vine virtuti: Dominus ait, nos ad in-
 trandum compelli. Isti non quidē
 domum esse angustam, & parvam
 aiunt, sed dimidia plus parte vacuā
 futuram: Dominus eā impleri velle,

Ioan. 14.

tes.

Esa. 49.

testatur, ita vt potius angustior futur
 rus sit locus, vt Esaias ait. Iam ipse
 cogita, vtri maior habenda sit fides,
 homini an Deo: hoc est, mendacio
 ne, an ipsi sempiternae veritati.

Rom. 13.

Rom. 13.

COEL. Quis dubitet, cum sit
 Deus verax, & omnis autem homo
 mendax.

Num. 35.

MAIIN. Quid autem
 non fecit Rex hic noster: quam aut
 sapientia, aut bonitatis partem omi
 sit, qua regnum aliquod amplificari
 dilatarique possit, Moses quidem Is
 raelitarum imperator, iussu Dei
 per fugi opida cis Iordanem amnem,
 & totidem ultra constituerat, quo
 vicini, qui per imprudenciam aliquem
 percussissent, aut occidissent, confu
 gerent. Romulus asylum aperuit,
 per fugi ac salutis locum, cuiuscumque
 eo peruenire posset: quare ea initia
 & fundamenta sui regni iecit, vt cu
 prius nullum esset, in eam magnitu
 dinem creuerit, vt omnium maximam
 haberetur quod quidem mirum non
 est.

est. nam, quis audito nomine liberta-
tis ac salutis, non commoueat? li-
benterq; nō eō adcurrat, vbi ea ostē-
tatur atq; proponitur? Idem Moses
annum quinquagesimum libertati
copieq; consecrauit: vt videlicet, *Leuit. 4.*
quinquagesimo quoq; anno capti- *Luc. 25.*
ui ex vinculis emitterentur: serui in li-
bertatem vindicarentur: nouae ta-
bulae instituerentur: possessiones
ad veteres dominos postliminio re-
dirent: messis, vindemiaq; commu-
nis ac popularis esset: atq; omnium
eo anno immunitas quiesq; esset.
Hunc annum, clangore tubarum
edicendū & euulgandum instituit,
& imperauit: ex quo lubile siue à tu-
bis ipsis & arietinis cornibus qui-
bus euulgabatur: siue ab omnium
rerum copia appellatus est: quem
nos secularem, liberalem, & popula-
rem dicere possumus. Quid: an-
non & hoc sapientiae ac bonitatis
munus vidit, atq; obijt Deus? Misit
enim

enim CHRISTVM seu potius ipse
 me in CHRISTO DOMINO
 venit, ad hoc Asylum, hancq; perfrui
 gij, libertatis, ac salutis arcē, & aram
 constituendam ac patefaciendam, ad
 hunc propiciū faustum, & propo-
 larem annūtiēdum. Quae
 ad id conditione, ac ratione feceris
 futurūq; contenderimus, intellē-
 ctu facile erit. Ad illa perfrui
 ad illū annum pedib; ac toto corpo-
 re, & tempore, confugiendū eras ac
 saepe prius quis, aut capiebaris, aut
 necabatur, quā eo posset evadere.
 Ad hoc autem animo & fide sine-
 ra, si aliter nequens, si peruenies, so-
 ris est. Illa certo, ac definito loco,
 & annorum numero fuerunt: hoc
 in quavis orbis parte, atq; ubicunq;
 quisq; est, & quovis tempore, inue-
 nitur. Illa omnium mortalium capa-
 cia esse non poterat: atq; unius fere
 gentis fuere: haec infinitam hominū
 multitudinem capit: omniumq; est
 mor-

mortalium cōmune. In illis corpus
 modò seruabatur, externaq; affluen-
 bant bona: in hoc totus homo im-
 mortalitate, æternaq; libertate, ac
 bonis cœlestibus donatur. In illis
 pauci meliores fiebant: sed si impro-
 bi cōperueniebant, improbi manebant
 in hoc, omnes simulatq; cōin-
 gradiuntur, haud aliter, ac si denuo
 gignerentur ac nascerentur, in alios
 viros commutantur. Nam noster
 hic Rex, qui nobis locum & tēpus
 salutis per fugiāq; aperuit, nō modò
 nos meritis liberat poenis, verum et
 amicos, sanctos, & innocentes fa-
 cit. Deniq; qui ad Mosæ per fugiā;
 aut Romuli Asylum confugiebat;
 aut ad annum illum secularem per-
 ueniebat: liber à præteritis quidem
 malis erat, mutabatq; Dominum: at
 non omnino seruitutem effugiebat.
 Si enim quid delinquebat, seuerè
 puniebatur: nec vllum præterea erat
 per fugium. In hoc autē nostro, quo

N ues

sic quis delinquit, toties ei ignoscitur, modo cum poeniteat, & certa fiducia ad Regis bonitatem clementiamq; confugiat. Et qui ad hoc nostrum sacrum Asylum templumue accurrit, annumue peruenit, iam non seruus est, sed liber, ut pote a Dei filio manumissus. Ac tanta huius nostri Regis bonitas est, ut nos germani

Rom. 8.

Apoc. 1.

2. Pet. 1.

nitatis iure, sibi adiungat, ac secum Dei filios, & coheredes efficiat. Igitur nos Reges, sacerdotes, ac diuine naturae cognatos facit. COEL.

o immensam bonitatem, o sapientiam inauditam: o clementiam infinitam.

Sed ubi, aut quodnam est hoc siue Asylum, siue perfugij ciuitas, siue

1. Tim. 3.

Regnum annusq; salutis: MAIN.

Quodnam esse credis, nisi Dei viuentis Ecclesiam, sanctorum ciuitatem, columen, ac firmamentum veritatis: atq; hoc ipsum totum CHRISTI

2. Cor. 6.

tempus, ad extremum usq; iudicij diem: De quo tempore Apostolus:

Adest

Adest nunc tempus acceptū, adest
 nunc dies salutaris. Hoc autem non
 magis est hoc quam alio tempore,
 & anno: non magis in Africa, quam
 in Asia, siue Europa: nō magis Ale-
 xandria, quam Antiochie, siue Ro-
 ma, atq; ob id catholica a maiori-
 bus nostris appellata. Nam cum ex
 hominibus consistet hæc ciuitas am-
 plissima, vbi cūq; & quādo cūq;
 sint, qui Deum verum reuerentur,
 qui Deo fidem habent habituri de-
 sint, illud ipsum tempus est, ibi est
 Ecclesia hæc, atq; hoc diuinum ac
 sempiternum Asylum. **COEL.**
 Quid de his censes, qui de hoc Asylo,
 Iubile, vt Ebrei vocāt, nihil accepe-
 runt: aut si audierunt, id seu fama
 ad eos perlatum est, non certa præ-
 dicatione, atq; institutione insinua-
 tum. Nam tales esse in varijs & re-
 motissimis orbis terre oris, necesse
 est. Neq; enim, qui inuiper reper-
 ti terris, aut apud Trogloditas fue-
 runt,

N ū runt,

runt, certā de Domino nostro doctrinam audierunt, aut in ea fuerunt instituti. Fuisse verò omnes eos per tot secula exitio destinatos, diuinæ bonitati, ac iustissimæ procuratori consentaneum non est. **MAIN.**

Quamquam difficile est affirmare, tamen illud mihi videor posse non absurde dicere: Si qui inter illos naturæ legem sentarunt, aut etiam nunc seruant: Si unum Deum coluerunt: Si alteri non fecerunt, quod sibi factum nolent, aut factum doluerunt, idem de eis sentio, quod de ijs, qui non solum ante **CHRIST** i aduē-

61. 10. 7

tum, verum etiam ante latam à Mo-
se legem in Dei cultu vixerunt. Eue-
runt enim illi Deo semper chari, &
accepti, quemadmodum Petrus in

AA. 10.

Actis testatur cuiusmodi fuit Ab-
imelechus, Melchisedechus, Ietro,
Iobus, amici prius quatuor: & Hi-
ramus Tyrivm, qui Solomonis
tempore floruit: Saba item æthiopū

Abba

in M

Re.

Regina, et Cyrus et Darius persarū
 Reges, & nato CHRISTO Domi-
 no Magi quorum mentionem facit
 sacra historia alijq; ut verisimile est,
 innumerabiles, in toto terrarum or-
 be, quorum nulla extat sacris literis
 prodita memoria. Fuit enim hæc
 æternam sententia, quam etiam con-
 signatam literis cum alijs, tū Orige-
 nes in Ioannem, & clemens Alexan-
 drinus in oratione ad gētes, relinqui-
 runt. Is enim in exortatione ad gen-
 tes: Qui verbum non accepit audi-
 tione, ei veniā dandū propter igno-
 rantiam. Nam, quomodo credens
 ei, ut ait Apostolus, de quo non au- ROM. 10.
 dierunt: non est autem iniquus De-
 us, ut quemquam indicta causa cō-
 demnare velit. Qui auditis CHRI-
 STI legatis, gratiam oblatam reijci-
 unt, condemnantur non quia docti
 non fuerunt. Sic enim Dominus
 ipse sanxit: Ite, inquit, Evangelium
 prædicate, docete omnes gētes; qui

N in credi

Matt. 28.

Marc. 16.

crediderit & ablutus fuerit, saluus
 erit: qui non crediderit, condemna-
 bitur. Hac regis nostri lex est, æquæ
 finisq; sententia: vt quemadmodum
 audito Euangelio, qui crediderit, eo
 seruetur, sic qui audito Euangelio,
 non crediderit, condemnentur. Ex
 quo sequitur, per Euangelium non
 condemnari, qui Euangelium non
 prius audierit: quod si qui condem-
 nantur, idcirco id fit, quod legem na-
 turæ, testemq; & iudicem conscien-
 tiam cõtempserint: per quam iudi-
 cabuntur, vt Paulus ad Romanos
 differte docet. Hac est æterna iudi-
 cionum regula, vñ, quibus lata lex
 est, si contra legem fecerunt, ea lege
 iudicentur, non si, qui ea non tene-
 runt. Quod si hoc in bene institutis
 iudicijs seruatur, quæ imago quædã
 sunt, diuini & sempiterni iudicii:
 multo magis, ac sine vllò errore, à
 Deo humani generis parente opti-
 mo ac sapientissimò, conseruari, cre-
 den-

dendum atq; affirmandū est. Quid,
 quod modum statgere diuinæ sapi-
 entia non debemus: Potuit, & ho-
 die etiam potest, quosdam per coele-
 stes suos genios eundem docere: po-
 test etiam in remotissimis gentibus
 spiritu suo quosdam excitare, ac mit-
 tere qui alios erudiant: potest etiam
 ipse in suis ad se cognoscendum
 illustrare; neminem enim vnquam
 sui expertē diuina bonitas relinquit
 in ipso enim vivimus, & mouemur,
 & sumus, vt Paulus Athenis prædi-
 cabat. COEL. Mihi equidem ista
 laus Deo iudice æquissimo, viden-
 tur esse dignissima, eiusq; natura le-
 nissima, convenientissima: atq; eo
 magis, quod video illū, ne Ninivi-
 tis quidem pœnas infligere, indicta
 causa voluisse. Nā Ionam vātē pri-
 us ad eos misit: atq; eius prædicatio-
 ne, ad meliorem frugem conuocauit.
 Sed mihi obstare illa Petri sententia
 videtur, qua testatur, nullum aliud

A. 17.

A. 4.

N in no.

nomen sub cœlo datum hominibus
esse, per quod salui fiant, præter IE-
SV CHRISTI nomen. MAIN.
Id non aliter intelligendum est, quā
quomodo à Domino ipso, ut modò
ostendimus, dictū est: nimirū de ijs,
quibus eius est nunctatum nomen:
Quamquā quicumq; seruantur, per
Deum seruatore[m] conseruantur: ut

Esa. 43. ipse de se apud Esaiam testatur: Ego
E 45. ego sum: louā præter quē nullus est
seruator. At is est IESVS CHRI-
STVS, Deus laudandus in omnia
secula, etiā si explicatē & clarē de
eo non audierint COELI. It ip-
se quoq; cogitabā: sed volui audire
sententiā tuā. Cur verò Paulo an-
te cum de Ecclesia loquerere, eam es-
se dixisti, ubicumq; sint, qui Deo fi-
dem, habeant, habituriue sint: cur
illud, quāso, habituriue sint, adiec-
isti MAIN. Quoniam multi omni
tempore atq; ætate sunt electi, atq;
huic regno destinati, qui nondum
voti,

vocati, atq; ad ingrediendum, fide-
 cia compulsi sunt, cuiusmodi, exem-
 pli gratia, fuere Saulus, qui & Pau-
 lus, Cornelius Cenchreo, ac Sergius
 Paulus proconsul, aliq; innumera-
 biles, imo omnes, quorum in adultæ-
 ratam vocatio ingressusq; à Do-
 mino differtur, qui quoniam ante ho-
 mines natos ad ingrediendum fue-
 rant destinati, omnes ciues, atq; hi-
 ius ciuitatis membra sunt: id quod
 tunc ipsi met, atq; alijs patefit, cum
 cognita Dei bonitate, Regisq; be-
 neficio, in hoc sanctum Regnum in-
 grediuntur. COEL. Adm. Cor-
 nelium sibi ad hoc regnum suis pre-
 cibus & benefactis aditum patefa-
 cisse: idq; Angeli ad eum sermone,
 confirmant. Tunc, inquit, preces, ac
 benigne facta ad Deum ascenderunt:
 etq; in memoria insederunt. MALN.
 Qui hæc dicunt ipsi, tum contumæ-
 liosi in Deum sunt, tū etiam sancta-
 rum literarum, rebusq; diuinam

Ad. 10.

N v ignari.

ignari. Corneliosi, quod sua De-
 um priuam gloriā, eamq; hominū tri-
 butū diuinarum literarum ignari,
 aut ceteri potius, quoniam in eis aper-
 tam veritatem non perspiciunt. Er-
 rorum bona pars inde exitit, quod
 vnum aliquem locum sumpsimus,
 nō inspectis atq; animaduēsis, quae
 vel ante, vel post eum locum dicerē-
 tur. Quod si, vt semper debet, in-
 spexissent, nunquam in hunc scopu-
 lum inpegissent. Quid initio eius
 capitis scripsit Lucas? Cornelium,
 virum fuisse religiosum. De iū tu
 ipsum, tum eius familiam totam me-
 tuentem, seu reuerentem. Deinde
 addit, eum vulgò multa benigne fe-
 cisse, ac Deum continenter orasse.
 Præterea, qui à Cornelio ad Petrum
 missi fuerāt, viri & ipsi religiosi, aiūt
 eum esse virum iustū, bonūq; ac
 Deum metuentem, quiq; ab vniuersa
 Iudeorum natione, benè audiret.
 Quis non ex his videt, primo comē-
 dari

dari in eo pietatem Deiꝑ merumꝑ
 deinde benefacta eius prædicari: ut
 ea quasi fructus bonos ab arbore iā
 bona proferri intelligamus. Vir re-
 ligiosus ac bonus erat: Deiꝑ prædi-
 cus metur: idcirco benigni multa ege-
 nis faciebat, Deumꝑ orabat: quæ
 pietatis eius erant fructus et iudicia.
 Quare dicitur, bene illum apud lu-
 daeos auduisse. At a quonam bo-
 nus fuerat effectus: non ab illis be-
 nefactis, nam bonam pius esse ar-
 borem oportet, quæ bonos fructus
 ferat, ut Dominus ait: alioqui boni *Mat. 7.*
 esse non possunt. Neque enim aut ab
 effectu causam aut a sua filia poteris
 mater gigni, aut ægrotus, fortis ac
 valentis obire munera. Sed quis eo
 religiosum, bonum, Deiꝑ metuere *Deut. 30.*
 effecerat? Quis, nisi is, qui amputat
 preputium cordis nostri: qui auferit
 cor lapideum, dat carnem novam: *Ezec. 11. 36.*
 spiritum: qui ut ex institutis eius vi-
 uamus, facit: qui fontem iustificat: *Rom. 4.*
 qui *Act. 15.*

8. mo. 8

Aa. 10.

Aa. 10. 8

Aa. 10. 8

Aa. 10. 8

qui fide corda suorum purgavit. Is, in
 quam Cornelium religiosum, plurimūq;
 scriptum. Annon hoc ipsum Petro di-
 vinum oraculum patefecit? Nam
 cum existimaret Petrus omnes reli-
 quas nationes ab Evangelij benefi-
 cio alienas esse debere, tanquā pro-
 fanas & impuras, ab oraculo audi-
 vit: Quae Deus purgavit, tu ne pol-
 luta dixeris. Hic Deus ipse testatur,
 se Cornelium perpurgasse, sibiq; cō-
 secrasse. Quod & si propter Come-
 lium dictum fuit, ad omnes tamen
 pertinet, quos Deus sibi delegerat,
 atq; ad Evangelicam adornarat vo-
 cationem. Quod autem eius pre-
 ces & benigne facta, ad Dei ascen-
 disse conspectum, memoriamq; di-
 cūtur, ex eo nihil aliud efficitur, quā
 Deum propter precēs audire, bene-
 facta recordari, & q; grata esse: ut po-
 tē, quae ab ipso bonorum omnium
 fonte, ante defluerint. Praeterea
 eum, ut Deus postulat, orasse: quod
 qui

quidem fieri non potest, nisi instigati, a flatuq; diuino. Nam, quid oremus, ut fieri debet, nescimus, inquit Paulus: sed ipse spiritus pro nobis supplicat, intimis gemitibus. Animorum autem indagator, quod sit spiritus studium, nouit: qui quidem Deus postulat, pro sanctis oret; imo si spiritu sancto præditus erat, necesse erat, ac Deo grata acceptaq; eius preces & beneficia fiterentur, igitur & fide pariter præditus fuit, sine qua aut Deum inuocare, aut eidem probari nemo potest, ut idem Paulus perspicue afferit. Quod si fide fuit illustratus, ergo & eius cor lustratum & purgatum erat: quemadmodum Petrus de Cornelio atq; ceteris alijs apud Lucam testatur: Deum spiritu sancto illos illustrasse, ac fide eorum animos purgasse. COEL. Video te per gradus quosdam, quos volebam, peruenisse, diuinoq; spiritui consentanea dixisse. Verū vnū

Rom. 8.

1. BA

Rom. 10.

Ebre. 11.

Ad. 15.

dup

ad

Afr. 10.

adhuc in eadē historia superest enu-
 cleandum. nimirū quod Petrus ait:
 Re ipsa compenio Deum personarū
 rationem non habere: sed ex omni
 natione, qui eum metuit, & iustitia
 colit, is ei acceptus, gratusq; est: ut
 detur enim hīc innuere haud obles-
 se, homines Deo, iustitia colendi &
 benefactis, conestari. MAIN. Petri
 oratio aliud vult nihil, quā quod
 omnes diuinæ sententiæ docent
 Deum, videlicet, in hominibus eli-
 gendis & amandis nihil spectare,
 quā suam bonitatem & gloriam:
 non genus, non opes, non nationē,
 non iuriam, non sexum, nō merita,
 non deniq; aliud quod in personā
 cernatur attributis. Id in eo cerni,
 quod Cornelium hominem alieni
 genam vocauerit, atq; suo dignatus
 sit regno. Signa autem electionis
 ipsi Cornelio, alijsq; similibus, Dei
 veri ingenium quendam esse meriti
 quā nihil est aliud, quā reuerentiā
 Deo.

que.

quædam, cuiusmodi esse liberorum
 erga parentes, solet; deinde fiducia
 & certa persuasio, de diuina erga se
 beneuolentia: ex qua legis diuinæ
 studium & crediti iustitiam facia exori-
 tur quasi diceret: Qui Deo gratus
 acceptusq; est, is Deum metuit, re-
 trebit, amat, ei q; fidei iustitiam co-
 oportet enim hominem acceptum
 gratiosumq; esse, cuius accepta sint
 officia: alioqui, ab eo, quem auerse-
 rit, nihil gratum, nihil acceptum es-
 se potest, id quod omnes in hac ciui-
 tate communis huius experimur. Pa-
 terius forma & sensu, quo Ioan-
 nes ait: Quicumque iusta facit, ex
 Deo natus est. Item, qui iusta fa-
 cit, iustus est. Item, QVIS QVIS
 IESVM CREDIT ESSE
 ILLVM CHRISTVM, EX
 DEO NATVS EST, hoc est,
 idcirco quis iuste facit, credit IE-
 SVM ESSE CHRISTVM,
 quod EX DEO NATVS EST,
 quod

OI. BA.

1. Ioan. 2. 5.

quòd iustus ipse sit à Deo verè factus
 diuinaq; imbutus iustitia. Nam
 nisi ex Deo natus esset, nec rectè,
 aut iustè quicquam faceret, nec IE-
 SVM, esse CHRISTVM cre-
 deret. Id ipsum confirmat Domi-
 nus, qui cum audiuisset Petrum ex
 animo confitentem se esse CHRI-
 STVM illum Dei immortalis filium

Matt. 16. Tibi, inquit, id non patefecit caro
 & sanguis, sed Pater meus, qui in
 coelis est. Iam enim supra diximus,
 iustum iusta facere, non iustè facta
 iustum hominem efficere, vt Philo-
 sophi de morali iustitia loquuntur.
 Nam nos hìc de vera, non adumbra-
 ta, de diuina non humana, de Chri-
 stiana non Pharisaica iustitia loqui-
 mur. Inter humanam autem diuinā
 q; iustitiam hoc interest, quòd hu-
 mana, qui coram Deo non sit ius-
 tus siue iustificatus, exercere inter-
 dum possit, aut poenarum metu, aut
 gloriæ aucupandæ gratia, aut alia de
 causa

cussa: at divinam nemo unquam
 coluerit, qui prius non fuerit iusti-
 ficatus, fide purgatus, spiritu diuino
 instinctus & illustratus, ut omnia di-
 uina oracula, ac Patris præsertim,
 abunde testantur. Itaque haud mirum
 est, si quis quis Deum metuit, iusti-
 ficatus colit, Deo acceptus est: quod
 enim Dei metus iustum est sapientia. *Psalm. 111.*
 et Dei cognitionis, & cultus: at-
 que idem a Deo cum spiritu donatur.
 Vult Esaias de **CHRISTO** ait: *Esai. 11.*
 In quo residebit spiritus Dei, spiritus
 sapientiae & intelligentiae, spiritus
 consilij & fortitudinis, spiritum
 scientiae & Dei metus. Hoc merito
 quasi sale, Deus condit, & a corrup-
 tione conseruat, etiam dum in igno-
 rantia Dei sunt, eos, quos olim ad su-
 um regnum est vocaturus: quibus
 vice cuiusdam inchoate, rudisq; fi-
 dei est, quæ vocationis tempore, ad-
 ditioneq; Euangelij perficitur: ut in
 Cornelio, atq; alijs nonnullis perspicit.

O

con.

constabit ijs, qui eius historiam totā
 diligenter expenderint. COEL.
 Mihi quidem iam hac tua oratione
 ita constat, vt ne verbum quidē sim
 additurus: ac spero omnibus idem
 euenturum, qui Dei oraculis maio-
 rem fidem, quā hominū somnijs,
 peruersisq; iudicijs, ac sententijs ha-
 bere volent. MAIN. Vt igitur eo
 redeat, vnde huc deflexit oratio, di-
 co, vbicunq; & quodocunq; sit ali-
 quis, eum ibidem, eodemq; momē-
 to Asylum apertum annunq; pro-
 picium habere. Tantum confidere,
 atq; inuocare nomen Domini opus
 est, quemadmodum scriptum est
 Qui ei confidet, non frustrabitur.
 Item quicunq; D. . . . ni nomen in-
 uocauerit, euadet. Item, firmissima
 turris nomen Domini: ad eam pro-
 fugiens iustus, conseruabitur. Ad
 hoc Asylum, ad hanc arcem, cūctos
 ipse Dominus, egenorum, misero-
 rum, & (cur enim non dicam?) per-
 ditor.

Esa. 28.

Joel. 2.

Psa. 18.

ditorum, vnicum perfugium, hisce Matt. 11.
blandissimis vocibus inuitat: Veni-

te, inquit, ad me omnes laborantes
& onusti, & ego recreabo vos. Hi
sunt modi, hæ diuinæ artes, quibus
Rex noster vtitur ad regnum suum
dilataandum. Iam si mūdana regna
hæc ratione in immensum crescere,
atq; profecti solent, quanto maius
pūas diuinum regnum futurum, cū
& firmitus sit, & capacius, & accessu
omnino facilius, quā vllum aliud
regnum? COEL. Equidem infi-
nitō maius futurum credo, tantoq;
aduersarij regno numerosius, quo
plures n̄ sunt, qui quietem, qui im-
punitatem, qui libertatem, qui ho-
norem, qui salutem, expetūt: quā
labores, supplicia, seruitutem, igno-
miniam, & sempiternā mortē: quæ
omnia eos manēt, quos in foedissi-
mum Orcum, in amænāq; Ditis re-
gna iuuat descendere. Verū haud
multos esse existimo, qui in tantam

O n̄ cala-

calamitatem præcipientes velint rueret: cū præferum tanta facilitate queant euadere. Quod quamquam ita esse videatur, tamen non ita multos ad hanc Dei tutissimam arcem, pulcherrimā atq; amoenissimam urbē contēdere videmus. Cuius rei quid causā sit, me non satis perspicere fateor. MAIN. Causa in promptu est Coeli Secūde: primum ea, quam supra tibi multis explicavi: videlicet sapientissimi nostri Regis noua in regno suo administrando ratio, qua fit, vt iudicium humanum, dū aspectabile hoc quærit regnum, de cipiatur. Deinde, quoniam Asyli, & fasti anni, hoc est Euangelij prædicatione, rectoq; sacramentorum vsum in hac vita sumus, cōgregatur, & constituitur ecclesia: eis autē priuatus fuerit magna ex parte mūdus, factum est, vt per multos iam ānos, ea latuerit: ciuesq; huius regni, vix ab alijs, ac ne vix quidem, agnoscipossunt.

potuerint. Quodcumq; enim læ-
tissimum Euangelij nuncium, purè
& aptè prædicari, audiriq; contigit,
totum vidimus mundū ad hanc ci-
uitatem capessendam contendisse,
veluti CHRISTI Apostolorumq;
temporibus, CHRISTVS enim
ipse, postquam instare regnum cœ-
lestis docuisset: atq; ad frugem redi-
rent mortales monuisset, cūctos ad
se lætis illis verbis conuocabat: **VE-
NITE AD ME OMNES LABO-
RANTES ET ONUSTI, ET
EGO RECREABO VOS.**
Ac de hoc eius læto nunciandi mu-
nere annoq; liberali, prædixerat Esa-
ias in CHRISTI persona loquens *Esai. 16.*
in hunc modum: Spiritus Domini
IOVAE præditus sum: vixit enim
me IOVA, meq; ad læta nuntianda
misit: ad medicandum mente frac-
tis: ad edicendum captiuis liberta-
tem, & cæcis visum: ad calamitosos
ex angustijs emittendos: ad prædi-

O in can.

2. Cor. 5.

candum propiciū Domini anūm.
 Apostoli vero, tanquā Domini
 tubæ verissimiq; legati, illa amabili,
 dulcissimaq; oratione, cunctos mor-
 tales ad hoc ingēs beneficiū, hocq;
 felicissimū regnū inuitabāt. VETE-
 RA PRAETEREVNT, ECCE
 NOVA FACTA SVNT OM-
 NIA: OMNIA AVTEM
 DEO, QVINOS SIBI RECON-
 CILIAVIT PER IESVM
 CHRISTVM: NOBISq; HUI-
 VS RECONCILIATIONIS
 ADMINISTRATIONEM
 DEDIT (ERAT ENIM DEVS
 IN CHRISTO MORTALES
 SIBI RECONCILIANS, EIS
 NON OBSCIENS IPSORVM
 PECCATA) NOBIS, IN
 QUAM, RECONCILIATIO-
 NIS ORATIONEM MAN-
 DAVIT. ITAQ; CVM PRO
 CHRISTO LEGATIONE
 FVNGAMVR, QVASI DEO
 PER

PER NOS ADHORTANTE,
 VOS PRO CHRISTO ORA-
 MVS, RECONCILIAMINI
 DEO: QUI PECCATI PV-
 RVM ET IGNARVM, PRO
 NOBIS PIACVLVM EFFE-
 CIT, VT PER EVM INSON-
 TES ET IVSTI DEO EFFICE-
 REMVR. Sed enim cito ab emē-

titis legatis, legis gravissimum iugū,
 humanarū decreta humeris morta-
 lium imponi cœperūt, quæ animos
 abijciunt, non erigunt, absterrent,
 non alliciunt: vulnerant, non medi-
 cantur. quo factum est, vt aut pauci
 ad regnum illud accedere auderēt
 aut qui accessissent, in eo non mane-
 rent. Euangelium enim IESV
 CHRISTI Domini nostri, non vi
 aucarmis propagandum est, sed præ-
 dicatione, spiritus energia, & eundē
 tia, moribus, patientia, charitate, pla-
 cibilitate, iustitia, temperantia, con-
 stantia, bonitate, fide, lenitate, quib-

O iij bus

bus vis illa sacri spiritus sese exerit,
 & ostendit. Sic dominus ipse; sic
 eius discipuli, vt ostendimus Euan-
 gelium propagarunt: atq; in homi-
 num corda coelestem veritatē in-
 tuerunt. Dominus enim noster, vt
 Hilarius ad Constantinum Augu-
 stum, ait, cognitionē sui docuit, po-
 tius quam exegit: & operationum
 coelestium admiratione, praecepta
 suis concilians auctoritatem, coactā
 confitendi se aspernatus est volunta-
 tem. Et recte quidem Hilarius vir
 non minore sanctitate quam erudi-
 tione pollens. Nam nihil esset
 volūtarium, nihil tantū liberum quā
 religionis sententia. Idcirco illa in-
 stituendo ac persuadendo, non mi-
 nis aut metu traditur: quam non oc-
 cidendo, sed moriendo, non frūstra
 sed patientia, non fraude sed fide de-
 fendimus. Si enim imperiis, ac vi
 religionem tueri velis, iam non de-
 sedetur, sed polluetur ac violabitur
 po-

potius. Recta igitur ratio est, ut religionem, & veram de rebus diuinis sententiam docendo propages, fide conserues, moribus omnes, tolerantia, & si opus sit morte defendas ac testeris tua: in qua fides conseruata cum ipsi Deo grata est, tum religioni conciliat auctoritatem. Itaque si Dominus ut cepit Euangelium, hoc est suauissimam, & amabilissimam reconciliatae gratiae legationem, felici cursu prouenerit, iterum ac maiore frequentia, orbem terrarum vniuersum ad hoc Asylum, ad hanc munitionissimam arcem, & propugnaculum, ad huius Asyli principem IESVM CHRISTVM, atque ad tria illa oppida diuina, Fidem nimirum, spem, & charitatem adcurrere certemus: ita ut hisce oculis etiam, Regnum Dei longe maius visuri simus, quam id quod humani generis hostis sibi, non sua potentia, sed Dei prouidentia, comparauerit. CO.

EL. q̄ beatam illam diem: o mihi
 tam longe maneat pars ultima vite
 spiritus MA IN. Manebit, ne du
 bita Coeli, manebit, iam enim audis
 laetum hoc Euangelij nuncium ad
 Scytas, Thraces, Indos, & Afros vlt
 q̄ hoc tempore penetrare. Omitto
 Europæ amplissimas regiones & vr
 bes. Tenet enim Rex Regū CHR
 STVS Rhetiam, tenet Heluetiam,
 ruetur Germaniam, regnabit atq̄
 iterū regnabit in Anglia: gubernat
 Daniam, regnatq̄ Cimbrica: habet
 Prussiam: instat Polonia, toties Sa
 matia: vrget Pānomios, spectat Mo
 scos, nutat Gallia: nostra parturit Ita
 lia: tandē sequetur Hispania. Quin
 etiam Iudæos ipsos, non tam aucto
 sos à CHRISTO esse, atq̄ ante
 fuerunt vides: quod nos videat vnū
 Deum coeli terræq̄ creatorē agno
 scere, & quē misit IESVM CHR
 STVM: nulla simula chra, nulla si
 gna, nullas pictas tabulas colere:
 nul

nullum mysticum panem, crustum-
 uè pro Deo venerari: se à nobis non
 (vt ante) contemni, vt potè qui ab
 ipsis nòs **CHRISTVM** accepisse Rom. 11.
 agnoscamus: illos ad tempus, vt nò
 his aditus in Dei Regnum patefie-
 ret, ab ingressu summos esse, atq;
 aliud genus, quibus fiat, vt ad æmi-
 latione prouocetur, atq; ad **CHRI-**
STVM illum suum, alliciatur. Sed
 quoniam video nos iam hùc aliquot
 consedisse horas, & noctem aduen-
 tare, veniam ad eos locos, siue testi-
 monia diuina, quæ Regni Dei am-
 plitudini fauere non obscure viden-
 tur: nisi tibi secus videtur. **COEL.**
 Hoc ipsum aueo, ac tamquam fasti-
 gium huic nostro sermoni imponi,
 magnopere cupio. Verum antequàm
 id facias, desiderium meum quod-
 dam, libet exponere. Dixisti nostrā
 parturire Italiam, vtinam tandē pa-
 riat, quod iam diu parturit: & qui
 nūc tenet et obstat ē medio tollatur.

Tunc

Tūc enim cum Simeone canerem:
 Nunc dimittis me tuum Domine,
 secundum promissum tuū placide,
 quando quidem meis ipse vidi oculis salutem tuam, quam omnibus expositam populis esse voluisti. Vnam nostrorum principum quispiā, aliquauē Respublica, aut Regnum, Asylum aperiret nōs qui vix nusquā locum tutum inueniunt: qui vnam tantum ob causam impī seditiosq; proclamantur, quōd verē pī, ac CHRISTI DOMINI gloriæ studiosi esse volunt: qui vel in solitudine, vt quondam Israelitæ cum ægyptiaca seruitute premerentur, Deo vero eiusque filio IESV CHRISTO, ex eius præceptis, & institutis feruire, eumq; colere cupiūt: quādo & Iudeis, & Mohamedæis siue Turcis, atq; etiam, quod est lōge turpius, vulgatissimis scortis, nōq; innumerabilibus, locum in suis ciuitatibus tutissimum dare non verētur.

Quod

Quod si fieret, hoc certum atq; indu-
bitatum oraculum habeant, illam
Remp. illumue, qui hoc diuinū Asy-
lum aperiret principatum, breui ma-
gnitudine ac potentia, reliquos om-
nes superaturum. Hoc enim semper
fuit Asyli fatum, hec fortuna, & foeli-
citas. Neq; enim vt à Mose in Cana-
nea, aut à Romulo in latio impuden-
tibus, facinorosis, aut turbulentis,
sed omnium mortalium sapientissi-
mis, iustissimis, & pacatissimis ape-
riretur. Quamquam quod opto, bre-
ui spero futurum, atq; inter reliqua
quæ de præcipuis orbis terrarū pa-
ribus cursim attigisti de Poloniæ
Regno prepotenti omen lætum &
faustum accipio, vereq; instare Po-
loniæ, ac pro foribus eius adesse IE-
SYM CHRISTVM. ad eā su-
perstitionibus falsoq; cultu expur-
gandam, certis testimonijs & signis
addueor. MAIN. Quæ tādē illa
sunt Coeli Secunder COEL. An
non

422 C. S. C. DE AMPLIT. REGN.
non meministi (vt sermonem mul-
torum qui mecum familiariter vi-
xerunt idem testantium, nunc prae-
ream) quæ vir nobilitate multisq[ue]
virtutibus & honoribus aplissimis
spectatus, & probatus Ioannes Lu-
tomirzskius Castellanus Brzenzi-
nensis, ac Regiæ curiæ Quæstor in-
regerrim[us] ad me p[er]scripsit: MAIN-
lam memini: sed eadem abste audi-
re denuo iuvat, nam eius, Regis, re-
gniq[ue] laudibus vehementer afficior.
Est enim partim Italico, parti Polo-
nico sanguine, eoq[ue] nobilissimo at-
q[ue] clarissimo, verèq[ue] heroico pro-
gnatus: vt & hic videas patriæ cha-
ritatē nonnihil sibi vēdicare. CO-
EL. Puto me hic ei[us] habere literas,
nā ad eas sæpe redeo, lego, relego,
adeo me & erudiunt simul & oblec-
tant. Omissis igitur alijs, quæ in eis
sunt p[er]scripta sapienter, ea modo
legā, quæ de eo Rege memorat. Si-
gismundo patri (inquit) non mi-
nus

nus re quàm nomine filius Augu-
 stus successit, cuius de rebus bello-
 gestis, nihil habeo quod referā, siue
 quod recens in regnum inaugurato
 spacium bellandi nō fuit: siue quod
 occasio gerendorum bellorum Dei
 gratia summaq; sapientia patris ipse
 us hactenus ferē sublata sit, quæ ta-
 men gloria, quod cruore humano
 ematur, bono ac sapienti viro non
 est expetenda: imo verò aspernen-
 da, & summo conatu fugienda, ve-
 potē immanis, ac barbara, totaq;
 opibus, insidijs, atq; feritate militū,
 imprimisq; fortunæ temeritate, nul-
 la verò fide ac pietate nitatur: ita ut
 hominē exuere eū oporteat, qui cla-
 de generis humani hanc laudem si-
 bi expetendam arbitretur. Quod eū
 Sigismundus noster Augustus ha-
 beret cōpertum, nihilq; Regis Chri-
 stiani magis esse proprium animad-
 uerteret, quàm ut ciues suos ad pa-
 cis artes & studia afueraceret, vesti-
 gia

gia patris secutus, cum vicinis hosti-
 bus foedera percussit: ac ne vlla con-
 citentur iniuria, custodibus finium
 cauere: si quid autem de regundis fi-
 nibus ambigatur omnia iudicium
 arbitrio componit. Bella enim dul-
 cia primo videntur, mox progressu
 difficillima sunt, exitu autem nun-
 quā ferē non luctuosa, etiam si potiri de-
 tur victoria. Itaque opera Regio-
 stri Augusti, pax & tranquillitas, que
 in nullo orbis terrarum angulo hoc
 tempore habet locum: tot furis bel-
 la ex bellis ferentibus, terrarūq; celo
 miscuentibus, in sola ferē Polonia do-
 micilium fixit. Porro domi leges
 patrie magna ex parte antiquatas,
 in vsum civium restituit: Magistratus,
 dignis distribuit: Curiae suos
 splendore, dignitate cumulauit: Fo-
 ri ac rei militaris disciplinam, auxit.
 Præterea seditiones in republica ex-
 citatas summa moderatione animi
 ac sapientia mitigatis paribus sopiit:
 neq;

neq; mirum, nihil enim antiquius
 ducit, quã vt innocentia atq; omni
 genere virtutum, republiã exor-
 net, omnibusq; sapiẽtiã iustitiã, hu-
 manitatis, studiũ vigeat: atq; in pri-
 mis vt Dei sincerus cultus restitua-
 tur, Euangelium IESV CHRISTI
 propagetur, & in hac ipsa disciplina
 quã vtrq; hominis finis est propri-
 us, dies ac noctes meditetur, in hac
 excubet: huic totam vitam impen-
 dat vt tam politicæ iustitiæ celsis,
 aues colligati quàm Christiana reli-
 gionis symbolis consecrati, non so-
 lum terrenę reipub. incolæ, verum
 etiam coelestis ciuitatis municipes
 sint, ac dici mereantur. Cum ergo
 Augustus discriminata ciuium offi-
 cia habeat, de omni lite legibus sta-
 tuat, nihil arbitrio virium faciat, ad
 pacem omnia cõsilia reuocet, piete-
 tem veram mirum sui regni esse cre-
 dat, disciplinam militarem cū omni
 moderatione retineat, nõne beatus

P atq;

226 C. S. C. DE AMPLIT. REGNI
atq; adeo regnum coeleste, respub.
Polonorum dici potest: cuius ciues
exemplo Israelitarum, altera manu
templum aedificant, in quo Rex Re-
gum CHRISTVS sancte colatur:
altera verò contra hostes, vibra-
tos gestat gladios, non vt aliena in-
uadant, sed vt portis infestum hoste
prohibeant, & sibi à Deo crediti re-
gni fines tueantur. Inunc & confer
nostro Augusto Augustissimos.
Christiano Christianissimos: iudici,
Radamantos Imperatorum etiam
gladios, nostri principis caduceo. vt
semel omnes illos veteres Alexan-
dros, Annibales, Iulios reiciā: quo-
rum vt pietas impia, ita iniusta iusti-
tia fortitudo etiā cruenta fuisse me-
moratur. vt faces, ac pestes generis
humani, non parentes aut deffenso-
res credi iure possint. Noster autem
hic princeps etiam lictorem de vr-
be, carnificem de foro, crucem de cā-
po tolli vellet, ne libertas suorum ci-
uium,

nium, recordatione poenarum funestaretur: si maiorū audacia, alia quam ratione cohiberi queat. Illam horrendi carminis legem Tyrannis relinquit, hic noster pius Augustus: qui subinde verba illa intonat.

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas:
Qua tuat reges eant.

Quid simile in Polonia? nihil sanē, eiecta est omnis laniena ignorat carnicina, nemo ab regis nostri potētia quidē sibi suisuē timet nisi grenus. S. P. Q. P. legibus agendis esse videatur, didicit enī iā olim puer illud: Sit piger ad poenas princeps, ad prēmia velox: Indoleat, quoties cogitur esse ferox. Item illa Non sibi quid liceat, sed quid fecisse deceret. Occurrat, mentemq; domet respectus honesti.

Verē enim de Rege nostro Sigismundo dici, quod de Apum rege scribit potest, eum videlicet aculeum non habere. Hæc vir ille non minus sapienter, quam grauitè & eleganter de Rege suo ad me proxi-

P n me

me scripsit, ex quibus vides Sigil-
 lum Augustum, Regem vnum
 esse, in quo & fides, & iustitia, & hu-
 manitas acquiescat: vera studiū re-
 ligionis vigeat, atq; omnis eluceant
 honestatis exempla: ita vt verē AV-
 GVSTVS hoc est, vt appellant
 qui planē & latine loquuntur, sanctus,
 & Deo consecratus, appelletur.
 MAIN. Video, & Poloniae ceteris
 q; fortissimis populis & gentibus
 hūc à Deo datū Regem, & Ducem
 ex animo gratulor: atq; eò magis,
 quòd audio etiam ipsam nobilitatē,
 equestremq; ordinem splendidissi-
 mum, Regis sui, cum alias virtu-
 tes, tum vel maximē sincerā religio-
 nis studium imitari, & de CHRIS-
 TIANAE ecclesiae, à superstitionibus libe-
 randa, cogitare. COEL. Prouehat
 CHRISTVS eorum tam pium &
 sanctum desiderium ac studium.
 Tu verò Mainarde pge, & reliquū,
 si videtur, munus absolue. MAIN. Fa-

Faciám; ac primum volo magnificē
tissimum illud promissum toties a
Deo Abrahamo repetitum, & in-
culcatum diligentius cōsideremus.

PROMITTIT DEVS, ET IV. Gen. 17.

RE IVRANDO CONFIR. Gen. 22.

MAT ABRAHAMO, SE
GENTEM EIUS AC STIR-
PEM PVLVERI TERRAE
COEQVATVRVM, ATq̃
AD STELLARVM COELE-
STIVM ET ARENARVM
MARINI LITORIS NVME-
RVM, AVCTVRVM, PER-
FECTVRVMq̃, VT IN EIUS
STIRPE OMNES ORBIS
TERRARVM FAMILIAE
TRIBVS, ET GENTES, FOE-
LICITATE DONENTVR.

Hic scire velim, voluerit ne Deus
his tam magnificis verbis multitu-
dinem suorum (nam eos in Abra-
hami stirpe significatos esse vel ex
Paulo sciri potest) inferiorē ea fore;

Rom. 4.

P in quæ

quæ Diaboli nutum sequeretur. Quis hoc ausit dicere: cum eam stuporem ipsi compareret rebus, quæ numero & multitudine reliquis omnibus anteferantur, imò quæ numero comprehendi nullo prorsus modo possint? Quamquam enim Archimedes nobilis Geometra arenam non solum quæ circa Siracusas est, verum etiam quæ tota habitabili terra inhabitabiliq; continetur, se posse numerare putavit: ac idcirco de numero arenæ ad Gelonem Regem demonstrationem conscripsit: Verumtamen hoc posse illius tantum est, qui vola sua mensus est aquas: qui cœli palmo aptavit: qui telluris humum triente comprehendit: qui tritima montes, & lancibus colles ponderavit, ut vates Esaias canit. Itaque huiusmodi comparationes ad ea modo demonstranda adhibentur, quæ omnem, in genere suo comparationem, refugiant. Ex quo sequitur Abrahami

Cap. 40.

hami

hami genus, qui omnium fidētium
 piorumq; Pater est, numerosius &
 copiosius reliquis omnibus, quæ-
 cunq; illa sint, fore. Quin etiam cū
 diuina oracula regnum Dei amplifi-
 cant, quoniam semper Antitheum
 spectant, id contentione quadam ta-
 cita faciunt: vt videlicet tantum An-
 titei extenuent diminuāq; regnū,
 quantum Dei amplificant imperiū.
 Neq; enim Augustino assentiri pos-
 sum, qui cum in his locutionibus
 agnoscat hyperbolen, in eis tamen
 declarandis hallucinatur. Nam li-
 bro de Ciuitate Dei XVI contrā
 comparationis naturam & vim, stir-
 pem Abrahami fidelem, longē mi-
 norem impiorum multitudine esse,
 affirmat. Fac multitudinem arenæ
 marinæ, siue terreni pulueris, longē
 esse omnium mortaliū numero, ma-
 iorem. Quid tum postea: non enim
 hoc queritur, an piorum numerus
 maior sit arenis marinis: Sed cum

hac comparatione sanctum semen exaggeretur, illud in quaestione est, sitne impiorum semine copiosius? Quod si nō est, quid attinebat illud cum re infinita contendere, atq; conferre? Venisset aliquis, dixissetq; hanc ram magnificam, ac supra fidē collationem, potius in impiorū multitudinem conuenire, vt potē, quæ numero (vt volunt) illam alteram longē post se relinquat: an non hic diuina sapientia in comparādo nee quicquā vidisse aut sapuisse, insimularetur? Quod si id sentire, ne dicam proferre verbis, impiū atq; audax est, efficitur necessario eam multitudinem, quæ cum arenis contenditur, omni reliqua hominum multitudine superiorem esse, longēq; numero maiorem. Quid? quod adicit his omnibus Deus, omnes orbis

Galat. 3. familias, nationes, & gentes, in eo semine, qui CHRISTVS DOMINVS est, fortunatas beatasq; fore.

At,

At, quonam pacto erunt fortunatę,
 siquidē maxima pars ab hac felicità-
 tate, regnoq; Dei fortunatissimo, ex-
 cludetur. Hic enim alterum ē duo-
 bus est necessarium, aut (horret ani-
 mus dicere) Deum mendacem esse:
 aut fortunatorum multitudinem, om-
 nem aliam multitudinem hominū
 superari: quorum vtrum sit assumē-
 dum, p̄is iudicandum relinquo.
COEL. Rectē & firmissimē con-
 cludis. Tum namq; est hyperbole
 virtus, vt ait Fabius, cum res ipsa de
 qua loquimur, naturalem modum
 excedit. Cōceditur enim amplius
 dicere, quia dici quantum est, non
 potest: meliusq; vltra quā citra,
 stat oratio. Iam hæc promissa non
 sunt vulgaria, sed adeo magnifica
 & ampla, vt cuncti mortales admi-
 ratione obstupescere, atq; ad maio-
 ra angustioraq; quā cogitant, de
 sancta electorum designatorumq;
 republica, & numero, cogitanda

P v debe

deberent excitari.

*Quæ qui scire velit, Lybici velit æquoris idem
Discere, quam multa Zephyro turbetur arena
Aut ubi nauigijs violentior incidit Eurus,
Nosce quot Ioni veniant ad littora fluctus.*

MAIN. Vera narras. Sed quid
agas: illis ita imposuit nequam ille
pietatis pallio velatus. At nos his
relictis, ad alterum Mosæ librum ve
niamus. **EXOD. 34.** IN EXODO ENIM
DEVS, ATQVE ALIBI
QVOQVE TANTAM ESSE
NATVRÆ BONITATEM
SVÆ TESTATUR IPSE,
VT CLEMENTIA IN MIL
LE VSQVE AETATES VE
LIT. VTI, VITIA, ET PEC
CATA, ET DELICTA
CONDONANDO: IN POE
NA AVTEM IRROGAN
DA, AD TERTIAM, VEL
AD SVMMVM, QVAR
TAM AETATEM, CVL
PAS SE ESSE VINDICA
TV.

TVRVM: Confer modò, & cogita quæ sit mille ad quatuor proportio: atq; eadem inter eos qui clementia Dei conseruatur, & eos qui eius seueritate condemnantur, futuram esse congosce. COEL. Ea est fermè sine proportionè proportio, nimirum ducentecupla quinquagcupla ad vnũ collatio, vt Arithmetici loquuntur: atq; eadem ferè quæ corporis est (vt Geometrarum more dicam) cum breuissima linea cõparatio. MAIN. Scienter ac peritè tu quidem ratiocinaris. A Moise igitur ad vatem nobilissimum Esaiam, cuius autoritate mirificè ac perspicuè beatum hoc Regnũ exaggeratur, nos conuertamus. Is quidem cœlestem Hierosolymã in terris etiam num conflictantem, in hũc consolatur modum. LAETARE STERILIS, QVAE NON PARIS: ERVMPE IN HYLAREM CANTVM,
ET

Ff4. 54.

C. 49.

236 C. J. C. DE AMPLIT. REGNI
ET EXCLAMA, QVAE NON
ENITERIS: NAM PLV.
RES FORB. DESERTAE,
QVAM MARITAE NA.
TOS, PROMITTIT DE
VS. quae verba à Paulo in Episto
la ad Galatas, & citata & explicata
sunt. Multo plures inquit, futuri
sunt desertae nati quàm vitum ha
bentis: iam illud, sterilem ac dere
lictam, veram Dei Ecclesiã, Coele
stemq; Hierosolimam esse: maritã
verò, terrestrem coelesti semper con
trariam & infestam, satis intelligunt
diuinorum mysteriorum cognitio
ne imbuti. Ibidem enim Paulus,
vtriusq; ingenium describens, cer
tisq; notis alterã ab altera diuinitus
distinguens. Nos verò fratres, in
quit, quemadmodũ Isaacus, ex pro
misso nati sumus: Sed vt tunc qui
ex carne genitus fuit, ex spiritu natũ
vexabat, sic fit etiã nunc. Verũ,
quid ait scriptura? Eijce ancillam
eiusq;

eiusq; filium: non enim cum libera
 filio, ancilla natus haeres erit. Itaq;
 fratres, nos non ancilla nati, sed li-
 beræ sumus. COEL. Audiuī, atq;
 etiam si bene memini, aliquando le-
 gi, sterilem illam, Ecclesiam esse ex
 alienigenis externisq; gentibus col-
 lectam: maritam vero, Israelis Rem-
 publicam, siue Iudæorum Synago-
 gam, quæ nihil inter se, nisi gente, ac
 tempore differant. MAIN. Scio:
 atq; ideo Pauli locum adduxerā,
 ex quo perspicuum fieret, non gen-
 tis temporisue ratione, sed studiis
 & moribus, & sine distinctas esse.
 Nam primum, omne hominum ge-
 nus in duo distribuit: in eos qui ex
 carne, & eos qui ex spiritu nati sunt:
 inter hos nihil est tertium. Deinde
 qui ex carne sunt, illos alteros coele-
 stes & diuinos perpetuo vexare ait:
 nihilominus tamē, illos seruos, hos
 liberos esse. Ideo quod ad finem
 sortemq; eorum attinet, libera natis
 hære.

hereditatem solidam dat. abdicatis
 & electis ancillæ filijs. An obscurū
 est, in Isaac, Isaacidas omnes, hoc est
 sanctorum omnium Rempub. & ci-
 uitatem, in Ismaele verò terrenorū
 atq; impiorum collatam intelligē-
 dam esse. Quæ namq; tam docte,
 tamq; perspicue à Sancto Aposto-
 lo seiunguntur, nos ea coniungere,
 seu potius confundere nō debemus.
 Et ut maxime quis velit in marito il-
 la, aut in ancillæ filio, Iudeorum Ge-
 rem intelligere: neq; sic tamē quicq;
 de conservandorū multitudinē de-
 traxerit. Nam ut qui fidem factaq;
 imitatur Abrahami, filius eius dici-
 tur: estq; ex illo infinito sanctorum
 numero vnus: sic quicumq; Ismae-
 lis mores, Iudeorumq; cōtumacia
 sequitur: aut lege & benefactis nō
 seio quibus gloriatur, is Hagareus
 atq; Ismaelita merito appellatur.
 Quod cum ita sit, nō est, quod quis
 quam iam tergiversetur: perspicue
 enim

enim affirmat, plures fore ciuitatis,
 coelestis ciues, quàm terrenæ, & hoc
 est, quòd ob tantam multitudinem
 admirationis plena ipsa eadem fan-
 cta ciuitas, veraq; ecclesia apud eun-
 dem vatem ait: Quis mihi hos genu-
 it, orbæ & liberis priuatæ? exteri et
 exuli: Hos verò, quis educauit? cū
 ego sola fuerim relicta, ynde nā sunt
 hi? COEL. Ita est prorsus. Sed
 cur sterilis illa ac deserta: hæc verò
 marita appellatur? MAIN. Pri-
 mum quòd non ita fecunda & le-
 gis ceremoniis illustris, atq; illa al-
 tera: deinde quòd exigua oculis ho-
 minum esse videatur. Non enim
 illa iactat benefacta: non est aliquo
 externo ornatu splendoreue conspi-
 cua: non crepat annorum numerū,
 non hominum se sequentium mul-
 tudinem: non conciliorum autori-
 tatem, non opes, non titulos, nō po-
 tentiam, nō principum aut Regum
 amicitias: non deniq; ceremoniarū,
 ritu.

ritum, sectarum copia, celebratur. Ideo sterilis, sine liberis, sola, parua, atq; a Deo derelicta, ab ijs qui speciosa tantum lemniscataq; conspiciunt, iudicatur. Altera vero contraria, habere maritū dicitur, quod & numero & externo cultu, & pōpa pręstare, alteri videatur. Nam Vates maritam opposuit sterili, atq; a marito desertę ac de vtręq; exhortatione iudicio loquitur. Alioqui in oculis cuncta etiam occultissima providens, illa Deo charissima, forculissima, & num... maxima est. hęc autem odiosa, infecunda, enigma. **COEL.** Non querā hic qui sit Ecclesie sanctę maritus: scio enim eum esse **CHRISTVM** Dominum: sed quem nam alterius voluit esse maritum? **MAIN.** Illa ipsa synagoga Moſen iactat, sed falso, quemadmodum ostendit **CHRISTVS**, cum ait, Si Moſe fidem haberetis, & mihi haberetis: vt pote cum

Ioan. 5.

cum is de me scripserit. Sed quia
 Mosæ scriptis non creditis, nec mi-
 hi credere potestis. Itemq; idem Do-
 minus in Apocalypsi, huiusmodi Apoc. 2.

Iudæos, non iam Iudæos, sed Sata-
 na Synagogam esse pronunciauit.
 Porro cum Mosem prætexant legis-

latores, sit ut quicumq; alium quam
CHRISTVM habeant, cuius le-
 ge salutem velint adipisci, siue is sit
 Moses, siue Maumetes, siue Papa,
 siue Benedictus, siue Frāsciscus, siue
 quis alius, eum dicantur habere &
 magistrum, & maritum. Et qui tales
 sunt, omnes sunt serui, & quotquot
 ab eis generantur, hoc est, instituun-
 tur. Quod si serui, è domo igitur Ioan. 8.

Dei, exigentur: quoniam seruus nō
 manet perpetuò domi: filius autem
 manet. At **CHRISTVS** & spon-
 sa eius superior Hierosolyma, libe-
 ros gignit, eosq; lege solutos: quē
 admodum **CHRISTVS** Ia-
 dæis dicebat: Si vos filius liberos fa-

- .2. Car. 5. cerit, verè liberi eritis. Item Paulus ubi spiritus Domini, inquit, ibi libertas. Itaq; huiusmodi sunt hæredes, non legis cuiuspiam observatione, sed tantum quia filij, & liberæ matris familiæ filij, quæ sancta ecclesia est, non ancillæ Synagogæ, quæ legis servitute ac metu tenetur. Nemo enim filius idcirco se hæredem fore existimat, quòd Patri serviat, quòd eius obeat mandata, sed siue naturæ, siue adoptionis iure, hoc est ex eo, quòd ex iusto legitimoq; coniugio natus est, aut per adoptionem, in familiam accitus. COEL. Hæc quidē ita clara, itaq; perspicua sunt, ut qui ea non vident, in meridie, (ut dicitur) nihil cernere videantur. Sed habes ne alia ex nouo fœdere testimonia: MAIN. Habeo. Ecce
- Rom. 5. tibi Paulus, qui comparans calamitatem per Adamum illatam, cum CHRISTI beneficio, hoc est damnatos per Adamum, cū iustificatis
- &

& conseruatis per CHRISTVM
 sic ait. At non eadem beneficij, quæ
 delicti ratio est. Si enim vnius delicto,
 multi mortui sunt, multo magis
 Dei beneficium atq; donum, vnius
 IESV CHRISTI beneficio, in
 plures redundauit: est enim horum
 verborum sensus, Donum vnius ho
 minis IESV CHRISTI, in multo
 magis plures, aut, vt latinæ loquar,
 in multo plures, redundare, quàm
 Adams detrimentum, & damnum.
 Hic vides Apostolum perspicue di
 cere, plures esse, q; beneficio CHRI
 STI seruentur, quàm qui peccato
 condēentur, ac perdātur. COEL.
 Video, atq; ita planè sentio. Sed
 quomodo ibidem illa verba intelli
 gūtur? Ergo quemadmodū vnius
 delicto factum est, vt omnes homi
 nes damnarentur: Sic etiam vnius
 iustitia fit, vt omnes homines absol
 uantur & viuant. Hic enim videtur
 dicere, omnes homines condemna

ri, rursus omnes homines absolui:
 quæ quidem inter se videntur repu-
 gnare. Nam si omnes dampnantur,
 nullos conservari necesse est: & con-
 tra, si omnes absoluntur, vitæq; do-
 nantur, ubi illi erunt non modò par-
 ti, sed omnes condēnati. **MAIN.**
 Nodum profectò non contemnen-
 dum nexuisti, quem tamen Deo iu-
 vante dissoluemus. Scio esse quidi-
 cant, omnes condemnari, id est, cū
 Adami peccato nasci, cui condem-
 natio debeat: omnes absolui, q̃
CHRISTVS pro omnibus mor-
 tuis sit, eiusq; mortem efficacem ef-
 fectū omnium expianda peccata, si
 quidē omnes vellent accipere. Ve-
 rum horum sententia idcirco nutat,
 quòd reuera omnes cū peccato na-
 scuntur: at non reuera omnes absol-
 vuntur, & iustificuntur: in quo vide-
 retur plus potuisse Adamus in per-
 dendo, quàm **CHRISTVS** in
 conservando: cū tamen par deberet
 siqui-

(siquidē verba tantum species) esse
 in vtroq; ratio. Tibi enim illa axio-
 mata ignota non sunt: paria paribus
 itemq; contrariis omnibus, contra-
 ria conuenire. Illud verò mihi vide-
 tur planius, si quæ deesse videntur
 verba, quod Rhetores docent, com-
 modè suggeramus: Vt omnes vni-
 us delicto cōdemnari dicamus, qui
 condemnantur: atq; eadem ratione
 omnes vnius beneficio seruari, qui
 seruantur. Verum condemnari om-
 nes reuera qui à primo tantum Ada-
 mo genus ducunt: qui verò per secū-
 dum, qui CHRISTVS est gene-
 rantur cōseruari, sed pauciores illos,
 hosce autem plures esse dicendum
 est: vt plus possit iustitia & benefici-
 um CHRISTI in conseruando, q̃
 Adami delictum in condemnādo.
 quod quidem & vult Paulus, & de
 CHRISTO sentire pium & equū
 est, atq; eius officio, diuinæq; virtuti
 conueniens. Quod autem ibidem

Q. in sequi

sequitur, vnius contumacia fontes effectos esse multos, iam alibi ostendimus, multos, pro omnibus, Apostolum usurpasse. COEL. Memini, & tuam tum in hoc, tum in alijs interpretationem accipio. Tu vero perge, nam te iam portum spectare video. MAIN. Ad huiusmodi vni regni amplitudinem etiam illa

Psal. 2. pertinent, quibus apud Davidem Pater CHRISTVM filium affatur. Postula, inquit, à me, & tibi gentes in hæreditarem, orbis fines in

Psal. 72. possessionem dabo. Item, & imperabit ab altero mari ad alterum: & flumine ad extremum terræ. Item, cum colent omnes Reges, omnes ei gentes seruiunt. Quæ quidem historice ad terrenum Solomonem, mystice verò ad celestē, æternumque spectare sacris inbuti cognoscunt. Item, illa, ab ortu ad occasum, omnes colent nomen meum. Item, perfundam meo spiritu, omne genus homi-

Iocl. 2.

num

num. Item, omnes cognoscent me à
 minimo vsq; ad maximum. Item,
 ab ortu solis, vsq; ad occasum, ma-
 gnum erit nomen meum apud gen-
 tes: & vbiq; locorum mihi pura offe-
 retur hostia. Quid Daniel? An
 nō magnificē & ipse de CHRISTI
 regni magnitudine sensit? cum ait:
 Atq; ei tanta potestas, tanta digni-
 tas, tantum regnum datum est, vt eū
 omnes populi, nationes, ac lingue
 colant. Quid ipse Dominus? cum
 inquit: Ego si è terra sublatus fuero,
 omnes ad me traham. Quid Ioan-
 nes de luce CHRISTO? Illumi-
 nat, inquit, omnem hominē. Quid
 item Paulus, Deus omnes homines
 seruari vult. Item, Gentium intra-
 bit plenitudo. Item, conclusit Deus
 omnes in contumaciam, vt omniū
 misereatur. Hi, inquā, atq; alij eius-
 modi innumerabiles loci sunt, in
 quibus vocat illa, OMNES, nihil
 aliud innuitur, quā huius regni

Act. 2.

Malach. I.

Dan. 7.

Ioan. 12.

Ioan. I.

I. Tim. 2.

Rom. 11.

Q. iij. am.

amplitudo, sanctiq; populi infinita
 multitudo. Hoc illud est semen, illa
 Regis & patris nostri immensa pro
 Cap. 53. genies, quam providens Esaias, ad-
 miratione obstupescens, exclama-
 vit: Quis genus ipsius eloquatur?
 Apoc. 7. Hæc illa turba est, quam Ioannes sic
 describit. Postea animaduerti tantā
 turbam, ut eā numerare nullus pos-
 set, ex omnibus gentibus, nationi-
 bus, populis, & linguis, qui ante so-
 lium & Agnum stabant, stolis amie-
 ticandidis, palmasq; manibus tenē-
 tes, & magna voce clamātes in hunc
 modum: Salus sedenti in solio Dei
 nostri, & Agno. Hanc tantā mul-
 titudinem, tantam maiestatem, tan-
 tam regni Dei & CHRISTI am-
 plitudinem, melius, & clarius atq;
 sequens cognoscet. Videbit enim
 Euangelij regij felicissimū cursum,
 Apoc. 13. orientis, atq; occidentis fracto cor-
 ni. Agrethorum videlicet siue His-
 panitarum principe debellato: ho-
 mine

mineq; illos celerare Satana. Vica-
rio caso, ad deiectionem qui innocuos
días ad CHRISTI Sepulchrum, in
quo illum ipse sepelivit, habet, ne
quo pacto resurgat. Sed ille custo-
dias pertret faciet, sanum, quamvis
ingens, reuoluet, atq; emerget, quia
Dominus est potens, & rex glorio-
sus. Quin potius iam emerfit, & vi-
uit, & regnat. Antichristus autem
paulatim conficitur, ac breui in eum
locum conijciatur, vnde nunquam
emerget, vnâ cum his, qui eum secu-
ti fuerint, non inuiti. GOEL. Id
quidem spero, atq; oro. ô diem opta-
tissimû, quo te mihi tot difficilior
locos explicantem, tot questionû
nodos soluentem & enodantem,
tot, tantorumq; mysteriorum diui-
nas rationes conferentem, audire
contingit. Iam remota erroris ne-
bula, perspicue video, quanta sit te-
meritatis & audacia, velle CHRI-
STI Ecclesiam, Dei regnum, elec-

1. Theß. 2.

2. Theß. 4.

Psal. 24.

Q V torum

torum Remp. exapparētibus me-
 ritū, cum nulla earum rerū, quæ sub
 sensum cadunt, sed sola diuina elec-
 tio, solus spiritus ille sanctus, sola fi-
 des, quæ tria vnum & idem sunt, ve-
 re, propriè, nulloq; errore, Dei re-
 gnum à Satana regno distinguant.
 cumq; ea mero Dei munere & be-
 neficio nobis contingant, nullo au-
 tem nostro, aut merito aut consilio,
 idcirco cum Deo visum est, suoq;
 tempore & loco nō semper nec vno
 eodemq; modo, quasi felix illa ar-
 bor ad riuos aquarum fata, fructus
 suauissimos proferunt. Nam alio
 atq; alio tempore, & loco, & occa-
 sione, alijs vocantur. Quamobrem
 deinceps ab huiusmodi temeritate
 iudicandi temperabo: suamq; Do-
 mino Ecclesiam, suam sponsam om-
 nino & cognoscendam, & guber-
 nandam relinquā. Illud modò mei
 esse muneris ducam, Deum spiritu
 colere, misericordiā eius perpetuò
 canere,

canere, CHRISTVM amare, & sequi: omnibus vel inimicis prodesse, aut re aut opera, aut cōsilio beno. Hic murus æneus esto. Sed quoniā & te fatigatum puto, & mihi domū est redeundum, ne mei de me solliciti sint, qui vbi sim nesciūt, tibi Mainarde optime vale dicam. Breui-
 rursum Deo volente cōueniemus.
 MAIN. Te CHRISTVS DOMINVS seruet, atq; augeat mi Cœli. COEL. Quānam res Liberis? MAIN. Minimē, nam his te preclarē iā cumulauit: Sed bonis cœlestibus, gratia apud homines, necessarijs ad vitā copijs. COEL. Tibi tū pro hac scēlici precatōne, tū pro hodierno isto sermone, alijsq; tuis in me beneficijs, gratias ago maximas Mainarde. Ego verō anteq̃ discedo facere nequeo quā hunc nostrū Sermonē, Dauidis & Regis & vatis diuino de Regno CHRIS-
 TI carmine, concludam; quo offi-
 cij

cij sui Reges, ac terrarum Domini,
admonentur.

Psal. 2.

Quid iste fert tumultus? aut quid uana gens

Tantum fremit mortalium?

Regum, Tyrannorumq; terrarum fera

Coniurat omnis natio

Contra Deum, contraq; Regem, quem Deus

Sacro creauit unguine.

Rumpamus, inquiunt, eorum ferrea,

Et dissipemus uincula.

Hanc ridet orbis arbiter, dementiam,

Luditq; cœlis insidens:

Illosq; tandem suscitata feruidus

Percellit iræ uerberare:

Docens ut à se Rex creatus sim, sui

Montis Sionis ardua.

Narrabo uobis quam tulit sententiam:

Tu natus inquit, es meus,

A me profecto procreatus: posce me

Hereditatis ius tue:

Et impetrabis omnium mortalium,

Qua terra sese porngit,

Totis in orbis principatum finibus:

Illosq; ferreo Reges,

Frank

DEI LIBER SECVNDVS. 27

Frangesq; sceptro nafs instar fñilis.
Nunc vos doceri discite
Reges, per orbem iura dantes ceteris.
Seruite principi Deo,
Alacritatem coniungentes cum metu:
Et eius amplexamini
Natum, per iram ne patris perdamini.
Nam cum repente percitus
Ardebit ira, tum beatus ille erit,
Quicumq; ei confiderit.

Dialogorum & Librorum de Am-
plitudine Beati Regni Dei.
Finis: Cui sit omnis ho-
nor & gratiarum
actio.

Errata sic corrigito.

Pag. 3. Lin. ult. adhibebantur. 37. 14. ab-
ducam. 44. 15. capiuntur. 44. 16. clas-
se. 48. 20. plausu. 10; ult. quam. 156.
17. excitet. 177. 2; suum.

ANNO SALVTIS HVMANAE

M. D. L. I I I I.

Mense Septembri.

R
 5
 11
 6
 20
 A
 A
 4
 14
 8
 A
 A
 1
 A
 4
 14
 A
 2
 10
 7
 A
 14
 6
 A
 1
 A
 2
 4

RERVM ET VERBORVM

in hoc Opere memorabilium

I N D E X.

- A**
- Abimelechus 196
- Abraami genus copiosissimum esse omnium probatur 230.
- Abraami filij 238
- Abusus præcipui in Ecclesia 45
- Adami luctuosus casus 136
- Adami filij oēs fontes, & morti obnoxij 112
- Aduetus mediij, ut etiam primi & postremi, quoddam est iudicium 76
- Aduentus Christi medius, aurora & diluculum ultimi 73
- Aduentus mediij opinionē animos excitare 76. 77
- Aduetus Domini triplicis contraria reselluntur 71. 72
- Aduentus Christi medius 46
- Aduentus Christi triplex 42. & sequentibus.
- aduetus medius Christi cur non bene cognitus, & à quibus tamen cognitus 52. 53
- Aduentus Christi signa cōmunia explicantur 55. 56
- Africa leonibus abundat 82
- Agarenorū princeps debellabitur 248
- Agricola celestis liberalissimus 112
- Alexicacos uerus, Christus Iesus 57
- Alchoranus Muhamedis 47
- Allegoriarū modus & libertas 7
- Allij æstimatio apud quosdam 82
- America

INDEX	
America auro affluens	82
Amor, Dei lex	11
Amor ex beneficiorū consideratione	12
Amor Dei sanctos facit	ibid.
amor facit omnia grata	207
Amor metū nescit	12
Amorē Dei erga nos extinguere nulla uis potest	183
Amplitudo regis in quib. cernitur	149
Amplitudo quid sit.	150
Amplitudo Romanorum unde	ibid.
Amplitudo regni Dei quatuor ex locis demonstratur	148
amplitudo regni Dei, scripturę sanctę locis & testimonijs cōfirmatur	229. &
deinceps.	
Amplitudinem regni Dei sequentes atque melius cognoscunt	
ascendunt	248
Analogia fidei tenenda	6
Annus liberalis	191
Annus secularis. ibid.	
Antaxone qui sint.	87
Antecedentibus concessis, & consequentia concedenda.	108
Antichristus quibus imponit	44
Antichristus phalacim conficitur	249
Antichristus in Christi locum suppositus	44
Antichristus sub ouil la pelle latens, detegitur à Christo, à q̄ etiā abolebitur	39
Antitheus	89. 137
Apparētia pleraq.	87
Apistia, peccatorum omnium radix	30
Apocalypsis locus.	42. 61. 77
Apocrypha quę dicantur	79
Apostolicę legationis formula	114
Apum	

I N D E X.

Apum rex sine aculeo 227

Aqua omnium optima 83

Aqua diuini uerbi sola sitim potest restituere 18

Arbor bona fructus bonos facit 203, 207

Arce Noe mysticus sensus 27

Archimedis liber de numerandis arenis. 230

Arenas numerat Archimedes ibid.

Arenarū solus Deus numerū nouit. ibid.

Argentū, aurum, gemmae, quid in Paulo. 81

Arma, quibus Christus & Christiani cū

Antichristo pugnant 39. 74

Ars cōmutandi saxa & metalla alia in aurū, Alcumistica 84

Artes nouae Sathanæ. 137

Asylum & Iubileum Christi ubi. 194. 210

Asylum Christi & Iubileū cum alijs conferuntur 191. & sequentibus.

Asyli princeps Christus 217

Asyli fatum & perpetua felicitas 221

Asyla tria, fides, spes, charitas 217

Asyla Israelitarum & Romuli 190

Augustus idem est qđ sanctus, & Deo dicatus 228

Augustinus hallucinatur 231

Augustini dictū praeclarum 25

Augustini dictum de uaticinijs 61. 62. 71

Augustinus Mainardus, theologus sanctus & doctus 15

Augustini Mainardi sermo de misericordia Dei 19

Aurum in scripturis quid

I N D E X.

quid significet 81 Aurum qua ratione excellat 82 Aurū non semper est, quod auri instar lu- cet, prouerb. 89 Auri & argenti mira in Iudæa & Tyri co pia 81. 82 Authoris moderatio in disputando 5. 6 Autoris pia precatio. 148 Autoris cogitatio de misericordia Dei. 174 Authoris desiderium sanctū 218. & se- quentibus paginis. Autoritas ratioi post- ponenda 25 Autoritas patrū nul- la, nisi diuina auto- ritate subnixa. ibid. Axiomata duo uera. 245 B Baptismus manife- stus, & occultus cor- dis 22. 23	Belli detestatio 223. 224 Benedicti & maledi- cti sumus 116 Bona omnia à Deo. 17 Bonum communica- ri gaudet 176 Boni sint ne pauci. 137 C Calebus & Iosuas cur soli in terram san- ctam ingressi 31 Cæcitas Iudæorum quamdiu sit duratu- ra 95 Cananæorum terræ typus 30 Charitatis Christi ma- gnitudo 178 Charitati Dei, nō me- ritis omnia tribuen- da 173 Chiliastarum opinio. 61. 62 Christus Iesus, est de- us seruator 200 Christus miserorū & perditorum perfu- gium

INDEX

- gium 210.211
 Christus quomodo
 Euangelium prædi-
 cauerit 212.215.216
 Christus nostrę causę
 patronus: ergo ui-
 cimus 184
 Christus nos reges, sa-
 cerdotes, ac diuinę
 naturę cognatos fa-
 cit 194
 Christus pro nobis sa-
 lutares pęnas de-
 dit 142
 Christus uerus & legi-
 timus mundi prin-
 cept & dominus.
 162
 Christus cur differat
 liberationem suo-
 rum 165
 Christus Iudęorũ mi-
 nister 124
 Christus uenit ut ser-
 uaret, non ut perde-
 ret 114
 Christus, Dei amoris
 erga nos signũ cer-
 tissimum 177.178
 Christus cur primũ
 uenerit 54
 Christus Dominus
 territis custodibus
 excitatur 149
 Christus uerus alexi-
 cacos 57
 Christus ignis Dei ful-
 gor 41
 Christus ex orbe sub-
 latus 44
 Christus est, ubi eius
 uox auditur 45
 Christus nauarchus,
 27
 Christus quot annos
 prædicarit 93
 Christus corporis sui
 sacrificio, uetera sa-
 crificia abrogauit
 ibid. & 94
 Christus, omnes uo-
 cat ad nouã uitã. 96
 Christus Danielis ua-
 ticinium de se expli-
 cavit 94
 Christus uia, ueritas,
 & uita 100
 Christus nostra iusti-
 tia & sanctitas 99.
 106

I N D E X.

Christi mortis uis & fructus	183	destina colloquia,	164
Christi copiarum enumeratio	74	Christi asylū cum alijs confertur	191.
Christi regni securitas & pax	30	& sequentibus.	
Christi aduētus conficiet Antichristū.	46	Christi artes, quibus regnū suum amplificat in immensum.	211
Christi medius aduētus	ibid.	Christi officium	213
Christi aduētus tres.	42	Christi regis acquisita sententia	198
Christi maiestas & splendor	ibid.	Christi beneficio plures cōseruari, quam Adami detrimento condēnari.	243.245
Christi ultima pugna	165	Christi corporis mēbra sumus	100
Christi in Iudæos beneficia & merces.	125	Christi in cruce orationis quanta uis.	179.180
Christi doctrina, quo modo propria Iudæorum, & tamen omnium gentiū & temporū doctrina.	124.125	Christi & Pauli uerba conferuntur, & pulchrè quadrant	132
Christi in loquēdo lenitas & tēperamentum	108	Christianus occultus & manifestus	22
Christi regis stratagemata	165	Christiana lamentatio	114
Christi cum suis claudina colloquia,		Christianę legationis formula	214
		Christiani	

INDEX.

- Christiani in Babylo
ne captiui 48
- Ciuitas sancta ex au-
ro & gemis in Apo-
calypsi quid signifi-
cet 85
- Ciuitatis bene consu-
tutæ gradus 3
- Ciuitates tres refugij
quæ 217
- Ciceronis dictum 138
- Circuncisio carnis &
animi 22
- Claudere portam quid
92
- Clementia & iustitia
in principe an paria
esse debeant 153
- Clementia semper igno-
scendi facilitatem spe-
ctat 171
- Clementia nullis fini-
bus coercetur. ibid.
- Clementis sententia
de salute eorum qui
de Christo nihil cer-
ti audierunt 197
- cogere quomodo Deus
dicatur 186
- Comparatio ualde
- apta 175
- Comparatio aptissima,
qua Dei Ecclesia o-
stenditur 162, 163
- Comparatio apta 153
- Comparatio suauissi-
ma & aptissima 187
- Comparatio magnifi-
ca 184
- Comparatio clemen-
tiæ Dei cum punien-
di seueritate, itemque
beandorum & con-
demnandorum 239
- Comparatio poetica,
1234
- Comparationes cum
rebus infinitis, rerum
maximarum sunt 230
- Comparationes pul-
cherrimæ 373
- Confessio auricularis
unde à quibusdam
probetur 126
- Consilium nullum, nul-
la calliditas, aut uis
contra Deum ualet,
137
- Conscientiæ iudicium,
lex naturæ 198

INDEX.

- Cōsuerudo uetus si-**
ne ratione, sine au-
toritate diuina, ue-
tus error est. 25
- Contraria contrarijs**
omnibus conueni-
re. 245
- Contraria contrarijs**
demonstrantur. 153
- Contraria in eodem**
quomodo. 116
- Contrariorum colla-**
tio. 189
- Contactus diuinus.**
186
- Contumeliosi in Deū**
qui. 203
- Cornelius an suis o-**
peribus uocari me-
ruerit. 201
- Cornelij rota causa &**
conuersio explica-
tatur. 201. & se-
quentibus.
- Cultus diuini præci-**
pua pars. 118
- Cura rei familiaris o-**
mnib. mandata. 117
- Curiositas pia & do-**
cta. 89
- Cyrus Persarum rex.**
197
- D**
- Demonas cosmocra-**
toras uocat Paulus.
169
- Dæmones robore &**
calliditate cur ua-
leant. ibid.
- Dæmones unde dicti.**
167. 168
- Danielis locus expli-**
catus. 93. 94
- Darius Persarum rex.**
197
- Dauidis in psalmis lo-**
cus explicatus. 66.
- Decreta Papæ. 47**
- Dei regnum in miseri-**
cordia fundatū. 136
- Dei semen nullis sa-**
næ artibus extingui
potest. 117
- Dei in regno suo ad-**
ministrando inusita-
timodi & sapientia.
161
- Dei natura propèssor**
ad misericordiam,
quàm

I N D E X

- quàm ad uindictã. 154
 Dei natura clemētissi 171. 172
 ma 234
 Dei magnifica epithe 186
 ra 151
 Dei mos in Ecclesia 172
 restauranda 36
 Denarius in uinea pa 200
 rabola quid 157
 Deus solus bonus. 17
 Deus uult hominib. 159
 abundare 84
 Deus neminem indi 204
 cta causa condem 204
 nat. 197. 198. 199
 Deus est amor 11
 Deus quanti hominē 85
 faciat 199
 Deus uult domū suā 185
 compleri 188.
 Deus quomodo nos 188. 189
 ad se trahat 184
 & doceat 184
 Deus est qui nos in re 184
 gnūm filij sui trans 184
 fert 184
 Deus absoluit: ergo 184
 nemo potest conde 184
 mnare 184
 Deus, diues miseri 171. 172
 cordia 171. 172
 Deus quomodo co 186
 gere dicatur 186
 Deus nulla re magis 186
 predicari gaudet, q̃ 186
 a bonitate & miseri 186
 cordia 172
 Deus seruator, est Je 200
 sus Christus 200
 Deus uarijs modis 159
 homines potest eru 159
 dire 159
 Deus solus religiosus 203.
 & bonos facit. 203.
 204
 Deus neminē sui ex 199
 pertē relinquit. 199
 Deus uerax, homo 190
 mendax 190
 Deus omnia pascit 135
 diaboli tēdicula. 140
 Diaboli oratio sophi 139. 140
 stica, ad euertēdam 139. 140
 fiduciam misericor 139. 140
 dia Dei 139. 140
 Diaboli nouæ artes. 137
 diaboli inuidia et astū 137
 r s mors

I N D E X.

mors in mundum	Dei amplitudine ne
intrauit 136	cessaria 5
Diaboli orationis res	Disputationē de am
futatio 142	plitudine regni Dei
Diaboli conclusio do	cur autor suscep
losa 141	rit 6
Diabolus per mundi	Diuitē ingredi regnū
sapiētes falsas disse	Dei difficile 109
minat opiniones.	Domus Dei amplitū
139. 141	udo huiusmodi 189
Diabolus mēdacij pā	Dominus cur pmissa
rens 136	differat 78
Diabolus monacho-	E
rum magister 141	Ecclesia cur catholica
Dictum antiquū 163	dicta 195
Dies creationis mun	Ecclesia uera quibus
di sex, cuius rei fi	necessarijs rebus di
gura fuerint 62	stinguat à falsa 250
Diluuij mystica expli	Ecclesia catholica cur
catio 27	tota sub aspectum
Diphthōgos ueteres	non cadit 160
Græci & Latini in	Ecclesia, regnum Dei
tegras pronuncia	est ibid.
bant 168	Ecclesia, Dei templū,
Disputādi ratio cum	fide fundata 44
ijs qui literas diui	Ecclesia quibus con
nas non admittūt,	gregetur & consti
& cum ijs qui ad	tuatur 212
mittunt 148	Ecclesiæ libertas 6
Disputatio de regnū	Ecclesiæ abusus præc
	pui

INDEX.

qui numeratur. 45
 Ecclesie filij liberi 241
 Ecclesie maritus Chri-
 stus 240
 Eden hortus quid 10
 Egeno nō subuenire
 quam impij 176
 Electorum numerus
 infinitus 233.234
 Electorū multitudo
 cur nunc cerni non
 possit 164
 Electorum & beato-
 rum numerum ma-
 iorem esse quam
 damnatorum 24
 Elias an iterum uen-
 turus sit 36
 Elia error 166
 Elohim Dei nomen.
 168
 Epicuri de Deo opi-
 nio 182.183
 Epicurei prouidentia
 Dei tollunt 183
 Episcopus qualis esse
 debeat 147
 Errores quorundam.
 182.183
 Esaię loci preclari. 178

Esaię locus insignis.
 142
 Esaię locus explica-
 tus 29.30.32.34.
 35.129
 Esaię locus explica-
 tus 337. & se-
 quētibz. 239.243
 Esdrę locus apocry-
 phus 70. eius
 ratio in epra 86
 Euangelica predica-
 tionis formula. 214
 Euāgelij prædicatio-
 ne & recto sacramē-
 torum usu congre-
 gatur Ecclesia 218
 Euangelij uox lenissi-
 ma & amabilissi-
 ma 213
 Euangelium quid 217
 Euangelium q̄modo
 prædicauerit Chri-
 stus & apostoli. 213.
 215.216
 Euāgelium nondum
 omnibus gentibus
 prædicatum 70
 Euangelium Christi
 quibus modis pro-
 pagandum

I N D E X

pagandum	215	Ferrū quo excellat.	83
Euangelium qui non		Fides, perfectæ obe-	
audierunt, an pos-		dientia loco accipi-	
sint saluari	195.	tur à Deo	164
& sequentibus.		Fidei analogia sequē-	
Euangelium in omni		da	6
rerum natura præ-		Fidei definitio	162
dicatū, quomodo		Fide corda purgari.	
intelligendum.	67.		205
68. & sequentibus.		Filiorū natura & inge-	
Euangelium quæ na-		nium	243
tiones receperunt,		Finis nostræ religio-	
aut breui sunt rece-		nis	147
pturæ	218	Finis hominis Euan-	
Exodi locus explica-		gelium Christi.	225
tus	234	Fortitudo sine iusti-	
Expectatio rei cupit		tia, audacia dicitur.	
cruciat	78		170
Extenuatio figura u-		Fortitudo malitia ar-	
bi	110. 111	mata formidolosa.	
			168
F		Fortitudinis duo ge-	
Falsum cum uero nō		nera	169
bene coniungitur.			
	116	G	
Felicitas Reipub. aut		Gemmæ, argentum,	
principatus, qui a-		aurum, quid apud	
sylum Euangelicis		Paulum	81
aperiret	221	Genesis locus explica-	
Felle infecta qualia ui-		tus	229
deantur	86	Gentes quæ Euan-	
		gelium	

I N D E X.

humi aut acceperūt, aut breui accipient.	Homines qua re pro-
218	prius ad Deum ac-
Gregorij Romani er	cedant 154
ror 74	Hominum genus om-
Grex pusillus & exi-	ne diuisum, in ter-
guus qui 128	renum & cœleste,
H	atq; utriusq; inge-
Hagareni qui 238	nium, studia & fi-
Heredes sunt filij, nō	nis 237.238
legis obseruatione,	Hominum commen-
sed quia filij 242	ta & iudicia prapo-
Hebdomas una quot	stera 175
annos cōtineat. 93	Hominibus abunda-
Hesiodi sententia. 101	re uult Deus 84
Hierusalē cœlestis &	Hominis cupiditas
terrestris 236	inexplebilis ibid.
Hierosolymæ excidi-	Hominis uia pendet
um 94	a Deo 103
Hierusalē ex auro &	Hominis pij munus.
gemmis in Apoca	250.251
lypsi typus 85	Homine nihil prestā-
Hilarij dictū de Chri-	tius 83.84
sto 216	Homeri Iliada in nu-
Hiramus Tyrionum	ce concludere, pro-
rex 196	uerb. 175
Homines impuri na-	Horatij poeta senten-
scuntur 99.106	tia præclara 186
Homines quāti faciat	Humana decreta quā
Deus 85	ram afferant cala-
	mitatem 215
	Humanæ

I N D E X.

- Humanæ naturæ fragilitas 112. 113
 Hyperbole, quæ figura 110. 231. 233
 Hypocorismos, quæ figura 110
 hypocritæ quales sint. 87. 88
 I
 Ietro Moſæ ſocer. 196
 Ignis diuini fulgor
     Chriſtus 41
 Ignorantia excuſauit
     Niniuitas 181
 Ignorantia excuſatio
     nem habet 164.
     181. 182
 Ignorantia Chriſtum
     crucifixit 179
 immortalitas finis no
     ſtræ religionis. 147.
     148
 Impedimēta uerbi di
     uini tria 119
 Impiꝝ qui aliquando
     habentur, ſunt ue
     rè piꝝ 88
 Impoſſibilia à Deo
     cur iubeantur 4
 Impurū & inquinatū
     nihil in regno Dei
     admitti quomodo
     intelligendum 4
 India affluit odorib.
     82
 Interpretis boni mu
     nus 117
 Inuida & anguſta opi
     nio 136
 Ioannis Euangelizæ
     locus 76. 77
 Io. Picus Mirandula.
     21
 Ioannis locus explica
     tus 207
 Ioannis Luromirzski
     epiſtolæ exemplū,
     de Poloniæ ſtatu, &
     Regis uirtutib. 222
 Iobus, eiusqꝫ amici.
     196
 Ionæ prophætæ ſignū
     Chriſtus 178
 Ionæ apud Niniuitas
     querela 181
 Iofuas & Caleb ſoli in terram ſan
     ctam intrare per
     miſſi 31
 Iſaaci progenies 238
     Iſmaelis

INDEX

- Ismaelis progenies. manifestus 22
 238
 Ismaelitarū princeps Iudæi erga Christum
 debellabitur 248 mitiores, & quæ
 Israelẽm rursus colli- sint causæ 218.219
 gendum tota scri- Iudæi quando clama-
 ptura testatur 34. bunt, Benedictus
 35.50.51 qui uenit in nomi-
 Israelitæ qui in deser- ne Domini 49.50
 to perierunt, quid Iudæi non cõtemnen-
 portenderint 30 di, & cur 219
 Israelitæ in terrā pro- Iudæorum huius tem-
 missam cur non in- poris multitudo ma-
 troierint ibid. xiina 65
 Israelitarum typus in Iudæorum cæcitas q̃-
 terram sanctam in- diu futura sit 95
 gredientium 31.32. Iudæorum uana per-
 33. suasio 90.91
 Italia parturit Euan- Iudæorum minister
 gelium 218. & Christus 124
 sequentibus. Iudæorum reiectionẽ
 Iubileus annus ad qd quibus parabolis
 institutus, tum un- Dominus signifi-
 de dictus, & quib. carit 129.130
 nominibus appel- Iudæorū multi uoca-
 lari possit 191. ti, pauci electi 128
 & deinceps. Iudæorū pauci Chri-
 Iudæ & latronis col- sto crediderunt: &
 latio 165 quibus modis eo-
 Iudæus occultus & rū paucitas adum-
 brata 31.32.
 120.

I N D E X

110.121.129 Iudicandum ex ueris, non ex apparenti- bus 88.89.160 Iudicium humanum quantopere falla- tur in rebus diui- nis 165.166 Iudicia Dei occulta. 166 Iudicia humana, si re- cta sint, imago sunt Dei sempiterni iudi- cij 198 Iudicio quo sacri & profani autores le- gendi 104 Iudiciorū regula sem- piterna 198 Iulianus apostata 23 Iustificationis nostrae breuis, sed firma de- claratio 142. & sequentibus. Iustitia omnes uirtu- tes cōplectitur. 153 Iustitia Christiana quae 99.100.106 Iustitia & misericor- dia an paria esse de- beant 153.154	Iustitia philosophica & Christiana discer- nuntur 108 Iuuenalis de numero bonorum senten- tia 137 L Lactantius ab Hiero- nymo immerito re- prehensus 145 Lactanti locus pro Chiliastis 62 Lactanti Firmiani In- stitutionum diui- narum argumen- tum 147 Legati e mentiti, legis grauissimū iugum imponunt 215 Legationis apostoli- cae formula 214 Legationis Christia- nae formula ibid. Legis obseruatione nemo perfectus. 4 Legis grauitas & in- commodā 215 Lex naturae quid pos- sit 196.198 Lex

I N D E X.

Lex Dei, amor 11
 Leprosos cur miserit
 Dominus ad sacer-
 dotes 126
 Liberalis annus 191
 Libertas Ecclesiæ 6
 Lignū, fornū, stipu-
 la, quid apud Pau-
 lum 81
 Lithargyrina quæ 86
 Locus ad falsum pro-
 bandum sumptus,
 quantū ualeat 98
 Lucæ Euāgelistę mos
 in describēda Chri-
 sti historia 97
 Lucæ Euangelistę lo-
 cus 43. 44. 45.
 46. 48. 49. 89. 92.
 97. 128
 Lupi in Domini gre-
 gem 43

M

Magi qui ad Christū
 uenerunt 197
 Mala omnia à nobis.
 17
 Malachiæ locus expli-
 carus 36
 Maledicti & benedi-

cti sumus 116
 Malitiæ definitio. 169
 Marij casus mirus. 41
 Marita quæ sit 236.
 cur ita dicatur 239
 Marfilij Andreasij de
 amplitudine mise-
 ricordię Dei liber.
 174
 Matthæi locus 46.
 48. 49. 86. 96. 108.
 112. 117. 120. 121
 Matthęi loci explican-
 tur 154. 155
 Matthæi Euangelistę
 locus difficillimus
 explicatus 123. &
 sequentibus. item
 126. 127. 128
 Melchisedechus 196
 Membra corporis nō
 omnia eiusdem di-
 gnitatis 3
 Mendacijs qui dele-
 ctantur, eorum sa-
 lus desperata 44
 Merces & præmiū in
 scripturis sanctis q-
 modo intelligenda.
 155. & sequentibus.
 6 Merita

I N D E X.

M erita operum	156	mortis Domini uis & fructus	183
Messias quor annis pradicauit	93	Mortuos sine sepelire mortuos suos, explicatur	126
Metus Dei quasi sal est electorum	209	Mosē faciei splendor.	41.42
Metus, officij magister non bonus	10	Multi sunt uocati, pauci electi, de quibus intelligendū	128.
Misericordia Dei à Paulo pradicatur ferè una	172		131
Misericordia & iustitia an paria esse debeat in principe.	153	Multi, pro omnibus usurpatum.	108.111
Misericordiæ Dei amplissimus cāpus.	115	Muhamedis mendacia	47
Misericordiæ Dei amplitudo	171	Mundi cæcitas	43
Misericordia Dei omnium morborū humanorum medicina	114	Mundi sapientes, diaboli discipuli	141
Monachi pleriq; diaboli discipuli	141	Musulmani qui	48
Monachi, omnes præ se cōtemnunt. ibid.		Mutuuum muli fricāt, prouerb.	139
Montes parturient, prouerb.	184	N	
Mors diaboli inuidia in mundum intrauit	136	Naturæ lex quid possit	196.198
		Niniuitas priusquam condēnaret Deus, ad eos misit Ionā,	199
		Niniuitarū causa	181
		Noc Christi typus.	27
		Nouitas	

I N D E X.

Nouitas rei allicere, non detertere de- beret 26	Opiniones peruersas à philosophis in Ec- clesiam profemina- ta 141
Numerorū locus ex- plicatus 14	Oratoris officiū 146
O	Origenis opinio de omnibus saluandis. 20. defenditur 21
Occasio horū scriben- dorum dialogorū, & tempus, & lo- cus 15.19	Origenis sententia de salute eorum qui- bus de Christo præ- dicatū non est 197
Octo ex diluuiō ser- uati, quid adum- brarint 28	Osculum diuini amo- ris 186
Odiū facit omnia in- grata 207	P
Omnes, uox frequēs in diuinis literis, ad regnum Dei ampli- ficandum 247	Palingenesia Christia- norum 100
Operum merita 156	Papæ decreta quid fe- cerint 47
Opinio de regni Dei amplitudine, est ex Dei uoluntate & gloria 14.15	Parabola seminantis explicatur 117. & sequentibus. & 121
Opinio paucitatis ele- ctorum unde orta sit 136	Paracletus omnia do- cet 95
Opiniones tres de re- gno Dei expēdun- tur 20.21.22.23	Paria paribus conue- nire 245
	Patris de filio Iesu te- stimonium 143
	Pauci, pro nullis usur- patum 108.111
	Pauci ne

I N D E X.

Pauci ne sint, qui sal- uentur 89.94 95.97.115	Pertinacia contra am- plitudinem regni Dei sentientium 5
Paucos esse qui mise- rias felicitati ante- ponere uelint 211	Petri locus explica- tus 199.200
Pauli locus explica- tus 236.& 242	Petri locus ex Actis explicatus 206
Pauli locus insignis de misericordia Dei 172	Petri apostoli locus declaratus 27. 28.81
Pauli locus explica- tus 29.30.32.33. 34.35.38.40.50.51. 66.68.71.81.115.129	Pharisæi humano mo- re iudicant 89
Pauli epistolæ in qui- busdam obscuræ.10	Pietas uera, regni mu- rus 225
Paulus aliquando bla- sphemus, misericor- diam cōsecutus.180	Pij interdum ut impij exagitantur 88
Paulus clementiæ Dei exemplum 181	Pindari de aqua sen- tentia 83
Paulus quomodo ad Christum coactus. 186	Plato religiosior reli- quis philosophis. 138
Pax in una Polonia hoc tēpore pedem fixit 224	Platonis de pruden- tia dictum 170
Personas nō respicere Deum, quid sit, 206	Platonis sententia de bonis & malis 138
	Plautinum dictū 186
	Polonia ferè sola hoc tempore pacem ha- bet 224
	Poloniæ regis pietas & de-

I N D E X.

& clementia 226. 227 Poloniae regis cum reliquis principibus comparatio 226 Polonorum nobilitatē, equestremq; ordinem studio religionis sincerę flagrare 228 Polonorum Respub. beata 225.226 Polonorum in Ecclesia instauranda studium 226.227 Porta angusta & lata quid 86.93.96.100. & deinceps. 105.106.107.115 Portā claudere quid. 92 Possibilia & impossibilia eadem quomodo sint 110 Potentia regis in quibus cernitur 158. 159 Potentię argumētum an sit, maiorem hominum partē con-	demnare 151 Potētię definitio 150 Potentię argumētum plures conseruare. 152 Præclara omnia rara, quatenus uerū, diligenter expēditur. 80. & sequentibus. Precatio authoris ad Deum pia 148 Primi facti ultimi, & ultimi primi, qui. 130 Principia doctrinæ Christianæ, firmiter Geometricis principijs 147 Principis boni uirtutes 227 Principis natura ad clementiā propensior esse debet 154 Promissa cur differat Dominus 78 Promissio Dei magnifica 229.233 Pronunciata duo uerissima 100 Prophetiam, id est sacrarum

I N D E X.

erarum literarum explicationem, in Ecclesia semper ef- se 9 Proportio arithmeti- ca & Geometrica. 235 Prouidentia cum Dei natura coniuncta. 183 Prudentia sine chari- tate & iustitia, ma- litia est 170 Pythagoræ litera ex- plicata 101 Q Quæstio difficilis sol- uitur 243.244. 245 Quæstio de amplitu- dine regni Dei an fuerit excitada 10. & deinceps. Quæstio multitudinis & paucitatis beato- rum difficilis, sed pulchra 1.2 R Rara omnia præclara: diligenter expendi	tur 80. & sequen- tibus. Ratio autoritati an- teponenda 25 Regnum Dei quanto magis amplificant sacræ literæ, tanto magis Antithei di- minuunt 231 Regnum Dei quibus artibus in immen- sum dilaturatur 211 Regnum Dei uim pa- titur, quomodo in- telligatur 185. 186.187 Regnū Dei latius pa- tère, quam pleriq; putant 19 Regnum Dei miseri- cordia fundatum. ibid. Regni Dei amplitu- do quæ contineat. 5 Regni Dei amplitu- do quatuor ex lo- cis demonstratur. 148 Regni Dei amplitu- do multis

INDEX.

do multis testimo-	unde.	156
nijis exaggeratur.	Romuli asylum quid	
246. & sequentib.	fecerit	198
Regis Christiani pro	S	
prium munus	Saba Aethiopum re-	
223	gina	198
Regis maiestas in po-	Sacramentorum uis.	
puli multitudine	232. 419	
cernitur	159	
Regium est cōserua-	Sācti & pī interdum	
re homines	impī habentur.	88
154	Sapientiae duo gene-	
religio quomodo de-	ra	169
fenditur & propa-	Sapientiae diuinæ mo-	
gatur	dum statuere non	
216. & 217	debemus	199
Religio Christiana q̄	Satan magnam orbis	
pactō tradēda.	occupat partē	159
146	Satan cur mundi prin-	
Religionis nostrae fi-	ceps appellatur.	
nis immortalitas,	161	
147	Sectae tres totum or-	
Religione nihil ma-	bem corruerunt.	
gis liberum & uol-	47	
untarium	Secularis annus	191
216	Securitas caput bene	
Reliquiae salutē, de qui-	uiuendi	13
bus dictum	Securitas quid.	ibid.
129	in Securitate uita bea-	
Res aliae uerae, aliae fu-	ta	14
catae & falsae	8 4	
86	Semen	
Romanū imperium		
abolendum		
79		
Romanorum ampli-		
tudo & maiestas		

I N D E X.

Semen Dei extingui non potest	137	sti an omnia con-	specta sint	74.
Seminantis parabola explicatur	118.	& sequentibus.		
Senecæ de clementia sententia	171	Signis externis certò non distinguuntur electi à reprobis,		
Sententia pulcherri-		250		
ma	169	Sigismūduſ Poloniæ & ceteris gentibus à Deo rex datus.		
Sententiæ certis per-		228		
sonis & temporibus accommodata, ad omnes trahendæ non sunt.	125. 126	Sigismundi Augusti Poloniæ regis uirtutes	222.	& sequentibus aliquot folijs.
Septuaginta interpretum trāslatio qualis	35	Sigismundi Augusti Poloniæ regis summa laus	228	
Sergius monachus, Maometis magister	23	Similitudo apta	171	
Sidera unde dicantur	87	Similitudo elegans.	176	
Signum Ionæ uatis Christus	178	Similitudines cum rebus ipsis omni ex parte non possunt conuenire	117. 118	
Signum Dei erga nos amoris, Iesus Christus	177. 178	Simon magus	23	
Signa aduentus Christi		Sol occidens, in mare immergi uidetur.	87	
		Solomonis		

I N D E X

Solomonis templum	videntur	86.
quale 3. figura	unde dictæ	87
regni Christi	4	
Solomonis thesauri	Sterilis quæ dicatur,	
quid significarent	236.237.	& cur.
mysticè	239	
85	Stratagemata Christi.	
Solomonis locus	165	
Schadaim, Dei no-	Studia vera quæ di-	
men	cantur	18
168	Studijs cur operam	
Scopus dicentis ob-	damus	19
seruandus	118	
Species plerumq; fal-	Synagogæ maritus.	
lit	240	
86	Synagogæ filij q; sint,	
Spiritus sanctus om-	& omnes seruos ef-	
nia docet	fe	241
95	T	
Spiritus munera se-	Talmud Iudæorum.	
ptem	47	
209	Tempora gentiũ quæ	
Spiritus pro nobis	dicantur à Christo.	
supplicat	94	
205	Terentij dictum ex-	
Spiritu oris Christi &	plicatur	113
fulgore Antichri-	Terra qua ratione ex-	
stum conficiendũ,	cellat	83
quomodo intelli-	Theologiã quædam	
gatur	habere nondum sa-	
40.41	tis explicata osten-	
Spiritu sancto, nō ex-	ditur	
ternis symbolis ad	5 5	
immortalitatē con-		
signamur		
24		
Stellæ e cœlo cadere		

INDEX.

- ditur 7.8
- Timor Dei quid 206.
- 209
- Tyrannica uerba. 227
- Tyrannicum factum. 151
- V
- Vēdere omnia, & fe-
qui Dominū, quo-
modo intelligatur 127
- Verbi diuini uis & e-
nergia 121
- Verbi Dei auditus,
præcipua pars di-
uini cultus 118
- Verbi Dei laudes 17.
- 118
- Verbi diuini poten-
tia 39
- Verbum Dei solum
explere nostra desi-
deria potest 27
- Verum à quocunque
dicatur, à Deo est.
176
- Verū cum falso non
bene copulatur. 116
- Verum uero conso-
nat 116
- ibid.
- Veritatem audienti-
bus uita proposita.
44
- Veritate nihil anti-
quius, Dei filia 26
- Veteris Testamēti my-
steria q̄modo ex-
plicanda 29
- Veterum sententia de
salute eorum qui
uerbum non audie-
runt 197
- Via uirtutum & uitio-
rum 101
- Via crucis ardua 113
- Via hominis pendet
à Deo 103
- Via mortis & uitæ
quæ 100
- Via angusta & lata
quid 86. 93. 96.
100. & deinceps. &
105. 106. 107. 115
- Via duæ à Virgilio
descriptæ 102
- Viarum duarum de-
scriptio, philoso-
phica & poetica,
quid

INDEX.

quid à Christiana	Virtutum Christiana
differat 102	rū enumeratio 215
Victor uictorū quis.	Virtutū & uitiorum
186	uia 101
Victoria uera quæ.	Vocat Deus suos mul
ibid.	tis & uarijs tempo
Violenti qui dicantur	ribus & modis 250
in Euangelio 185	Y
Virgilij pulchrum epi	Ypsilon litera quid si
gramma 101	gnificet 101

FINIS.

ERRATA INTER IMPRIMENDUM commissa, sic sunt corrigenda. Prior numerus paginam, alter uersum notat.

In epistola ad Regem, pagina 12. uers. 5. Regem decet 18. 8. quoq; & atq; sine accentu. & 18. propolarum.

In ipsis libris.

Pag. 3. uers. ult. adhibeatur 8. 8. quod 21. ult. panisq; 28. 21. potuerunt 37. 14. abducam 44. 15. capiuntur eadem, 16. clausæ. 48. 20. plausu 50. in margine, Rom. 11. 51. 1. illorum 65. 9. nunquam 66. 2. caulam erant 72. 23. corperit 76. 17. eiusq; asseclas. 84. 7. purum putum 85. 21. reliquis 86. 7. Hic 97. 6. quamq; 98. 17. commendaret. 99. 13. tali e semine 100. 14. hæc 103. ult. quam sequi 107. 9. & 12. atq; sine accentu. quod sæpe faciendū est. 112. 3. effectos 119. 13. in saxetum 128. 16. atq; sine accentu. 130. 21. Qui ue & 22. postpositi 136. 18. infinitam. 138. 4. ad Patum 140. 20. perfectæ & 21. quamq; 156. 18. excitet 159. 8. animaduertens & 12. a personis 169. 9. infatigabilisq;. 171. 10. iracundam 174. 1. & 13. atq; sine accentu. 175. 4. 9. 15. atq; sine accentu. & ead. pag. 6. Iliada 179. 1. quamq; omnem 180. 7. atq; hodie quoq; sine accentu. & 8. omnes ne 183. 14. quam uirtutem negare 186. 5. cluet,

ERRATA

duet, ut Plautinis 195. 17. hocq; iubile 197.
13. uerbum, inquit, non 14. uenia danda 213.
18. spiritu 216. ult. ac uiolabitur 225. 4. om-
nisq; & 13. ciues 226. 10. confer 11. Augu-
sto 13. Rhadamantos 16. reijciam 227.
6. intonant 229. 10. corqua-
turum 244. 11. con-
demnari.

FINIS

Chri patroni aduersus hereses mda

Nemo tam hereticus est: ut neget Ecclesiam ab hereticis
reuerentissime fuisse oppugnata. Sed tamē ipsi sui patroni fuisse mini-
mā ne periculosos esse errores fidei illi qui tunc perierunt. Quia Chry-
niam infamit, allatque Marcion, Ebion & ipse supbiae blasphemata
vni defuit Chri. An nō opitulatus est ecclesie sue? Sabinae quā rō-
tari quidā errores rōplices in ecclesia seminauit vna ad Dositheum
& in uimilla Chri Apollinare & alios ex orthodoxis uentabatur qui
infamia illorū dogmata reuelleret. Post hos Florinus quidā & ipse
uoluit quidā & contrariis dogmate perturbauit ecclesiam, affirmans de
auctore et penali sed & huius. Proinde Polycarpus discipulus iohannis
scripsit & idē Doctores aduersus Valentinum, quē & doctissimum fuisse
Hieronymus tradidit. Sit enī in rōmularis sue Ofce dñi nullus
hæresim trinuere, nisi q̄ ardētis ingenij & habet dona naturæ
adeo artificis sint tracta. Talis fuit Valentinus, talis Marcion q̄
doctissimos legimus. Hos tñ dei benignitate uisauit ecclesia. Be-
nignus itē q̄s. & ipse doctissimus, in hæresim maximā relapsus quid
a multis eius cōfessari nō potuit, sit tñ ab Origine talem & uult.
& ad sanā ecclesie fide uoluit, rōpulis. ut sint Eusebius lib. 6. m. 2.
refert. qd in talis q̄ genē rōgis induidit & ita uoluit ab ecclesia
depulit Origines, ut emendaret nō gderet erroris auctor. Alius
in sup sua p̄uēritate uerabat ecclesiam, qui licet multos corrumpit
p̄uēritate, quā p̄tebatur, p̄p̄m & Eusebius p̄p̄m & uoluit
inreturando asseruisset, ne se relicto Cornelio sequeretur. rōto
tñ. 60. ep̄or. vna & tōtū p̄p̄m & gloriā dñi habitū
m. rōdemnat fuit. & ab ecclesia separatus. Nones plures quidā
Perside uentis a quo Marcionis nomē auergerit errore exidit
introduxit. q̄ & postea multis sanis etia ad Augustinum rēp̄m
rōp̄ores abduxit a uera fide. Eusebius & huius infamū dogma,
talem orthodoxis impugnabit. & auxiliante Chri p̄uēritate
mult. Sapientia etia hæresiarum p̄uēritatē, q̄ sunt uoluit
mas huius quā separatus sed inter se rōfundit. vna ex rōtibus
dñs, idemq̄ negat Chri uere fidei dei gr̄is fuisse, p̄uērit
& p̄uēritate intellat aucter apud Eusebius. Proinde tñ
Alexandrinus, q̄ & aduersus omne fidei p̄uēritate p̄uēritate
Sabellius q̄ rōtatores ipsius & rōtatores aliat fuisse rōdemnat.
Arrianus etia q̄s Alexandrinus & rōtatores aliat fuisse rōdemnat.
plurissimus q̄ rōtatores q̄ aduersus maximis vniuersis ecclesia

arichauit

crederetur. Sed de illo tradit Hieronymus. Arrius in Al-
andria similita fuit, sed qui non statim approbat, sed
ante etiam flamma populata. Ille enim inuenit, quod
esse prius verum, et opitulari. Sed rescriptum orthodoxi
suos salamos in illis aruerunt. Et synodo breuiter arde-
re otto patres Nicaea habita condemnati sunt. Post hunc
Macedonius Constantinopolitanae quae aduersus orthodoxos
erexit. Iste, negans semper sancti et dei, sed idem haud
multo post, synodo et quinquaginta patres habita
Constantinopolitanae fuit conclusus. Nestorius vero Constantinopolita-
nus episcopus, videtur grauius hanc synodum sustinuit, de qua
beatus virginis in dei sed hoc tunc sentire. Sed
hunc synodus Episcopus auctoritate eorum inuenit scripsit
antitheseos. Dioscorus illidem Alexandrinus episcopus et ipse
populo charissimus, eandem episcopus carnis et verbi naturam
in Christo per se docens, paulo post a synodo Cabedonensi
secessum episcopus una a Eutice prius et Quirio appellatus
iunior, vir in disceptatione singulariter acutus et in scrip-
tis exercitissimus. Quod Patres Samosetani hunc
non omnes arbitantes, et singularem patris eloquentiam Quirio
Donat et Donatistas, seculari sua diligenter inspicere
vita probatos. viribus et oratione verissima. Quamobrem
Ioannes Ruffinus in lib. aduersus Oecumenicum de veritate
populi et sanguinis Christi. folio pagina 407. plura videt
apud eundem

et Cabedon ab eorum omnibus peritibus Christi orthodoxis in fidem
hanc integram et illam referant.